

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**EL-VASFU'L-KAMİL Fİ AHVALİ VEZİRİ'L-ADİL ADLI
YAZMA ESERİN TRANSKRİPSİYON VE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

**Tezi Hazırlayan
Fahri OLUK**

**Tezi Yöneten
Yrd. Doç. Dr. Süleyman DEMİRCİ**

**Tarih Anabilim Dalı
Yakın Çağ Tarihi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi**

**Nisan 2007
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**EL-VASFU'L-KAMİL Fİ AHVALİ VEZİRİ'L-ADİL ADLI
YAZMA ESERİN TRANSKRİPSİYON VE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

**Tezi Hazırlayan
Fahri OLUK**

**Tezi Yöneten
Yrd. Doç. Dr. Süleyman DEMİRCİ**

**Tarih Anabilim Dalı
Yakın Çağ Tarihi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi**

**Nisan 2007
KAYSERİ**

Yrd. Doç. Dr. Süleyman DEMİRCİ danışmanlığında **Fahri OLUK** tarafından Nergisi Mehmed b. Ahmed Efendi Bosnavî'ye (H.992-1044, M.1584-1635) ait “**El-Vasfû'l-Kamil fi Ahvâli Veziri'l-Âdil**” Adlı Yazma Eserin Transkripsiyon Ve Değerlendirilmesi” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, **Yakın Çağ Tarihi Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

.6.../4./2007

JÜRİ :

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Süleyman DEMİRCİ

Üye : Prof. Dr. Mustafa KESKİN

Üye : Prof. Dr. Metin HÜLAGÜ

ONAY

Bu tezin Enstitü Yönetim Kurulunun 11.05.2007 tarih ve .....16..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

11..05/2007

Prof. Dr. Kerim TÜRKMEN

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Tarih insan oğlunun dünden bu güne hayat hikayesidir. Bu hikaye ilk insanla başlamış kıyamete kadar devam edecek olan bir hikayedir. Bu hikayede Türk Milleti olarak önemli bir hissemizin olduğu inkar edilemez. Tarih içinde böylesine önemli bir aktörün hayat hikayesi başlı başına bir destan olsa gerektir ve öyledir. Bu destan, benzeri görülmemiş acılar, sevinçler, kavgalar, barışmalar ve ilişkilerle örgülenirken belli başlı bütün millet ve toplulukların, kısacası bütün dünyanın belleğinde Türk imajı bir daha silinmeyecek bir biçimde şekillenmiştir.

Osmanlı Türklerinin, Türk ve hatta dünya tarihi içinde hepimizi hayran bırakan ve hala özlemini duyduğumuz bir yeri ve prestiji bulunmaktadır. Bu gün ülkemizin ve dünyanın karşı karşıya bulunduğu siyasi sorunlar, özellikle Osmanlı coğrafyasında cereyan eden ve yıllardır çözülemeyen çatışmalar göz önüne alındığında ceddimiz Osmanlının bu kadar farklı milleti bu kadar uzun süre nasıl yönetebildiğine hayret etmemek mümkün değildir. Bu açıdan bakıldığında Osmanlı sisteminden alacağımız pek çok dersin bulunduğu rahatlıkla söylenebilir.

Geçmiş devletlerin ve imparatorlukların tecrübelerinden de yararlanarak her milletin dinine, diline ve kültürüne saygıyı esas alan, elden geldiğince adil olmaya ve kavimlerin kalbini kazanmaya çalışan hatta onlardan bağlılık beklerken mümkün mertebe kimsenin kurulu düzenini bozmamaya özen gösteren Osmanlının her coğrafyadaki macerası eminim ki farklı farklı renkler taşımakta, kavimden kavime, bölgeden bölgeye değişiklik arz etmektedir.

Bu çalışmamızda Nergisi Mehmed b. Ahmed Efendî Bosnavî'nin el-Vasfûl-Kâmil fî Ahvali Veziril-Adil isimli eserini çalıştık.

Eserin bir yöneticinin hayatını konu alması ve olayların Macaristan gibi imparatorluğumuzun çok önemli bir parçasında geçmiş olması tez konusunu seçmemde bir yönetici olarak şüphesiz ki belirleyici olmuştur.

Ortaya çıkan çalışmanın harcanan çabaya fazlasıyla değdiğini ve kendi adıma oldukça öğretici olduğunu düşünüyorum.

Çalışmam esnasında zaman zaman bilgisine müracaat ettiğim Dr. Mustafa Çuhadar'a ve eseri seçmemde ve okumam konusunda yardımını esirgemeyen tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Süleyman Demirci'ye teşekkür ederim.

Fahri Oluk
Kayseri 2007

EL-VASFUL-KAMİL Fİ AHVALİ VEZİRİL-ADİL ADLI YAZMA ESERİN TRANSKRİPSİYON VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Fahri OLUK

ÖZET

El-Vasfül-Kâmil fî Ahvali Veziril-Adil ismindeki çalıştığımız eser Osmanlı sanatlı nesrinin en meşhur temsilcisi olarak tarif edilen Nergisi Mehmed b. Ahmed Efendî Bosnavî'ye aittir. “Adaletli Vezirin Yaşayışının Tam Bir Hikayesi” anlamını taşıyan bu eser bazı kaynaklarda Gazavât-ı Murtazâ Paşa adıyla anılır. Nergisî Banyaluka’da kadı olarak bulunduğu sırada Budin valisi olan Murtazâ Paşa'nın üstün özelliklerini, hayatını ve gazalarını beş bölüm halinde anlatır. Muasırı olmakla beraber, Murtaza Paşayı görmemiş bulunan müellif eserini, şifahi kaynaklara dayanarak Hicri 1038 (1628-1629) de Banyaluka’da yazmıştır.

Eser Budin Paşasını anlatırken bir yandan da yöneticilere öğüt vermekte ve Nuşirevan, Erdeşir-i Babek, İskender gibi geçmiş asırların meşhurlarından örnekler vermektedir. Eser bir bütün olarak ele alındığında, Osmanlı Macaristanında, (17. yüzyılın ortaları) Türk- Macar, Türk- Avusturya, Türk-Çek ve Türk- Hırvat ve Türk- Leh ilişkilerine dair bazı ipuçlarına rastlamak mümkündür. Olayların geçtiği tarihte Osmanlıya tabi Macarlarla Avusturya idaresindeki Macarlar arasındaki mücadelelerin seyri, Avusturya ordusunun sahip olmaya başladığı top tüfek gibi ateşli silahların teknolojik olarak, Osmanlıyı imrendirir ve endişelendirir hale gelmesi gibi ilginç konular dikkati çekmektedir. Yine bu eser Osmanlı idaresinde bulunan her bir toprak parçasında çok ilginç olayların yaşanmış olabileceğini açıkça göstermektedir.

Yazara göre; önceleri buralarda anarşi ve karışıklıklar hüküm sürmektedir. Zengin fakir, yönetici, reaya ve hatta kendi köşelerinde kendi hallerinde yaşayan miskinler ve dervişler bile huzura hasret iken Hazreti Vezirden sonra köy, kasaba, hancı, yolcu eyaletin her yeri asayiş, huzur, mutluluk ve yaşama şevkiyle dolmuştur. Öyleki vahşi hayvanlar arasında bile emniyet ve huzurun eserleri görünmekte olup güvercinle atmaca, şahinle huma kuşu, kurtla kuzu, aslanla ceylan yanyana dostça yaşamaktadır.

Eser her ne kadar çok ağdalı, ağır ve çok süslü bir dil ile yazılmış ise de vezir rütbesindeki Budin Beylerbeyinin özel hayatı, halka ve askerine karşı tutumu, seferleri, kale ve yer isimleri ile ilgili çok kıymetli bilgiler ihtiva etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Nergisi, Murtaza Paşa, Vezir, Budin.

**TRANSCRIPTION AND EVALUATION OF THE HAND-WRITTEN
LITERARY WORK CALLED EL-VASFU'L-KAMİL Fİ AHVALİ VEZİRİ'L-
ADİL**

Fahri OLUK

ABSTRACT

The literary work called El-Vasful-Kamil Fi Ahvali Veziril-Adil was written by Nergisi Mehmet b.Ahmed Efendî Bosnavî who is defined as the most prominent representative of Ottoman artistic prose. The meaning of its title is “A Full Story of Fair Vizier’s Life”. In some registers, it is named as “Gazavât-ı Murtazâ Pasha”. While writing that book, Nergisi was a kadi in Banyaluka and Murtazâ Pasha was the governor of Budin. This hand-written work consists of five chapters on the life, the excellent characteristics and victories of Murtazâ Pasha. Though they were contemporary, the writer had never seen Murtazâ Pasha. Depending on parol resources about Pasha, he wrote his book in Banaluka in 1038 (In accordance with the Muslim Calendar. It is between 1628 and 1629 in modern calendar.)

Besides providing information about the governor of Budin, he both advised to the administrators and gave examples from the lives of leading people of the past such as Nuşirevan, Erdeşir-i Babek, and Alexander. Taking the whole book into consideration, it is possible to detect some clues on Turkish-Hungarian, Turkish-Austrian, Turkish- Czech, Turkish-Croatian and Turkish-Polish relations in the Ottoman land of Hungary (in the middle of the 17th century). The followings are among the important focuses of the book: the ongoing phase of the struggle of the Hungarians who were citizens of Ottoman Empire against the ones who were under the reign of Austria; and the envy and anxiety of Ottoman Empire on the technological means of war (guns, weapons etc) that Austria began to possess. In addition to these, this book clearly shows that strange events might have occurred in each part of Ottoman Empire at the time.

The writer claimed that anarchy and chaos had been going on in Budin and its vicinity. Everybody including the rich, the poor, the Muslims, the Christians, even the miserable and the dervishes had been looking forward to peace and quiet. With the arrival of Vizier, each part of the state such as villages and towns became peaceful and quiet; and everybody including hosts and passengers got happy and lively. The security and peace were so effective that even wild animals got used to it. Pigeon and hawk, eagle and a bird that only eats bones, wolf and bird, lion and deer began to live next to each other in a friendly manner.

Although the book is written in a complex, redundant and flowery style; it consists of the names of castles and some places; and significant information on the private life, attitude towards public and soldiers, and wartimes of Budin’s State Governor whose title was Vizier, then.

Key Words: Ottoman, Nergisi, Murtazâ Pasha, Vizier, Budin

İÇİNDEKİLER

ONAY	I
ÖNSÖZ.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR	VI
GİRİŞ	1
DEĞERLENDİRME	7
1.Eserin Konusu, Tarihi, Yazarı ve Önemi.....	7
2.Eserde Kullanılan Dil.....	8
3.Anlatılanların Güvenilirliği	8
4.Metnin Transkripsiyonu	9
5.Bu Günkü Dille Özet	106
SONUÇ.....	114
KAYNAKÇA.....	116
EKLER.....	118
ÖZGEÇMİŞ	

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser.

a.g.m. : Adı geçen makale.

a.g.t. : Adı geçen tez.

Bkz. : Bakınız.

C. : Cilt.

ev. : Çeviren.

E.. : Erciyes Üniversitesi.

H. : Hicrî.

Haz. : Hazırlayan.

M. : Milâdî.

N. : Numara.

OSAV : Osmanlı Araştırmaları Vakfı.

s. : Sayfa.

S. : Sayı.

TDK : Türk Dil Kurumu.

TTK : Türk Tarih Kurumu.

GİRİŞ

El-Vasfûl-Kâmil fî Ahvali Veziril-Adil ismindeki çalıştığımız eser Osmanlı sanatlı nesrinin en meşhur temsilcisi olarak tarif edilen Nergisi Mehmed b. Ahmed Efendî Bosnavî'ye aittir.

Nergisi'nin asıl adı Mehmed olup babası Ahmed Efendi'nin kadılık yaptığı Saraybosna'da dünyaya geldi. Eserlerinin yazılış tarihlerinden hareketle 988 ile (1580) 993 (1585) yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir. Şabanoviç'e göre 992'de (1584) dünyaya gelmiştir. Kadı Nergisîzâde olarak bilinen bir aileye mensup olduğundan Nergisi mahlasını almıştır. Öğrenimine Saraybosna'da başladı, daha sonra İstanbul'a giderek Kafzâde Feyzullah Efendi'ye intisap etti ve onun derslerine katıldı. Babasının vefatı üzerine geçim sıkıntısı yüzünden tahsilini yarıda bırakmak zorunda kaldıysa da Feyzullah Efendi'den mülazemet alarak maaşa geçti. Feyzullah Efendi'den sülüs, nesih ve talik öğrenen Nergisi birçok yerde müderris olarak görev yaptı, ardından İstanbul'a gelerek kadılığa geçti, Rumeli sadâretine bağlı kadılıklarda bulundu, Çaniçe kadısı iken Kafzâde Fâizî'ye yazdığı tebrik mektubundan sonra Kafzâde ailesinden yardım görmeye başladı. Bu görevi sırasında Rumeli kazaskeri Zekeriyyâzâde Yahya Efendi ve üstadı Veysî ile mektuplaştığı bilinmektedir.¹

Kafzâde Fâizî, Zilhicce 1027'de (Aralık 1618) Selanik kadısı olunca Nergisi, Selanik'e gidip Fâizînin yanında kadı naibi ve mülâzım olarak göreve başladı. Selanik kadılığından azledilince de (1029/1620) onunla birlikte İstanbul'a döndü. Selanik'te iken Fâizî için istinsah etmeye başladığı Vassâf Târihini tamamlaması ve yeni bir göreve tayinini beklemesi bu yıla rastlar. 1030'da (1621) Bosna'nın Hersek sancağında Mostar kadılığına gönderildi. 1031'de (1622) Yenipazar (Novi Pazar) sancağı kadılığını yürütürken Sultan II. Osman'ın aynı yılın 8 Recebinde (19 Mayıs) katledilmesi, arkasından hâmisi Kafzâde Fâizî'nin vefatı üzerine duyduğu derin üzüntü sebebiyle Yenipazar'dan ayrılarak İstanbul'a döndü. 1034te (1624-25) Elbasan kadısı oldu, burada yirmi üç ay görev yaptıktan sonra 1035 yılının sonlarında veya 1036'nın başlarında (1626) İstanbul'a döndü. 1038'de (1628-29) Bosna'nın Banaluka kadısı iken Manastır'a tayin edildi ve oradaki görevi henüz bitmeden 1044 Ramazanında (Şubat- Mart 1635) İstanbul'a gelerek Revan seferine gidecek Ordu-yı Hümâyûn'a vak'anüvis sıfatıyla ka-

---

¹ Süleyman, Çaldak; TDV İslam Ansiklopedisi, Nergisi Maddesi, Cilt 32, TDV Basımevi, İstanbul 2006, s.560.

tıldı. Bu görev, bütün ömrü dolaşmakla geçen ve lâıyıkıyla takdir edilmediğinden şikâyet eden Nergisi için IV. Murad'ın bir taltifi sayılır. Çünkü maharet ve sanatını ortaya koyabileceğı bir imkâna kavuşmuş oldu. Ancak ordu henüz İzmit'e varmadan Gebze yakınlarında bir bataklıkta atından düşerek Şevval 1044'te (Mart-Nisan 1635) öldü. Mezarı hakkında kaynaklarda sağlıklı bilgi bulunmamaktadır. Arapça ve Farsça'ya hakimiyeti yanında geniş bilgisiyle de tanınan Nergisînin zarif, nüktedan, rindmeşrep ve hoşsohbet bir kişiliğe, hassas bir ruha, kırılğan bir mizaca sahip olduğu eserlerinden anlaşılmaktadır.²

Türk inşâ sanatının en önemli isimlerinden olan Nergisi, Türkçe'de Sinan Paşa ile başlayan sanatlı nesir üslûbunu zirveye ulaştırmış, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Nâmık Kemal tarafından şiddetle eleştirilmesine kadar ulaşılması güç bir örnek diye taklit edilmeye çalışılmıştır. Uzun cümleleri, zincirleme tamlamaları, bilinmeyen Arapça ve Farsça kelimeleri seçerek kullanması, bu kelimelerle sebk-i Hindîyi hatırlatan nâdir mecaz ve imajlar oluşturması dilinin anlaşılmasını güçleştiren unsurlardır. Ancak dil bilgisi kurallarına uygun sağlam cümlelere yer vermesi, bu cümleleri ilk bakışta hissedilmeyecek secilerle süslemesi, Türkçe'deki bütün cümle çeşitlerini kullanarak dilin imkânlarını zorlaması lehine kaydedilmesi gereken özelliklerdir. Nergisî'nin Arap ve Fars kaynaklı klasik hikâyeler yerine Osmanlı coğrafyasına ait, sosyal hayatı yansıtan olayları hikâyeleştirmesi, bilhassa Nihâlistân'da modern hikâyeciliğın habercisi denebilecek düzeyde teknikler kullanması dikkati çekmektedir. Eserlerinin özellikle dîbâce kısımlarında edebi sanatlardan uzak duramamış, hikâyelerinde ise orta derecede tekellüflü bir dili benimsemiştir. El-Akvâlü'l-müselleme ve Kânunü'r-Reşâd gibi ilk dönem çalışmalarındaki kısmî sanat merakını daha sonra arttırarak kalem erbabını âciz bırakmak ve kendi ustalığını kabul ettirmek için sanatlı bir ifadeye yönelmiştir. Bundaki hedefi de İran edebiyatında Sa'dî-i Şîrâzinin Gülistan'ı ve Abdurrahman-ı Câmî'nin Bahâristan'ı gibi Türk edebiyatında kendi muhitinden aldığı yaşanmış hikâyeleri zengin bir dil ve üslûp zevkiyle okuyucuya ulaştırmaktır.

Nergisinin talik, nesta'lik, ta'lik kırması, sülûs ve nesih hatlarında oldukça başarılı sayıldığı kaynaklarda belirtilmektedir. Özellikle ta'likin hürde / şikeste türündeki başarısı bilinmektedir. Hat güzelliğinin yanı sıra süratli yazmasıyla da ünlüdür. Hatta Arapça muhtasar bir nahiv kitabı olan 'Avâmil'i Beyazıt Camii'nden Fâtih Camii'ne

---

² Çaldak, a.g.m., s.560.

kadar yürürken yazıp bitirmesi, kırk günde Beyzâvî Tefsiri “Envârü't-Tenzîl”i istinsah etmesi meşhurdur. Onun 1018'de (1609) istinsah ettiği, Tâcüşşerâ'nın “Vikayetü'r-Rivaye fi Mesâilî'l-Hidâye” adlı eseri Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya kitapları arasındadır. Ayrıca İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde güzel bir ta'likle yazılmış Kânunü'r-Reşâd ile Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlı (Revan Köşkü, nr, 1056) Münşeât nüshasının da Nergisî'nin el yazısı olduğu kayıtlarda belirtilmektedir.³

Nergisî 'nin El-Vasfû'l-Kâmil fî Ahvali Veziri'l-Adil adlı eserinden başka diğer eserleri:

1. Hamse; Nergisî'nin en önemli çalışması olan bu eseri İran ve Türk edebiyatındaki hamselerden farklı kılan taraf tamamen mensur olmasıdır. İbrahim Necmi Dümen asıl hamsenin beş bölümden oluşan Nihâlistân olduğunu, İksir-i Saadet, Meşâkkul-Uşşâk, Kânûnü'r-Reşâd ve el-Akvâlü'l-Müselleme'nin daha sonra ilâve edilerek "Hamse ale'l-Hamse" haline getirildiğini söyler. Pek çok yazma nüshası bulunan Hamse-i Nergisî biri nesih, diğeri talik hurufatla iki defa Bulakta (1255/1839), bir defa İstanbul'da (1285/1868) basılmış olup telif tarihine göre şu eserlerden oluşmaktadır:

a) El-Akvâlü'l-Müselleme fî Gazavâtî'l-Mesleme; Müellifin Mostar kadısı iken kaleme aldığı bu kitap, Muhyiddin İbnül-Arabî'nin Muhâdaratü'l-Ebrâr ve Müsâmeretü'l-Ahyâr'ından bir faslın tercümesidir. Tarihî olaylar yanında birtakım masal unsurları da içeren eser 1741'de Peysonel tarafından Fransızca'ya çevrilmiş, Kayhan Atik de kitap üzerine E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsünde bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır.

b) Kânunür-Reşâd; İlhanlı Hükümdarı Muhammed Hudâbende adına yazılan Risâle-i Ahlâku's-Saltana adlı eserin çevirisi olup IV. Murad'a ithaf edilen klasik bir siyasetnâmedir. Dili nisbeten sade olan eserin Farsça başlıklarında ciddi bir tertip görülmez.

c) Meşakku'l-Uşşâk; Elbasan'da 1034 (1625) yılında kaleme alınıp Şeyhülislâm Zekeriyâyâde Yahya Efendi'ye sunulan eser, o güne kadar daha çok tercümeleriyle tanınan Nergisî'nin ilk özgün çalışmasını teşkil eder. Müellifin daha sonra kaleme alacağı Nihâlistânın nüvesini meydana getiren Meşakku'l-Uşşâk sanat itibariyle oldukça yüksek bir değere sahiptir. Uzunca bir mukaddime yanında aşk temasını işleyen on

---

³ Çaldak, a.g.m., s.560.

hikâyeden oluşur. İstanbul baskısında (1285/1868) Nihâlistân'da yer alan altı hikâye çıkarılmıştır.

d) İksîr-i Saadet (İksîr-i Devlet); Gazâlî'nin Kimyâ-yı Saâdet'inden ikinci "rûkn"ün dördüncü "asl"ından kardeşlikle ilgili kısmın çevirisidir. Süslü nesirle ve serbest bir şekilde tercüme edilen, aralara serpiştirilen şiirlerle de zenginleştirilen eserin girişinde IV. Murad'ı öven bir şiir bulunmaktadır. Üç defa Hamse-i Nergisi içinde bir defa da müstakil olarak basılmıştır.

e) Nihâlistân; Hamseyi oluşturan eserlerin en önemlisi ve Nergisînin ustalık döneminin bir ürünüdür. Birtakım ekleme ve çıkartmalarla iki defa kaleme alınan eser 1035te (1626) Şeyhülislâm Zekerîyyâzâde Yahya Efendi'nin kız kardeşinin oğlu Mehmed Ali Rızâî'nin tavsiyesiyle, aşktan başka temaları işleyen hikâyeleri de içerecek şekilde yeniden yazılmıştır. Nergisi, yirmi beş hikâyenin yer aldığı eserine Sa'dî-i Şîrâzînin Gülistan ma ve Abdurrahman-ı Câmî'nin Bahâristân'ına nazire olarak Nihâlistân adını vermiştir. Birinci bölüm cömertlik (sekiz hikâye), ikinci bölüm aşk (altı hikâye).. üçüncü bölüm çeşitli olaylar (dört hikâye), dördüncü bölüm ettiğini bulma (iki hikâye), beşinci bölüm tövbe (beş hikâye) hakkında hikâyelere ayrılmıştır.

2. Münşeât (Esâlîbü'l-Mekâtîb); Kafzâde Fâizînin ölümü üzerine İstanbul'a gelen Nergisî, Münşeât'ı tertip ederek Şeyhülislâm Zekerîyyâzâde Yahya Efendi'ye ithaf etmiştir. Çeşitli zamanlarda dostları ve devlet adamlarıyla mektuplaşmalarını içeren Münşeât kronolojik sıraya göre düzenlenmiştir. Müellif hattı nüshasında otuz yedi parça yazı bulunduğu halde başka nüshalarda bu sayının elliye aştığı görülmektedir. Eski Rumeli Kazaskeri Ganîzâde Nâdiri, eski Anadolu Kazaskeri Azmîzâde Mustafa Haleti ve Şeyh Mehmed b. Mahmud Efendi gibi şahsiyetler esere birer takriz yazmıştır. Oldukça ağdalı bir dille kaleme alınan mektuplarda dönemin sosyal ve siyasal yapısına ışık tutacak bazı ipuçları bulunmaktadır.⁴

3. Horosnâme; Bu mensur hikâyenin basit bir rik'a kırmasıyla yazılan altı sayfalık bir nüshası Millet Kütüphanesinde⁵, bir diğeri Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesinde. Horozla tilki hikâyesinden ibaret olan eser bir incelemeyle birlikte

⁴ Çaldak, a.g.m., s.562.

⁵ Ali Emîrî Efendi, nr 573, vr. 44b-47a

yayımlanmıştır.⁶ Nergisî'nin alışveriş mukavelesine dair fıkıhî hükümleri ihtiva eden, Arapça seçili bir nesirle kaleme aldığı risalesi bir mecmua içindedir.⁷

Daha çok münşi olarak tanınan Nergisî'nin çeşitli şiirleri bulunmaktadır. Faik Reşad nazmının nesrinden aşağı olmadığını, hatta sadelik ve tabiiyet bakımından nesrinden daha üstün olduğunu söyler. Bazı kaynaklarda şiirlerini ihtiva eden bir divanının veya bir mecmuanın bulunduğu belirtilirse de böyle bir eser tesbit edilememiştir. Türkçe, Farsça ve Arapça şiirler yazan Nergisî'nin gazellerinin canlı hayaller ve ince duygularla örülü olduğu eldeki örneklerden anlaşılmaktadır. Kafzâde Fâizî için söylediği sekiz bentlik mersiye ile Saraybosna hakkında yazdığı kaside ve Şeyhülislâm Zekeriyâ zâde Yahya Efendi için nazmettiği kaside, IV. Murad'ı ve Şeyhülislâm Ahîzâde Hüseyin Efendi'yi övmek amacıyla yazdığı Kıt'a-i Kebîre günümüze ulaşan uzun manzumelerinden bazılarıdır. Nergisi ayrıca Saraybosna'daki Hünkâr Köprüsü'nün 1025 (1616) tarihli onarımına dair biri beş, diğeri altı beyitlik iki tarih manzumesi yazmıştır. Onun tarafından kaleme alınan Selanik'teki Hamza Bey Camii'ne ait vakfiye sureti Franz Babinger tarafından metni ve Almanca tercümesiyle birlikte yayımlanmıştır.⁸

Nergisinin çalıştığımız El-Vasfû'l-Kâmil fî Ahvali Veziri'l-Adil adlı eserinin Raşid Efendi 590/4 numaradaki nüshasından başka dokuz nüshası bilinmektedir. Bunlar: Raşid Efendi 1299/3, Revan Ktb.(Topkapı Sarayı) 428, Revan Ktb.(Topkapı Sarayı) 416, İstanbul Üniversitesi Ktb.No.2520, İstanbul Üniversitesi Ktb.No.1881/1, Esad Efendi (Süleymaniye Ktb.) No.1818/1, Nuru Osmaniye Ktb. 4969/6, Lala İsmail Efendi (Süleymaniye Ktb.) 415/3, Almanya Milli Kütüphanesi Hs.or.oct.813 (Staatsbibliothek, Berlin).⁹

Nergisi'nin El-Vasfû'l-Kâmil fî Ahvali Veziri'l-Adil isimli eserini çalışırken görülmüştür ki, bazı kelimeler metin içinde (Budin-Bidun gibi) farklı şekillerde yazılmıştır. Transkripsiyonda Raşid Efendi kütüphanesinde bulunan 590/4 numaralı nesih elyazma esas alınmış, yine aynı kütüphanede bulunan 1299/3 numaralı nesta'lik elyazma eserle baştan sona karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmada nüshanın birinde bulunmayan kelime ve cümleler veya farklı yazılan kelimeler parantez içinde

⁶ Süleyman Çaldak, "Nergisî'nin Horos-nâmesi", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, sy. 13 [Erzurum 1999J, s. 243-250.

⁷ Çaldak, a.g.m., s.561-562.

⁸ Çaldak, a.g.m., s.562.

⁹ T.C Kültür Bakanlığı Milli Ktb. Türkiye Yazmalar toplu Kataloğu, CD 3, Ankara 2006

gösterilmiştir. Bulunan bazı kelime ve ifade yanlışlıkları düzeltilmeden olduğu gibi bırakılmıştır.

Arapça, Farsça ve Osmanlıca şiirler kolaylık olsun diye mısraları alt alta gelecek şekilde tarafımdan düzenlenmiştir.

Çalıştığımız nüshada beş vasfı anlatan başlıklar, nazım, hikayet, nesir gibi bölüm adları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Ayrıca bazı Arapça ibare, ayet, hadis ve dua gibi kısımların altı kırmızı ile çizilmiştir. Bu çizimlerin orijinal olup olmadığı yönünde bir işaret yoktur.

Orijinal nüsha sayfa numaraları transkripsiyonda [s. 1] şeklinde verilmiştir.

Metinde geçen Arapça, Farsça dua, şiir, ayet ve hadis gibi cümle ve mısraların büyük çoğunluğunun bu günkü Türkçesi dipnot olarak verilmiştir.

Yine okuma kolaylığı olsun diye metin tarafımdan satırbaşı formunda kısımlara ayrılmıştır.

DEĞERLENDİRME

1. Eserin Konusu, Tarihi, Yazarı ve Önemi

El-Vasfû'l-Kâmil fî Ahvali Veziri'l-Adil, Adaletli Vezirin Yaşayışının Tam Bir Hikayesi anlamını taşıyan bu eser Osmanlı idaresinde bulunan her bir toprak parçasında çok ilginç olayların yaşanmış olabileceğini bize açıkça göstermektedir.

El-Vasfû'l-Kâmil fî Ahvâli Vezîri'l-Âdil Bazı kaynaklarda Gazavât-ı Murtazâ Paşa adıyla anılır. Nergisî'nin kadı olarak bulunduğu Banyaluka'da kaleme aldığı eser, o sırada Budin valisi olan Murtazâ Paşa'nın hayatını ve gazâlarını beş bölüm halinde anlatır.¹⁰

Yazar eserini zamanın Budin Valisi Murteza Paşanın üstün özelliklerini anlatmak için kaleme almıştır. Eser Budin Paşasını anlatırken bir yandan da yöneticilere öğüt vermekte ve Nuşirevan, Erdeşir-i Babek, İskender gibi geçmiş asırların meşhurlarından örnekler vermektedir.

Eser bir bütün olarak ele alındığında, Osmanlı Macaristanında, (17. yüzyılın ortaları) Türk- Macar, Türk- Avusturya, Türk-Çek ve Türk- Hırvat ve Türk- Leh ilişkilerine dair bazı ipuçlarına rastlamak mümkündür. Olayların geçtiği tarihte Osmanlıya tabi Macarlarla Avusturya idaresindeki Macarlar arasındaki mücadelelerin seyri, Avusturya ordusunun sahip olmaya başladığı top tüfek gibi ateşli silahların teknolojik olarak, Osmanlıyı imrendirir ve endişelendirir hale gelmesi gibi ilginç konular dikkati çekmektedir.

Muasırı olmakla beraber, Murtaza Paşayı görmemiş bulunan müellif eserini, şifahi kaynaklara dayanarak Hicri 1038 (1628-1629) de Banyaluka'da yazmıştır.¹¹

Eser her ne kadar çok ağır ve çok süslü bir dil ile yazılmış ise de vezir rütbesindeki Budin Beylerbeyinin özel hayatı, halka ve askerine karşı tutumu, seferleri, kale ve yer isimleri ile ilgili çok kıymetli bilgiler ihtiva etmektedir.

¹⁰ Çaldak, a.g.m., s.562

¹¹ Ömer Faruk, Akün; İslam Ansiklopedisi, Nergisi Maddesi, Milli Eğitim Basımevi, Eskişehir 1977, s.194-197

2. Eserde Kullanılan Dil

Eserde kullanılan dil ağıdalı bir Osmanlıcadır. Metinde yer alan çok sayıdaki Arapça, Farsça ve Osmanlıca şiirin kime ait olduğu konusunda bir kayıt bulunmamakla birlikte yazarın kendisine ait olduğunu söyleyebiliriz.

Yazarın kullandığı yazı diline bakılacak olursa bu dilleri şiir yazacak kadar iyi bildiği anlaşılmaktadır.

Metinde şiirsel bir dil kullanılmış, tasvirlerde ve anlatımlarda çok aşırı mübalağalar yapılmış, yer yer akıl ve mantık sınırları aşılmıştır. Bazı deyim ve cümlelerde yazar, çok iyi bildiği üç dil ile adeta oynamış, yarısı Arapça yarısı Türkçe veya Farsça karışık ve dil kurallarına aykırı ifadeler kullanmış veya yazım hatası yapılmıştır. Anlatımın şiirsel olması için özel bir gayret gösterilmiş, cümle içlerinde ve cümle sonlarında birbiriyle kafiyeli terkipler ve kelimeler çokça kullanılmıştır. Öyle ki bu kafiyeler şiirdeki gibi alt alta mısralar şeklinde sıralanacak olsa metnin büyük çoğunluğunu bir şiir gibi de okumak mümkün olmaktadır.

Dili Arapça ve Farsça kelime, terkip, ayet, hadis ve çok sayıdaki şiirle yüklü söz konusu metni bu günkü alfabemize aktarırken oldukça zorlandığımı söyleyebilirim.

3. Anlatılanların Güvenilirliği

Eserde verilen bilgiler ve anlatılan olaylarla ilgili olarak her hangi bir kaynağa atıfta bulunulmamaktadır. Ancak özellikle yöneticilere öğüt olsun diye geçmiş hükümdarlardan verilen örneklerin klasik siyasetnamelerden alındığını tahmin edebiliriz. Yine de İskender ile Çin Hükümdarı'nın ilişkilerini anlattığı bölümde olduğu gibi, tarihi gerçeklere uymayan kısımları içeriyor olabilir.

Yazar eserini zamanın Budin Valisi Murteza Paşanın üstün özelliklerini anlatmak için kaleme almıştır. Kendisi olayları bizzat yaşamamıştır. Üçüncü şahıslardan dinlemiştir. Mübalağalı anlatıma oldukça fazla başvurulmuş uzun uzadıya tasvirler yapılmıştır. Yazar uzunca bir mukaddmeden sonra (Burada yeryüzünde insanlar üzerinde sözü geçen bir yöneticinin, Allah'ın halifesinin olmasının gerekliliği akıl ve mantık açısından irdelenmektedir.) beş başlık altında Paşanın zühd ve takvasından başlayarak düşmanlarını dize getiren kahramanlığına kadar özelliklerini anlatmaktadır. Olayların anlatımında ne yazık ki kesin tarih hemen hemen hiç verilmemiştir. Bu önemli bir eksikliktir.

4. Metnin Transkripsiyonu

Elhamdü lillâhillezi ce‘ale’l-cennete tahte zılâli’s-süyûf, yelteci nahve zıllihî zıllühe’l-memdûdü külli mekrûbin ve melhûf, ve sayyera’l-ümerâe’l-âmirîne bi’l-ma‘rûf, müdürîne feleke’n-nizâmi ‘alâ kâffeti’l-enâmi ve’s-sünûf, müdebbirîne bi-vüfûri’l-ârâi muhâfazaten küll-i tarîkın mehûf, ve’s-salatü ‘ala’r-rasuli’s-sâdiki’l-va‘dillezi lem yasdür minhü hulfün kattü (fî) halfin ve mahlûf, ve lâ yefîü’t-tersi‘u (litersi’ı) taksâru evsâfehü dürerü’l-elfâzi ve cevâhiru’l-hurûf, ve ‘alâ âlihi ve eshabihî bâzilîne lehû mâlehüm bilâ-tasarrufin beyne’l-âhâdi ve’l-ülûf, mâ nüsirat yevâkîtü’l-medâyihî ‘alâ mefârîki külli memdûhin ve mevsûf.¹²

Sebeb-i tarh u tertib:În dil-keş-hadîka-i nefha-rîz, pür-zinet ve bâis-i îcâd ü ihtirâ‘ în dil-güşâ hıyâbân-ı temaşâ-firîb, bâ şükûfeha-yı tarsî‘ u teşbîb¹³

Bu riyâdu’l-evsâf muhaddaratü’l-etrâfe tarh-endâz-ı sûret ü mâ‘na, ve sahn-ı dil-ârâ-yı hâtır-güşâsından keşîde-bâlâ olan her nevres-nihal ta‘bîr u edânın bîh u bin mevzu-‘u medlûlüne isâle-i cûy-bâr, imla vü inşâda bî-dirîğ-sâz makdûr-ı tab-‘ı nâdire-peymâ olan nâtûr-i dâmen-i dermeyân-ı hadâyik-ı sühan-(veri) perveri, kûh-gen-tîşe der dest-i bî-sütûn hüner perverî.

BEYT (Limünşihî)

Ez Hüdâ ümmid-vâr bâd-ı feyz-i akdesî .

Gûşe-gîr-i ravza-i lütf-ı İlâhi, Nergisi.¹⁴

Te’sir-i nesîm-i füyûzât-ı Hâlıkü’l-kainat, ve reşha-i nîsân-ı inâyât-ı müyessirü’l-murâdât ile çemen-safa-i âlemde şükûfte-hal ve ferhunde-fâl ya‘ni müsâade-i tevfk-i İzidî birle makzi’l-a’mâl [s. 2] ve husûl-i merâm ve neyl-i arzû-yı kâm hasebiyle mesrûru’l-bâl olub. Tînet-i perişan imtizâc-ı nâbir-i i’tidâlinde hamîr-i mâye-i isti‘dad nâ-peyda iken, zaruret-i kaht-ı ricâl iktizâsıyla kâr-fermâ-yi dîvan-hane-i kazâ tarîka-i

¹² Hamd o Allah’a mahsustur ki, cenneti kılıçların gölgesinde kılımış, (ki tüm kalbi kırıklara ve dertlilere gölgesinde yer veren cennet O’nun gölgesine i sığınmaktadır) idarecileri bütün mahlukatı ve türleri içine alan düzenin gemisini düzenlemek ve görüş ve fikir bolluğu içinde sakımlanacak yoldan kaçınmak suretiyle iyiliği emre yöneltmiştir. Salât ise vadinde doğru sözlü olan o Rasule olsun ki ondan doğru olmayan hiçbir şey sudur etmemiştir. Söz incileri ve harflerden oluşan mücevherler onun vasıflarını anlatmaya yetmez. Yine salât onun âline ve hiçbir hesap ve tasarrufa girmeden mallarını O’nun yolunda harcayan ashabının üzerine olsun. Vafedilen ve övülenlerin kıymetleri ölçüsünde övgü yakutlarını ortaya döküp saçamadım.

¹³ Gönül okşayan, hayat ve zinet dolu böyle bir bahçe yapmanın ve düzenlemenin nedeni ve süslü, nakışlı çiçek ve goncalarıyla seyrine doyum olmayan bir gül bahçesi yaratmanın sebebi

¹⁴ Lutf-İlâhinin bahçesinde bir köşede oturan Nergisî, Hüdâ’nın kudsi feyizlerinden gelecek esintilerden ümitlidir.

celile-i kuzzâta idhal idüb. Kûyçe-i ser-i bî- sâ mân-şûrîde hâlî tedâvül-i âbâdî eyyâm ü leyâl ile

NAZM

Menem çû gûy bi-meydân-ı füşat meh ü sâl.

Bi-savlecân-ı kaza münkalib zi-hâl be hâl.¹⁵

Mazmûn ü meâli mısdâk-ı hâl olarak hılâl-i sâl-i sene semânün ve selâsîne ve elf hicriyyede serhadd-i memâlik-i İslamiyyede pâyitaht-ı mîr-i mîran âli-(baht) cennet olan Bâneluka'l-mahmiyyede seccade- rub-ı şer'î Rasûl ve zânû-zede-i redd ü kabûl oldukda. Ezmine-i sâlifede ol diyarın ahvâl-i ahalisi meşûb-âşub-i ihtilal, ve müsamaha-i (hükkâm) tegâfûl-girân ile kalub, Kattân havalisi berhem-zede-i infi'âl, belki menâhil-i havâtır-ı kûşe-nişînân zevâyâ-yı hamûl-ü inzivâyı dahi tekeddür-pezîr hüzn-ü melâl, ve şerefât-kâh-ı müşeyyidü'l-esâs, hayat-nümâ-yı bây ü gedâ bi'l-cümle müşerref-i zehzaha-i zevâl, olduğu ma'lum iken hâlen bi-fazlihi Te'ala etrâf u enhâsı mâlâ-mâl emn u emân, ve zîr u bâlâsı kavâfil-i kabâil râhat u surûr. Mev'il ü mekân-ı çâr-cihet kurrâ vü (kasabât-ı) mahzât-ı mahatt-ı rihâl-i kâr-bân-ı sürûr. Pîş u pes kûy ü mahallâtı vürûd-i vüfûd-i nûrun 'alâ nûr ile bender-gâh-ı şevk u hubûr. Tekâyyüd-i mimâr-ı 'adâletle harabe-cây-ı perişan ıtlâli, nümüv-dâr-ı beyt-i ma'mur. Hubûb-i (nesîmi) ihsanla sahârâ vü cibâli mânendi ferş-i bûkalemûn, reşha-i sehâb-ı in'amlâ deşt ü beyâbânı mevç-engîz bahr-i zümerred-gûn.

Behâyim ü sibâ-'ı muhtelif'ül-ecnâsı yekdiğere mu'în u yâr u vefâdâr. Kebûter u şeh-bâz ve ukâb u hü mâsı birbiriyle hem-cenâh-u gam-hâr u hevâ-dâr. Gerkân-ı tîz-dendânı reme-i gûsfendâne şebân. Şîrân-ı saht-çengâli hayl-i âhûvâne nigezbân. Re'âyâ-yı bî-tâb u tüvânî bîm ü zulm-i zâlimden âsude vü emin. Hukkâm-ı hak-perest mâ'delet-kâri mesned-i istiklâl üzere ber-karâr u mekîn. Cebâbire-i nahvet-pîşe kûşe-i dem-bestegîde mahfî vü 'adîm. Ferâine-i şürûr, [s. 3] endişe-erre-i ciğer-şikâf-ı kâhr ile ser-bürîde ve dû nîm.

¹⁵ Aylar ve yıllar var ki şu geniş meydana bir top gibi kaza sopasıyla halden hale girmekteyim

NAZM

Cihan müferrah u dil-keş, cihânyân hurrem.

Zeman şukufte zemin reşk-i büstân-i na'îm.¹⁶

EL KISSA: Ber-vechile ahvâl-i memleket feyiz-yâb-ı nesk-i intizam, ve bünyân-ı mülk ü millet takvîyet-gîr-i istihkam olduğunu görmedim. Ve ol diyârı bir mertebede hüsn-i hâl ve tavr-ı (adl-ü) i'tidâl üzere buldum ki hergiz eyyâm-ı pîşîn ve âsâr-ı dîrin içre bu gül-gûne-i letâfetle 'ârız-ı 'arûs-ı memleketin pirâyeye-pezir nizam olması hatır-hâh-ı merdân üzere cîlve-ger-i beytü'z-zifâf ve insâf olduğu hâtır-nişân şevher-i eyyâm olmamış, ve bu hey'et-i mütehayyile müşâta-i rûzgâra cây-gûzar bulmamıştır.

NAZM

Bu mülkün böyle revnâk bulduğun yâd eylemez hergiz.

Bilenler ahd-i Nuşirvanla devr-i Süleymanı.

Pes ângah bu umûr-ı nev-zuhurun istifsâr-ı esbâb u 'ileli babında istihdâm-ı cevâsîs tekayyüd lazım gelmekle mecmu'ı nâs ve yârân-ı hak-gû-yi hakikat-şinâsdan isti'lâm-ı vâkı'u'l-hâl için i'mâl-i edevât-ı fahs u suâl, ve tahsîl-i cins-i matlûba sarf-ı re'sü'l-mâl makâl oldukda kâffe-i enâm, ve cemâhîr-i havâss u âmm, müttefikü'l-kelam olub. Bu babda kavl-i sahîh ve haber-i sıdk-ı sarîh oldur ki,

NAZM

Bu intizamı virmedi bir semte hak budur.

İlla ki 'adl u re'fet-i Destûr-i nâmdâr.

Revnak-fezâ kaide-i şer-'î Mustafa

Te'yid-bahş zâbıta-i emr-i Kird-gâr

Mazlum-nevâz-ı bî-garaz u hasm-ı cân- ı zulm,

Gencîne-pâş-ı bî-'ıvaz verdiği (Bermekî) şîâr,

Âgâh-ı resm ü râh, hayır-hâh-ı padişah.

Emn-i dîl-sipâh u emânîde kibâr

---

¹⁶ Dünya sevinç verici ve gönül alıcı, yaşayanlar ise gayet şen. Zaman açılmış, zemin ise bir nimetler bahçesi

NAZM

Memdûh-ı küll ve râh-rev-i “evzahu’s-sübül”

Münkâd-ı emr-i Fahr-i Rüsûl şîr-i kârzâr.

Ferd-i yegâne, Rüstem-i devr-i zemâne kîm,

Hayran-şîar himmetine çeşm-i rûzgâr.

Şehbâz-ı bî- behâne ki çengâl-i kahrına,

Ankâ olursa düşmen, olur kemterîn şikâr.

Şîr-i dilîr pîşe-i ceng-âverî iki ider.

Bir hamlede ‘adüvvi (ordu-yı) hizâr olsa tarumar.

Çâbuk-süvâr-ı arsa-i hasm-efgeni ki olur.

Bir demde taht-ı düşmeni ber-bâd-ı ızdırâr. [s. 4]

İskender-ihtimâm hazar-pey ki istese.

Eyler zalam-ı mülk-i adüvden o dem güzâr.

Paşa-yı Hayderî-şîm ü Murtaza Ali.

Ferman-ber-i Nebi ve muhibb-i (çehâr) çâr-yâr.

Ol mustakîm-i bî-bedelin bezl-i adlidir.

Ferhunde-sâz-ı mülk ü letâfet-dih-i diyâr.

(NESİR) EL KISSA : Ol vezîr-i dilîr hurşid-tenvir, müşteri-te’sir, sahib-i tedbir, (celî) alî-şemşir, müncelî-zamir, ya’ni hâlen dâru’l-‘adl Budîn’deki merz u bûm-i Rûm’un güzide hısn-ı hasîn-i müstesnâsı ve saltanat-ı Osmaniye’nin babü’l-ebvâb vacibü’l-ihtimâsıdır. Belki bünyan-ı devlet-i kâhirenin rûkn-i rekîn-i müşeyyidü’l-esâsıdır. Vâli-yi mülk-ârâ ve serdârı sahib-i tuğra olan kâr-fermâyı bî-perva ma’delet-kâri-yi bî-mehâba cenâb-ı hazreti Murtaza Paşa-yı sûtûde-re’y memduhu’l-verâ, “yesserallahu mâ yeşâ’ü ve beşşerahü bi-mâ yesurruhu fevka mâ yeşâ’ü ”¹⁷ bir müddet eyâlet-i Bosnada hâkim ve vali olmağla muktezây-ı himmet-hâhiş tab’-ı âlileri bu vech üzere tarâvet-bahş

¹⁷ Allah ona dilediğini kolaylaştırsın. Hatta bunun da ötesinde onu sürura garkedecek şeylerle onu tebşir buyursun.

mezâri-i hal-i esâfil ü e'âlî ve letafette çemen-zâr-ı mülk-i mahrûsü'l-havâli olduğı muttefakun-aleyh edânî vü ahalisidir.

Eğer ol hazreti 'âli-menkıbet (bu etrâf-ı mazhar-ı) nazar-ı merhamet eserleri kılmayub. Menbâ'ı mekârimü'l-ahlak olan tab'ı kerem-kâr-ı adalet-medarından isâle-i cûybar-ı adl ü dâd itmiş olmasa, har-ı Temmuz cevri-i bî-dâd-girân-ı bî-girâne ile sâha-i memleket külhan-dûzüh gibi ateş-gede-i mihnet belki sahn-ı serâ-büstan-ı vilâyet 'ayn-ı serâb-istan-ı felaket olub. Bu hitta-i teşviş-intimâde tâbiş-i kahr ile sîne-i berâyâ tenevvür-şerrâre peymâye dönüb, her pervane-i pür-suhte, ya'ni efrâd-ı re'âyây-ı dil-efrûhte semender-âsa nâire-i cevri u izdirâde makarr u me'va ittihaz etmek bizzarure iktiza itmişti. Belki refte refte cins-i müteneffis nâ-peyda olub. Harabe-zâr-ı diyâr-ı müşevveşü'l-etvârda ne iskân u sükkâne cây-karar ve ne bî-gâne vü âşnâdan mukîmân u misafirâne râh-güzar kalmıştı.

Felillahi'l hamdü ve'l-minnetü ol sa'adet-penâh nîkû-nihâd, hâlisü'l-fuâd, reşehât-ı 'adl u dâd ile mahv-ı rusûm-i bid'at ü bîdâd [s. 5] ve izale-i has ü hâr-ı cevri u fesad ve def'-ı nîrân-ı bağı ü inâde bâ'ıs olmağla, kânun-ı ser-nikûn-i felekde âteş-i te'addi ve tasallut-ı eşkıya muntafî, ve pîrâmen-i deşt ü hâmûn-i zeminde hâr u hâşak cevri u 'udvân ('anâ) müntefî, ve şevke-i müzîlü's-şevke-i zûr ü serkeşi nâbûd ü muhtefî olub, rûy-ı mahbube-i dil-ârâ-yı vilâyette bu yüzden âb u tâb-ı nizâm ve cemâl-i şahid-i rânâ-yı memlekette bu vechile hüsn ve ân intizâm âsârı zâhir u bedîdâr. Ve safâ-yı manzarî-hâlet-bahş müdreke-i üli'l-ebâr olmuşdur deyü, isbât-ı rivâyet ve tahkik-i hikâyet kıldılar. Hemândem bu manzume-i tâze- mazmûn (ki) safâ-res-i sâmi'a-i derun oldu. Nezzâre kiyân-i havâs ve kuvây-ı müterassidü'l-makâl ki hengâme-gâh-ı ısgâda girdâ-gird-i halaka-bend-i pîrâmen-i temâşâ-gerân suret-i hâl idi.

NAZM : Beh ez ân sûret-i hâli ne şinîde est kesi.Yeksere gülbâng-i (sad) “bârekallah”¹⁸ ile ref'i akire-i âfrîn ve medd-i zenzeme-i tahsin idüb. Derviş-i post-nişin dil ki bertaraf-kerde-i kayd-i vesâvis meşâğildir. Bu sürûd-i sürur-engiz ile ber-pâyı ihtizâz rû-yı be-mihrâb-ı niyâz olub. Evvela raks-künân ü dest-efşân ol vezir-i âdil-i bî-mu'âdilîn neşîd-i medih-i 'izz ü haşmet-i rûz-efzûni ile terâne-sâz ve terennüm-tırâz, ve sâniyen du'â-yı (ömr ü devlet) ebed-peyvendine dest-efrâşte-i temennâ. Ve niyâz ü secde ber-hâk-i pâk sûz ü güdâz olub.

¹⁸ Böyle bir hâl ve mutluluğı hiç kimse işitmemiştir. Baştanbaşa her yer Bârekâllah sadalarıyla çınlamaktadır.

Hakku'l-insâf ol mu'alla- rütbe-i 'adl ü insâf, sencîde-evsâfın ızhar ittüğü âsâr-ı ma'delet-kârî ki mâye-i efzûni-yi nikû-karî, ve bâ'is-i kâstenî illet-i acz u hârîdir. Tâ rûz-ı haşr u kıyamete dek metlûv ü mezkur, ve zebân-zed-i ferîşte vü hûr olmağ için kitâbe-i pîştâk-ı felekde mestûr olsa reva. Ve âdemi ve perî bahrî ve berrî kâtıbe-i kâinât ve hem-künân-i mevcudât müvâzıb-ı hıdmet-i senâ-kârî ve mükibb-i maslahat şükr-güzarları olup, nukûd-ı evkât-ı ömr-i azizleri ticâret-i râbihâ-yı duâ-yı devlet âlî-hazrete sarf olunsa lâıyk u sezadır. Zira şâibe-i rayb u riya (mirâ) ber- taraftır ki ol [s. 6] kerem-kâr-ı memdûhu'l-etvârın simât-ı inâyât 'adîmü'n-nihâyâtındân rîzân u perişân, reh-güzâr-ı âlemyân olan, mevâyid-i 'âmîmü'l-fevâyid mukabelesinde efrâd-ı kainatın her ser-mûyi bir zebân olmak üzere, (müdâvim farîza-i şükr ü mehâmid olsa hak üzere) edâ-yı hıdmet-i mahmidet bâzâr-ı kâsid.

Ve ol müselleme cenâb-ı mahbûbü'l-kulûbün du'â-yı ömr-i ikbalinde ihmal ider var ise, ikiden hâli değıl. Ya hâsid yahud fasid mürtekebü'l-mefâsiddir, deyüb, sekb-i dümû'-i rikkat-engiz te'sir-âmîz ile ricâ-yı teyessür-i murâdât-ı vezir-i memdûhü's-sıfâta sarf-ı mâ-melek-i iktidâr ve bezl-i hazâne-i ihtiyar itdi. Ve sefir-i peyâm-âver-i mülheme ile nâtıka-i destân-perdâz câmi'ü's-sahâyife rû-yı teşvik ve iğrâdan arz u inhâ ve sevk u ilkâ eyledi ki. Bir sâhib-i sa'adet ve sahib-i izyâl-i inâyet-i himâyet zîr-destân-ı ra'ıyyette bu vechile bezl-i güncîne-i himmet kılub. İhkâk-ı hukuk-ı nâs ve icrâ-yı şer'-i metinü'l-esâs, ve izâle-i vücûd-i mazarrat-verzân ve imâta-i cevri u cefâ-yı bed-ümûrân ve ittibâ'ı râh-ı mâ farada'l-ilâhu ve tenfîz-i ahkâm-ı sahiha-yı pâdişah, vesâir levâzım-ı i'tidal ve mehâmm-ı nizâm-ı ahval babında bu makûle mesâ'î-yi cemîle ve himem-i cezîle ızhar idüb.

Evzâ-'u etvârında siyer-i selef-i sâlihine iktida ve isr-i eser-i müctehidîn ve tavr-ı hulefâ-yı râşidîne iktifa ve yüzyıldan beru kâr-fermeyân-ı devletden sudûr etmeyen hasenât-ı müstelzimü's-se'âdâtı ibdâ ü icrâ itmekle havâtır-ı alemyânde bu yüzden temekkün-pezîr vak'ı kabul, ve nefehâtü'l-üns evsâf-ı bâ insâfı berîd-i sabâ ve kabul ile çâr-cihet rab'-meskûne sirâyet-kerde-i neşr-i vüsûl olduğı muttâfakun aleyh-i erbâb-ı 'ukûl, ve karar-dâde-i fuhûl-i müselleme'n-nükûl olsa vacibdir.

BEYT

Haşre dek âb-ı hayât-ı sühân bâkidir.

Andurub zinde kılan nâm-ı Süleyman Hanı.

Vefk (vezni) üzere zikr-i cemîl-i (celîl) müstâ'iddü't-tebcilleri sahâyif-i 'alemde berdevâm, ve tâ be-rûz-ı kıyâm bâki ve müstedâm olmağ için, medâiyih-i miskiyyetü'l-fevâyihların sebt-i sahâyif-i tahkik ve esbâb-ı hasenât, müstetbi'ü'l-berekât (zât-ı) mekârim-simâtını [s. 7] bu (bir) mahalle cem'u telfîk. Ya'ni huceste-hısâl (nihâl) bâr-ver-i vucûd-i âli- güherlerinden ser-zede olan meyve-i şîrîn-güvâr himem-i müstelzimü'l-keremlerin hâvi ve şamil hikâyât-ı mücâhede ve gazevât-ı muhbirü'l-ümemlerini mutazammın ve müştemil bir kitâb-ı müstakil te'lif ü temlik idesin ki. Rüstem-i devr-i zemâne ve Hidîv-i div-bend-i bürz ve nişânede bu vechile mevsûf-i sühan-âfrinyân-ı dehr olmağa sâ mân-ı liyakat, mukarrer ü musahhar. Ser-pençe-i belağat ü beraat olan hâme-i sihir-sâz nâdire-kârgede bu hizmet edâsına tâb-ı istitâ'at cilve-gerdi.

Egerçi bî-nihâyeğî-yi âsâr-ı hasenelerine nazar olursa bu kâre ömr-i hizâr-sâl sarf olduğu takdirce bisyârdan endek, ve sad-hizârdan nîm ü yek, beyâna imkan olmayub. Acz ü kusûr u tâm ile i'tizar iktizası nûr-ı şems-i neyyirden (münîrden) azhardır. Emmâ mûcib-i zâbıta-i “ mâ lâ yûdrakü küllühü ”¹⁹ îcâb-ı müsâmaha-yı “ lâ yûtrak ”²⁰ itmeyüb, (lazımdır ki) kân-ı imkandan ber-âverde-i tîşe-i idrak olan yevâkît âbdâr-ı hüner dermeyân ve zât-ı pâk mevsûfa intisab ile biraz cevâhir-i fevâhir-i hüsn-ü eda revaç-yâfte-i itibâr olmağla bâzâr-ı iştihârde rây-gân olâ deyüb. İtmâm-ı kelâm ve fûrû-daşt-ı merâm eyledi.

Pes bu mukaddemât-ı vâride-i mukarreru'l-fehva-yı pîrâye-i dîbace kabul ü imza olmağa şâyân, ve bu lâle-i gîrân-kadr (âlî kadr-i gîrân-behâ) âli-behâ kurta-i benâgûş-i hûş ve mürsele-i gerdem-i cân kılınmağa çespân olmağla fi'l-hâl akl-ı hüküm-senc-i savâp-âşna mazmûn-ı sühan-ı merkûmi istisvâb ve bilâ-ihmal tesebbüt-i (teşebbüsü) devâ'î cem'u derc-i esbâb idüb. Bağbân-ı hired-i hûrdebîn-i şükûfe-çîn mütefekkiye ol hazretin zevâyâ-yı bâğ u râğ etvârından iktitâf-ı reyyâhîn ile âsâr-ı âlisinde irsâl-i güldeste evsâf-ı celile-i bî-mânendlerin rişte-i sûtûr ile beste kılub, tabak-ı varak birle nümûne (numûde) vü methaf-kerde-i hak-şinâsân-ı ferhunde-fâl itmeğe azimet ü ikdâm ve atf u anân-ı ihtimam lazım geldi.

NAZM

Zi ân rû ki şüd ân kalem sühan-sâz.

¹⁹ Bir şey tamamıyla elde edilemiyorsa.

²⁰ Terk edilmez.

Encâm zî baht ez men âğâz.²¹

Her çend ol hayır-hâh-ı saltanat ve ğavs u penâh-ı [s. 8] mülk ü milletin serhadd-i memâlik-i İslamiyede ibdâ u izhar ittikleri himem ü âsâr-ı azime ve dîn ü devlete nâfi ü lâzım vücuda getürdikleri hâlât-ı cemile vü cesîme hâric-i mertebe-i ta'bir u takrir, ve bîrûn-i ihâtâ-i defter-hâne-i tahrirdir. Emma ber-mûcib-i “El katratü tünbi'ü ani'l-gadîri.”²² maksûd-ı asli ve murâd-ı külli, deryadan katre, ğabrâdan zerre meseli üzere, enmûzec-i nakş ü suver ve nişâne-i nefsu'l-emr-i mukarrer içün icmâl-i vâkı'ı hâl ve nuhbe-i mecmû-'i umûr u ahvalden hasbe'l-kudreh (kader) derc ü irâd olunmak gerektir ki, refte refte pîş-gâh-ı nigâh-ı ekâbir-i celilü'l-me'âsire vâsıl oldukça, hâtır-ı âlilerine (âtırlarına) hüsn-i nizam ve letâfet-i insicâm, pertev-endâz te'sir olmağla, mesned-ârâyân-ı dest-gâh-ı retk u fetkî, tarîk-ı 'adl u dâde teşvik ve iğrâ ve ol 'âdil-i bî-muâdile peyrevlik, yolundan sülûk-i kadem ictihadı olan savb-ı sedâde sâir küremâ-yı 'ızâmı (uzmâyı) sevk u ilkaya bâis olub.

(A)“ Ve me'l-hubbu illâ li'l-habîbi'l-evvel.”²³ mazmunı üzere sebebiyet hasebiyle evzâ-ı hasbiyyenin âsâr u ecvâdı (ücûri) yine ol vâzı'u'l-asl-ı kavânîn adalet- gösterîye aiddir. Ve girdâr-ı pesendîdelerine taklid ü ittiba'la neyl-i sıfât-ı hamîde ve ihrâz-ı nü'ût-i bergüzide kılan peyrevân-ı hazretin menâkıbı yâd olundukça ol kâidü'l-ceyş mekârim ü eltâfâ mâ bihi'l-(mâyeti'l) izdiyâd mehâmid ola. Hakkâ ki ol müsnedün-ileyh avâtıfun-aleyh Cenâb-ı ni'me'l-me'âbından asâleten ve vesâtaten sudûr u sunûh iden sad gûne kabz (feyz) u fütuh tafsilini mutazammın hizâr (ân) dâsitan ve kitab te'lifine Kâr-sâz-ı Hakiki celle 'anil-irtiyab savbından müsa'ade-yi esbâb mukarrar olsa. Tavsîf-i celâyil-i hasâyil ve itrâ-i mekârim-i şemailleri ancak müfâd-ı kalem-i kitab olmak müyesser. Ve her ne mikdar haber ü eser ki zebân-zed-i mu'tebere-i rast-gûyân ola.

Bu bâbdâ beyan-ı vuku' idüğü nur-u şemsden azhardır. Zira ol mazhar-ı esrar-ı 'aliyye ve vâris-i etvâr-ı Murtazaviyye Cenâbından zuhur iden evsâf bir kâide ki muhayyir-i ukûl-i beşerdir. Eser-i ittisâf-ı, “Tahallakû bi ahlakillah”²⁴ den münba'is [s. 9] olub. Herhalde âşnâ vü cidalde bu yüzden fermûde-yi Hüda ve emr-i Mevlâyı ke-mâ yenbağı icra maslahatı, yine ol âlî-hazrete münhâsır u müyesserdir.

²¹ Bundandır ki bu kalem söz söyler oldu. Nihayet benim bahtımdan bahsetmeye başladı.

²² Damla gölden haber verir.

²³ Sevgi ancak birinci sevgilinin hatırmadır.

²⁴ Allah'ın ahlakıyla ahlaklanın.

NAZM

Ol safder-i yegâne ki tâb-ı mehâbeti,
 Cevşen-güdâz nehmetin ve kahraman olur.

Ol dâver-i zemâne ki âb-ı adaleti,
 Gülbün-firâz-ı gülşen emn ü emân olur.

Şem-‘i cihân-serâ-yı vezâret ki şûlesi,
 Meş‘al-firûz-i encümen-i husrevân olur.

Mâh-ı felek, serîr-i seadet ki pertevi,
 Nûr-ı çirâğ-ı baht-ı şeh-i ahterân olur.

Re‘y-i münîri kem (kîm) felek fehmi ü dânişe,
 Bir meh-i rûze (mihr-i zerre) perver-i arş-ı âsitan (âsmân) olur.

Ger zerre denlû nûr-i ziya virse ‘aleme,
 Hurşid zerre gibi nazardan mihmân olur.

Bâd-ı sabâ ki bûy-ı gül ü yasemin için,
 Cerrâr-ı bî-nevâ reh-i bustân olur.

Bir şemmesini bulsa eger bûy-i hilkatin,
 Attâr çâr-sû-yi zemin ü zemân olur.

Adli ki bir diyâr-ı pür-âşûbe hükm ide,
 Düzd ü harâmi bedrika-i kâr-bân olur.

Ger virse iktidârı zaîfâne takvîyet,
 Pîşe halife (harife) hamele-i pîl-i demân olur.

Ger ankebûte himmeti yâr olsa, perdesi,
 Keştî-yi çâbuk-ı feleğe bâd-mân (bad-bân) olur.

Tab-‘ı hazâne olsa mürebbi, mürüvveti,
 Rev-nak-firûz-ı reng, gül ü erguvân olur.

Dîvâna çıksa âsâf-ı Cemşid kevkebe,

Meydana girse Rüstem-i sahib-kırân olur.

Tenhâ çıkınca tığla meydâne gün gibi,

Hurşiddir ki cilve-geh-i âsumân olur.

Şemşîr kel kel itdüği dem hâki hûnla (hûnîyle),

Cemşiddir ki bezm-geh-i gülistân olur.

Diller doyar mı görmege cenk içre nîzesin,

Ol dem ki hûn-i düşmen o cenbden revân olur.

Güya ki çeşm-i şâhid-i rânâ-yı mazarrata (nusrete)

Müjgân-ı tîr ğamze-i nâ-mihribân olur.

Düştükçe hâke gevî-sıfat kelle-i ‘adüvv,

Pây-ı semendi tut ki âna savlecân olur.

Saflar düzüp hücum idicek katl-i düşmene,

Dehşetle âsumân ü zemin pür-figân olur.

Tâ kem (kim) fûruh-i (fûrûğ-i) mâh-ı câm-ı zer-endûd-i âsmân (âfitâb)

Rev-nak-firûz bezm ki hâverân olur.

Dönsün felekde sâğar-ı ikbali gün gibi,

Tâ âna dek ki âhir-i bezm-i cihân olur. [s. 10]

(**NEŚİR**) Çün müsa‘ade-i tevfik-i Kird-gâr-ı Cihân-âfrîn ile hıdmet- güzâr-ı kalem, ol Nizamü’l-mülk âsef-himem hazretlerinin (hıdmet) bâğ-bâni-i medîha-tırâzlarına münsâk ve ol izzetle müşerref ü muharremdir. Evvela çemen-safa-i dîbâcede şukûfe-i anber-bû-yı tesmiye ve gül ü reyhân fihris ve mukaddemesi (tertîbi) elzem ve bu vechile pîrâye-bahş u zînet (-efzâ) olması cümleden ehemmiyetli olub, “El vasfû’l-kâmil fî ahvâlî’l-vezîrî’l-adil” namıyla müsemmâ kılındı. Ve mevzu-yı kitab ol hazretin evzâ’ u etvâr u (evsâf) âsârını mutazammın olmak hasebiyle ser-sühanları tarz-ı kadim üzere fasl ü bâb (ile) üzere temeyyüz olunmak münâsib görünmeyüb. Her nev‘ hasene lafza-i vasıfla ta‘yin ü imlâ ve âsâr-ı celîleri gibi ta‘bir-i tâze-i (taze tarz-ı) ğayr-i mükerrer üzere dâvi‘-i muteber nev-peydâ ihtiyar olundu.

VASF-I EVVEL: Ol zât-ı bergüzide-sıfatın ahlak-ı hamîde ve evsâf-ı pesendîdeleri ve diyânet ü salâh u ibadet, ve meşâyih u ulemaya rağbet ü riâyet, ve fukara u re‘âyaya nevâziş ü inâyet buyurdukları beyânındadır.

VASF-I SÂNÎ: Şehâmet ü şeca‘at ü cüret ü celâlet ve adl ü mehâbet ve çâbuk-süvarî ü fârisiyyet ve isti‘mâl-i âlât-ı cenk ü esliha babında mehâret ve zabt-ı eşkıya ve hıfz-ı memlekette olan tedbîr-i himmetleri babındadır.

VASF-I SÂLÎS: Def‘ u ref ittikleri mezâlim ü bid‘at ve kal ‘u kam’ ittikleri esâs-ı fesâd u şirret ve ta‘mir u tecdid ittikleri kılâ‘ u husûn-ı melâzı’l-ümmet tahkikindedir.

VASF-I RÂBÎ: Devr-i Ademden ila hâzihi’l-ân ehl-i İslam ayağı basmayub hergiz mevâtı-i senâbik-i huyûl-i mücâhidin olmayan mahalle ki kiral-ı reîsü’l-müşrikinin ârâmgâh-ı sipâh u saydı ki tahtgâhıdır. Bî-mehâbâ asker-i İslam ile duhûl idüb, nice yüz kafir hisarı arasında cevânib-i erba‘adan tûplar atulub, askerle hucum iderken hâh u nâ-hâh bi’l-cebr u ve’l-ikrâh, tamâm bir kış kışlayub, düşmen-i dîne gösterdikleri (gösterdüğü) kuvvet-i saltanat-ı kâhire ve mertebe-i kudret-i devlet-i bâhireyi mutazammındır.

VASF-I HÂMÎS: Devlet-i padişah, “Halledet hilâfetühü ilâ yevmi’l (kıyâmda) intibâh”²⁵ da dârb-ı dest-i [s. 11] kahr ve zûr-müşti-zecr ile düşmen-i dini sulh u âşnâya münkad eyleyüb. Temâm-ı pâdâş-kârlerin ızhâr ve şevket-i İslamiyeyi ‘ala tariki’t-tevbih ve’l-ısrar i’lâm-ı raht-ı küffar iderek, ğalebe ve istîla ve nâz u istiğna yüzünden(yolundan) müsâlahaya rıza gösterüb. Zemân-ı sa‘âdetinde serhadd-i memâlik emn u emân üzere âsude-hal ve efrâd-ı âlemyân müreffehü’l-bâl olduğun mebnidir.

MUKADDİME

Bu makûle nizam-ı ahval-i ‘âlem ile mukayyed vezir-i dâd-ger sûtûde-siyerin dua-yı devleti zimem-i âlemyâne lâzım, bel vâcib ve mütehattim olduğu mazmûn-i mezkurdur. (müzekkerdir.)

Evvela hâtır-nişân dakika-sencân umûr-ı dil-nişîn-i rumuz-âmûzân sahâyif ü sûtûr ola ki, efrad-ı alemyâna savb-ı Celîl-i Mün‘im-i Hakîkiden fâyız olan sunûf-i ne’mâ-yı ğaybiyye ve ilahiyyenin her birine şükr ü senâ lazım. Ve mazmûn-ı “bi’ş-şükri

²⁵ Hilafeti uyanış günü olan kıyamete kadar devam etsin

tedûmü'n-ni'amu ve'ş-şâkiru yestahikku'l-mezîde"²⁶ iktizâsı (ile) üzere devâm-ı nimet ve celb-i füzûni-i bereket için her lutf u inâyet mukabelesinde şükr-i müstakile sa'y u himmet emr-i mühimdir. Pes “ alâ haze't-takdîri ve't- takrir ” âhâd-i nâsdan ednâ fakîr ü hakire 'alem-i ğaybdan zuhûr iden mevâhib-i Rabbanînin a'zam ve ekberi nimet-i hayat.

Saniyen mâye-i tasarrufât olan (aklı) mûsulu's-se'âdât idüğü vâzıh u zahir ve bu iki hâlet vucud-ı ademîde noksan-pezir olucak vücuddan müreccah idüğü mübîn ü (mütebeyyin) bâhir, olduğuna binaen vacibdir ki bu iki lutf-ı azîmin şükri sayir mevâdd-ı hamd ü senaya takdim oluna. Zira bedihiyyeti erbâb-ı 'ukûle rûşendir ki bir âdemin mizâcî illet-i emrâz ile tağayyür bulub. Mâ bihi'l-kıyâm-ı beden olan cevher-i müteber-i ruhuna fena ihtimali bedîd (bedîdâr) olsa, kadr ü kıymeti ol zamanda ma'lum olub. Kâlib-ı fersudesine (fersûde-i mihnet-i sevdesine) iade-i hâlet-i ûla, yani kemâl-i afiyet kemâ fi'l-evvel ibka olunmak haberi tahkik olunsâ ol şahsa bir mertebede hubûr-i nâ-mahsûr hasıl olub,(âriz) müdâvemet-i şükr-i hayata ne yüzden kemer-bend-i ihtimam olması ol surette zâhir u âşikar olur. [s. 12]

Hususan merâtib-i akl u nefis ve kalb ü havâss ve kuvva mûlahaza olunmak üzere yalnız ruh-ı mutlakın müfâdî hayat-ı sâzecz olucak. Her çend aslı'l-üsûl ise de şu'ubât-ı fîrû'ı ruh ki menât-ı fehm ü idrâk-i hayr u şerr, ve mucib-i temyiz-i nef' u zarar, ve maye-i teklifât ve mâ bihi'l-mücâzât-ı hasenât u seyiâtıdır, tetkik olunsâ. E'ammü'l-menfe'a ve bedihi'l-lüzûm idüğü karar-dâde ve ma'lumdur. Ve bu dediğimiz ruh-u hayvanîdir ki, “ve nefahtu fîhi min ruhi”²⁷ meşkûtundan muktebes olan lem'â-yı nur-ı mukaddes kabilinden değildir. Ol ruh-ı mükerrerem-i insâniyye bir latife-i Rabbaniyedir. Bizim gibiler âlude-i cenâbet ü cinâyet ve hâbâis-i beşeriyye olmağla mantûka-i “Lâ yemessühü ille'l-müttahherûn”²⁸ mazmunına mazhar olan sırr-ı hatîr-i “ tenzîlün min Rabbilalemin”²⁹ serâ-perdesinden cevelân-ı ta'bire ruhsat bulmak, veya ol gûne cemile-i melekûtdan pâsuh-âver takrir olmağa, yârâ-yı kudret peydâ kılmak ne mümkündür. “İnnehü min ledün Hakîmin Alim”³⁰

“Amedîm bi-ma nahnu fîh” cevher-i giran-behây-ı aklın sandukça-yı dimâğ-ı âdemîde mahfuz, ve penbe ve zurûf-i havâss u kuvâ-yı gûnâ-gûn içre mestûr iken, berîk u

²⁶ Nimetler şükürle devam eder. Şükreden de daha fazlasına müstahak olur.

²⁷ Ona kendi ruhumdan üfledim.

²⁸ Ona ancak arınmış olanlar temas edebilir.

²⁹ O Alemlerin Rabbinin katından indirilmiştir.

³⁰ O Hakim-i Alim olan Allah'ın katındandır.

leme‘ân-ı sedâd u reşad ile ziyâ-pâş hücre-i feyhâ-yi vücud olduğundan ğayri, bi‘l-hâsiye (hassa) sahibinden men-‘i âfât-ı mekârih u mazârr ve celb-i menâfi-i tasarruf u iktidar idüğü, nûr-ı hurşid-i felek gibi âşikâr. Belki ol pâyende-(tâbende) güher-i âli-mikdara mâlik olmayan müflis ve fûrû-maye-i bâzâr-ı âlemde bî-itibar, ve merd-i bî-hired, seg ü hûk-i murdârdan hâr u zâr idüğü, sâbitü‘l-âsâr olucak kûşe-nişinân, dükkân-ı basirete ol re’sü‘l-mâli, ticaret-i sa‘âdet ve mâye-i kesb-i izz u rahat-ı dünya ve ahiret mukabelesinde ne yüzden edâ-yı şükr-i Hüdâya müdavemet lazım idüğü vuzuh-yâfte-i sâlikân-i râh-ı hidayetdir. Maâzallah ol kes-i nâkes ki kandil-i vücudunda şule-i fitile-i akl, intifa-pezir-i bâd-ı cünûn ola. Zahirdir ki zulumât-ı beşeriyet ve târîkî-yi peygûle-i tabi‘attan rehâyâb-ı felâh [s. 13] olamayub. Dürûd-i bevar-ı ızdırârâ ilkâ-ı kâlbüd-i bî-ma’nâ iderek endâm-ı belâ-keşi evkâr ve âlude-i gil ü lâ-y-ı bevâr olur. Ve mecmu‘ı mukarrebân belki peder-i mâder-i mihrîbân, ve gürûh-i tevâbi‘i hîşân ü hem-sâye-gân.

NAZM

Elâ mevtün yübâ‘u, feşterîh,

Fe-hâze‘l-‘ayşü mâ lâ hayra fih.³¹

Mazmûniyla temennâ-ger-i mevt-i bî-vakt ve arzû-mend-i helâk ü makt olmak mukarrerdir (muhakkakdır). Meğer dest-yâri-i Kallâb-ı İnâyet-bârî ile, “Cezbetün min cezebâtî‘r-Rahmân, tüvâzi ‘amele’s-sekaleyn”³² izzetinden vâye-gîr ve ol gülşenü‘l-envâr-ı se‘adette nefhâ-pezîr olan vârestegân kayd u ta‘alluka münsâk u mülhak ola. “Kaddesallahu Te‘âla esrârahüm ve efâza aleyna envârahüm”³³

NAZM

Ber ser-i mey-kede rindân-ı kalender bâşend.

Ki sitânend ü dehend efser-i şâhen-şâhı.³⁴

Bu mukaddemeyi mübtteni olan vücûh-i mezkûre-i mestûra muktezâsınca ni‘met-i hayat ve sa‘âdet-i selâmet-i akl-ı eşbehü’s-sıfâtın tahakkuk-ı lüzum-ı şükrüne kıyâsen لازمگه‌لور کي. “Senürîhim âyâtînâ fi‘l-âfâkı ve fî enfüsîhim”³⁵ mîsdâkı üzere ecsâd-ı (âhâdi) alemyânde illet-i kıyâm-ı beden, ve mâye-i temâdi-i ten olan cevher-i rûh

³¹ Dikkat et, ölüm satılmaktadır. Öyleyse onu satın al. Şu hayata gelince onda bir hayır yoktur.

³² Rahman’ın cezvelerinden bir cezbe cin ve insanı ameline denktir.

³³ Allahü Teâla sırlarını mübarek kılın ve nurlarını üstümüze yaysın.

³⁴ Meyhane başında bir derviş gibi her şeyi boş verip, kaygısız dolaşanlar, şahlar şahımın tacını alıp satarlar.

³⁵ Onlara kâinata ve kendi nefislerinde olan ayetlerimizi göstereceğiz.

müfîzu'l-fütûhun ve sebeb-i nizâm-ı şehristân-ı vücûd, ve medâru'l-ahkam tekâlf-i Melik-i Mâ'bûd, ve mûcib-i temyîz-i rezîl ü aziz, ve bâ'is-i teşhîs-i mürr ü telh u leziz, olan akl-ı makbul ve memdûhun hariçte misalini yani alem-i kübrada câ-nişin sahib-i iclâl müşahede kılub.

Herkes kendi ruhuna ve aklına hamd ü şükr itdüğü üzere âmme-i enâmın herbiri bu kâlbüd-i âlem-i zahirde ruh-u âzam makamında olan sultan-ı dehrin ve tasarruf-ı ahvâl-i ekâbir ü asâğırde halife-i Akl-ı Küll olan, vekîl-i celîli'l-kadrin cism-i âleme keyfiyet-i lüzumunu idrak ettikten sonra. “Ennâsü min ciheti't-timsâl ekfâü. Ebûhum âdem ve'l-ümmü havvaü”³⁶ Alem-i nâsûta nisbet mukarrer görünen ihtilâf u tezâda nazar itmeyüb.

Ma'nâ-şinâsân-ı esrâr-ı 'ayne'l-yakînin ıstılâh-ı (ıslâh) lisân-ı örf-i zebânları üzere, alem-i [s. 14] ceberrutta müşâhid-i çeşm-i dîdâr-ı âşinaları olan suret-i vahdet-i hakikiyye i'tibârıyla ki bizim gibi laklaka-sencân-ı bî-meâl ve şûbede-bâzân-ı mağlata-gâh-ı kîl ü kâl, güng ü lâl ve ol fenn-i celîlde jâj-hâ-yı cahil-i muhibb-i (baht-ı) bî-hûde-mekâldir. İmâm-ı âdil cism-i âleme cân ve vezir-i kâmilî, derûn-i dehr içre kâim-makâm-ı akl-ı sâti'ü'l-burhân anlayub. Bî-vücud-i îşan, kıyâm-ı âlem düşvâr. “Ve lev selime (kâr)-ı intizâm-ı hâl-i ümem”³⁷ taassür-peziir-i ızdırar, olduğın bilüb. Bi-aynihi kendi hayatına ve nefâz-ı tasarrufât-ı dua vü recâyı ne kalıba ifra iderse, efrâd-ı alemyâne vacib olur ki cân-ı cihan olan padişah-ı zamane ve vezir-i âlî-şâne sad çendân mertebe ziyade sena vü duadan bâzil-i makdûr, ve ber-araf-sâz-ı ihmâl-i kusur olurlar.

Pes mutlaka imam-ı müfterazu't-tâ'ah ve vezir-i mukarrerü'l-ita'ah cenablarına dua lazım olucak. Ol kâr-fermây-ı mekârim-nişân ki “İnnallahe ye'muru bi'l-adli ve'l-ihsân”³⁸ hutbe-i târif-i ma'deletlerine mûcib-i fizûnî-yi şan, ve menşûr-i belîğ-i mekremetlerine unvan ola. Dua-yı devleti bi-tarîkı'l-evleviyye farz u vâcib, ve rûy-ı dilden muvâzıbîne âsâr-ı se'âdâtı câlib, ve ekdâr-ı mazarrât-ı sâlib, olmak lâ-mehâle emr-i muhakkaktır.

NAZM

Her seher tâke çıkıp perde-serây-i şebden

İde şâhen-şeh-i zer-tâc-ı felek divânı.

Bula divan-ı humayunı kemâl-i revnak,

³⁶ İnsanlar suret ve sembol olma yönüyle bir birlerine denktirler. Babaları Adem anneleri ise Havadır.

³⁷ Ümmetin halinin intizamı salim olsaydı.

³⁸ Allah adalet ve ihsanı emreder.

Arta günden güne gittikçe şükûh u şânı.

Ola a'dâsı, zebûn-baht (taht)-ı cihan-gîr-i kavî.

Olmaya lâzıme-i devletinin noksânı

Alemi her şeb ide şûle-i şem-'i bahtı

Pertev-i meş'ale-i rûz kadar nurânî.

(NESİR: tarîf-i adl ü) bekâ-i mülk ve nizâm-ı dehre müte'allik ekâbir-i selefin i'tilâf ü ihtilâf ettikleri cevâhir-i (hikem ü) emsalden sadede münasib bazı ahbâr-ı celîle ki butûn-i defâtirde zafer-yâfte-i muharrerdir. İcmâlen îrad olunmak münasib görüldü.

Fenn-i adâlette ferd-i kâmil-i Enûşirvan-ı Adil tefahhus-ı keyfiyet-i hâl-i mülk için tekayyüd ve sırran istihdâm-ı cevâsîs tekayyüd (tefakkud) [s. 15] kılub. Havze-i saltanatta hiçbir harabe mahal varmı ola deyü, imtihânen bir gün temâruz eyledi. Ve mahrem-i esrar olan hükemâ-i kâr-güzârdan birine işaret eyledi ki bu marazın ilacı bir vîrâne menzilden hûşt-ı fersûde ihzar olunub, üzerine filan efsûnu okuyub, zîr-i serir-i sultana vaz' itmekle hâsıldır diye.

Pes bu tedbîr-i hafî mûcibince etrâf-ı âleme âdemler, perişân ü serâser memâlik-i Nûşirevânı geşt u güzâr ettiler. Kat'an hıttâ-i saltanatta bir virâne mesken ve bir harabe ve ıtlâl u dimen bulamadılar. Ve bu kâre me'mur olanlar gelüb: “ Şehr-i yârâ! Serâ-pâ-yi memleketi geşt ü güzâr ettik. Kat'an bir kûşede cây-ı virâne rast gelmedik. Ve irade buyrulan laht-ı hûşte zafer bulmadık.” deyü haber verdiler. Nuşirevân-ı âdil bu tarikle kendüyi kâm-ı dile vâsıl ve maksûd-i hâtır-ı âtırımı hâsıl görücek, ma'mûre-i mülküne kesb-i vukûf idüp, şükr-i Kâr-sâz-ı Müsebbibü'l-esbâb iştiğal (müştâğil) ve ârıza-i şübhe vü reybi zâyil. Ve hüznü sürûra mütebeddil ü mütehavvil oldu.

Hakkâ ki lâzıme-i âdâlet kâr-fermeyân-ı mülk ü millete bihterîn sıfattır. Cenab-ı Hazreti Şefî'u'l-ümemden, sallallahü aleyhi vesellemden mervidir ki buyurmuşlar: “Zeyyenallahu's-semâe bi's-selâs (bi's-sülüs): Bi's-şemsi ve'l-kameri ve'l-kevâkibi. Ve zeyyenallahu'l- arda bi's-selâs: Bi'l-ulemâi ve'l-matari ve sultânin âdilin.” Yani Hazret-i Cihan-âfrîn sîmay-ı semâ-i dünyayı hurşîd ü mâh u encüm ile tezyin. Ve sâhâ-i melsâ-i zemin-i dahi kezâlik eşyay-ı selâse ile reşk-i 'illiyin, eyledi ki. Ol zîb-i hâtır-firîb se kân: Ulemâ-i alemîn (âmilîn) ve bârân-ı ganimet-rehin ve selâtîn-i adalet(adl)-âyîndir.

Meşâhir-i kâm-revâyân-ı zemân-ı sâbıkdan Erdeşîr-i Bâbek bu vechile tavsiye-i Ma'delet-kârîde cevher-nisâr tekellüm olmuşlardır. “İzâ rağibe'l-melikü ani'l-adli rağibetü'r-raiyyetü ani't-tâati”. Yani zemâni ki melik ü emir veya sultan u vezir şîme-i adl u insaftan [s. 16] i'râz ve icra-yı merasim-i ihkâk ve nevâziş-i zîr-destâne iğmâz reva göre. Lâ-cerem reâya vü berâyâ imtisâl-i üli'l-emirden (gerden)-efrâz u ictinab ve rû-gerdân-ı emr-i emirân-ı kâm-yâb olmağla netice-i kârları muhtell ü harab olur (ola).

Yine (kâil-i) kavlı-i mezkurdan rivayet-kerde-i cumhur bir makâl meşhurdur ki demiştir: “Lâ sultâne illâ bi'r- ricâl velâ ricâl illâ bi'l- mâl ve lâ mâl illâ bi'l- 'imâre ve lâ 'imâretün illâ bi'l- 'adli ve hüsnü's (siyâseti)”³⁹ Muhassal-ı sühan nizam-ı ümûr-ı enâm, mevkûf-i vufûd-i (ü) cünûd. Ve (kıyâm-ı asâkir ü cüyûş, menût-ı hazâne vü nükûd) cem'u tertib-i genc ü mâl, merbût-ı ma'mûri-yi mülk ü hüsn ü hâl ve mâmuri-yi mülk, hoşnûdi-yi nâs, bünyan-ı siyasete vaz-ı esâs birle sûret pezîr-i husûl ve peyveste rütbe-i me'mûl olur.

Kezalik kibâr-ı seleften yâdigar kalan cevâhir-i mânidar nasâyih u ferhunde-âsârdandır ki demişler: “Hayrû'l mülûk men ahsene fî fi'lihi ve niyyetihi ve adele fî cündihi ve ra'iyetihi.” El garaz ümerâ-yı sûtûde-re'yn hayurlusu ol sahib-i devlettir ki ef'âl ü etvârında ve a'mâl ü niyyâtında riâyet-i şerâyit-i ihsan eyleye. Ve umûr-ı leşker ve ahvâl-i re'âyâda kânun-i adl u dâdı, pîş-nihâd ve düstûr-i rüşd ü sedâdı kendüye mû'tad eyleye. Bu mazmûn-ı fâhir dahi (tuhfe-i) ekâbir-i celîlü'l-me'âsirdendir ki demişler (buyurmuşlardır): “Devletü'l-mülûk fi'l-adli. Lâ yekûnü'l (ümürânü illâ haysü ya'dilü's-sultânü) adlû illâ li-ma'nâ.” Elhasıl ümerâ vü selâtinin sermaye-i (izz ü rif'at) devleti zîr-destâne adl u re'fet ittikleridir. Ve rûy-i arzda âsâr-ı mamûri nümâyân olmaz. İlla şol mahalde ki adl-i devlet-mendân-ı sultan ola.

Ve devlet-mendân-ı Ekâsire-i Acemden Yezdücerd-i Nâmdâr birgün (mukarrebân-ı) hükemâ-i tecrübe-kârdan ıslâh-ı mülke dair bazı netâyic-i âsâr-ı hüsn-i hâlden istifisâr ettikde ol hakîm bu 'ali zamir nâdire-dân bu cüllâb-ı şîrin-güvâr faslu'l-hitâb ile zam'ân-i feyâfi-i irtiyâbı reyyân eyledi ki: “Errifku bi'r ra'iyeti ve ahzu'l-hakkı minhüm bi-ğayr-i 'unifin, ve't- teverrüdü ileyhim bi'l-adli ve emnü's-sebîli (sübûli) ve insâfû'l-mazlumi.” Yani ıslâh-ı mülk re'âyâyâ rıfk u mülâyemetle ve anlardan istîfâ-yi rüsûm-i lâzımü'l-edâda terk-i [s. 17] 'unf ve ru'ûnet suretinde hasıldır. Ve zîr-i dest-i

³⁹ Sultan olmak ancak dirayetli adamlarla mümkündür. İşe yarar adam ise ancak mala sahip olmakla olur. Mal edinmek ise imara bağlıdır. İmar ise ancak adalet ve iyi siyaset sayesinde olur.

kahr olan bî-tâb ü tüvânlara teverrüdde riâyete lazıme-i adalet ve emn-i tarîk ve mazlum (ân)-ı sitem-dîdeye insâf-ı mürüvvet tarîkinden vâsıldır.

Hakkâ ki âzürd-gân-ı şedâyid-ihtiyac ü nâ-dârî. Ve sitemzede-gân-ı belâ-yı züll ü hârî, olan fukarâ-i bergeşte-hâl acz ü ızdırârî ki, serâ-pâ dağ dağ âteş-i te'ab iken deşne-i tazyîk ile çâk çâk zahm taleb ittiklerinde, dest-i nevâzîş-i tatyîb-i tesliye fermâ ile merhem-sâ-yi hâtır-ı mecruh olmak âsân iken hançer-i kahr u zecr ile bîçare-gân-ı âlufte-nihâdî ifgâr-ı ızdırar itmek zulüm ber zulüm ve zahm ber zahm olduğu mukarrer. Amma sûret-i merhamet ve lutf-ı teselli-engiz ile cebr-i kesr-i tâciz olundukda güya 'an-asl bir habbesi alınmamış kadar bî-zahmet ü keder görünür.

Uzamâ-yı ekabir-i varisü'd-devle "kâbiren 'an kâbir"den ru'yet-efrâz adl-i zâhir, Abdullah bin Tahir, bazı fusehâ-yı mutabîku'l-bâtın ve'z-zâhirden zaman-ı devletinin müddet-i devâm-ı bekasından istitlâ-'ı şehadet-i hâtır-ı sedidü'l-havâtırına tevcih-i sem-'i müteveccihü'z-zamâir kıldıkda, ol hazır cevap celîlü'l-me'âsir bu vecihle keşf-i sır eyledi ki, sülâ-i "kem tebkîy hazihi'd-devle"⁴⁰ cevabında bu tarîkle münbi 'ü muhbir oldu ki, "mâ dâme bisâtü'l-adli fi haze'l-iyvân ve kâme hüddâmü's-sıdkı fî haze'd-divan, el-kavlü mâ kâle'l-kiram ve's-selâmü alâ hıyâr-i ehli'l-islam. Amedîm bi-mâ nahnu fih."⁴¹

(VASF-I EVVEL) VASF-I SÂNİ: Ol zât-ı pâk-i bergüzide-sıfâtın ahlak-ı hâmide ve evsâf-ı pesendîdeleri ve diyânet ü (salâh) ibâdet ü meşâyih u ulemâyâ râğbet ü riâyete ve fukara vü reâyâ-yı bî berg ü nevâyâ nevâzîş ü inâyete buyurdıkları (na müteallikdir)dır.

Bu fakîr-i kem-pâye bî-şeref ü itibâr egerçi bu âna dek ol mîr-i (peyrevi) kavâfil-i ebrâr u ahyar âlî-mikdarın ğubâr-ı senâbeki'l- hayl tûtîyâ girdârî ile karîrü'l-ayn olmayub. Seyyâh-ı âlem-gerd-i bâsıra henüz müşahede-i dîdar-ı sa'adet-fezâ tâb-dârından incilâyâb-ı [s. 18] envâr olmamıştır. Lakin ber muktezâ-yı manâ-yı " ve'l- üzünü ya'şîku (ta'şîku) kable'l-ayn ahyânen"⁴² sade-i sem'i hakikat-şînev dürrer-i girân-behâ haber, cân-pesend-mekârim-i ahlak-ı matbu'u'l-eser ve cevâhir-i âli-kadr-evsâf ü siyer-i muteberleriyle pür- güher ve gerdem-i dûşîze-i (pâkîze) cân, mürsele-i âsâr-ı hisân âli-hazret birle şeref-yâfte-i zîb u fer olub.

⁴⁰ Bu devlet ne kadar süre beka bulur?

⁴¹ Bu divan-haneden adalet yayıldığı ve şu divanda doğruluğa hizmet edenler oturduğu sürece bu devlet yaşar. Söz kerem sahiplerinin sözüdür. Selâm ehli İslâmın hayırlılarının üzerine olsun.

⁴² Bazan kulak gözden evvel aşık olur.

İttifâk-ı haber-pijûhân-ı ‘udûl ve icmâ-‘ı cemâhir-i musaddaku’l akvâl muhakkaku’n-nükûl-i fuhûl birle an‘ane-i kirâm ve tevâtür-i sıkât-ı enâm sahihu’l-kelam üzere mertebe-i subûta mevsul olan âsârı evsâf-ı celile-i karînü’l-kabulleri bu vecih üzere berâverde-i zebân-ı tahkik ve sebk-i kâlib-ı imla vü tenmîk olunur ki. Evvela lâzıme-i vücûd-i insânî ve a‘zamü’l-mevâhib-i Cenâb-ı Sübhânî ve mâ-bihi’l-imtiyaz (temeyyüz) meleke-i melekî ve beşerî ve hayvanî olan cevher-i akl-ı sâf-ı hedy-i ittisafı ber vechile memdûh u makbul ve hassa-i fitnatı zeka vü rüşd ü sedad ile galib-i cemî-i (cem‘i) ukûldür ki sür‘at-i fehim ve vahdet-i tedkik ve derk-i avîzât ve gavs-ı bahr-i tahkik ve temyiz-i hakk u batıl ve tefrik-i muhakk u mümâtıl ve iktinâh-ı ağvâr-ı ba‘ide ve intikâl-i etvâr-ı pesendîde (sedîde) ve tefekkür-i hayru’l-ümûr ve tahayyül-i mâ fi’s-sudûr, ve mûlahaza-yı netâyic ü avâkıb ve tedârük-i etrâf-ı cevânib ve ibdâ-‘ı tedâbir-i sâibe ve izhâr-ı merâsim-i vâcibe ve icâle-i efrâs-ı ferâset ü kiyâset, ve ihâta-i eşât-ı esbâb-ı nef‘ u mazarrat ve sâir levâzim ve fehm ü dâniş ve müdde-â-yı bînîş ü hâhişinde bir tarikle bir zabıta-i hendese ve hencâr-ı mûşikâf-ı dakika-peymâ ve nâdire-kârdır ki, tab-‘ı kerem-karları nümâyân-ı (itdüğü) âsâr-ı celileye Felâtun ve Bû Ali serfuru-bürde-i sellemet ü mazîr (nasîr) ve Aristo bî-ihitiyar âferin-hân-ı “ahsentü” olub.

Râst-ayyârân-ı rûz-gârden hizâr-sâle pîrân-ı tecrübe-kâr makâle-i sad bârekallah ile misli ve nazîri mesmû ‘u manzur olmamak üzere karar vermişlerdir. İsbât-ı müdde-â-yı kemâl-i rüşd-ü sedadlarına bürhân-ı kat‘i bu yeter. Ve itidâl-i fitnat u zekalarına bu delil-i bî-şüphe [s. 19] kifayet eder ki ‘âlem-i sabâda harem-i hümayun-ı şehriyâriye (padişâhîye) dahil ve hizmet-i hâssâ-i zıllullâhiye münsâk olub. “Selleme müselle mü’t-tarh” kanunı üzere kat-‘ı merâtib iderek şehbâz-ı isti‘dâdı bâzu-yı devletinde câygîr-i karar. Yani doğancı-başılık rütbesiyle (rütbe-i celîlesiyle) bâl-güşâ-yı iftihar. Ve sayd-ı murğân emânı ile vâye-bahş-ı hûsıla-yı itibar olub.

Daima nahcir-gâh-ı takarrübde semend-i hulûs ve imtisâl-i birle tek ü tâz iderek, şikâr-anka-yı rızây-ı Hüdavend-i Veliyyü’n-ne‘mâya îsâl-i enâmil ve tahsin-i dua-zamîn-i berhurdâr-bâş-i sultani-yı kâm-revaya fâiz ü nâil. Ve refte refte levâzım-ı sıdk u ihlas terakki-pezîr-i izdiyâd olmağla (ser) simât-ı in‘âm-ı ikram-ı halife-i İslama dahil. Ya‘ni şeref-i (eşrefi) meratib-i mukarrebân-ı dâire-i iclâl ve keremkârî ile (olan câh-ı azîz’ül-menâl vezârete vâsıl. Ve ol mansıb-ı celîl ikbâl ü kâmrânî ile) serfirâz kübrâ-i kirâm mağbûtü’l-emâsil olub.

İbtida taht-gâh-ı kadim selâtîn-i pişîn ve nazar-gerde-i hulefa-yı raşidin olan Dimeşku's Şâm cennet-âsâdâ ve ba'dehü âna mümasil nice ferruh-câ-yı ferruh-firâde (ferah-zade) murabba'-nişîn-i mesned-gâh-ı sa'adet ü iclal. Ve şeref-bahş-ı zîba-müttekâ-yı vezâret ü istiklal, olub. Her paye-i saadet ve rütbe-i 'ızz ü devlette "festakim kemâ ümirte"⁴³ zâbitasını pîş-nihad itmekle (kemâli)'adl ü dâdı âsâyış-efzâ-yı bilâd ü 'ibâd olub. Sît ü sadâ-yı alem-gîr adaleti resîde-i sem'-i humâyun-i şehinşah-ı rub-'ı meskun oldukda menşur-i eyâlini (âmâlini) sunûf-i riâyet ü iltifât sî (sehi) pâyeye ile meşhûn idüb.

NAZM : "Yetişün şarkdan garba ziyâ-yı adl ü ihsanı.", mazmunı üzere diyârı Engürüse kâr-ferma ve serdâr-ı kufl-i mülk-i Osmanî olan payitaht-ı Bidûnde vâli-yi nâfizü'l-emr-i kâm-kâr ve tuğra-keş ve 'unvan-tırâz-ı ahkâm-ı kaza âsâr eyledi. Hâlen vekâlet-i 'aliyye hasebiyle ol hıttâ-i pür-behcedde nümâyende-i satvet-i hükümet ve ızhar-künende-i şecâ'at ü şehâmet ve ahalisine bahşende-i künûz-i mekremet ü inâyet belki umum üzere taraf-ı Rûma vücud-ı mes'udi hayr-ı mahz ve 'ayn-ı saadet olmuştur. [s. 20]

Bir vekîl-i sultan (âlf-şân) ki bu kadar umûr-u azîme ve mesâlih-i celile-i cesîme hilalinde kat'an tıbbâ-ı nâsa muğâyir şemme-i vaz-'ı nâ-me'mûl (ve lemha-i tavr-ı gayr-ı Me'mûl) sudûru ile menşur-ı harekâtında ehl-i âgrâza cây-ı engüşt-i i'tirâz, ve mahall-i tereddüd-i i'râz olıcak lafz u kavî ve darb u savl hamle ihsas olunmayub. Mecmû'ı kâr u girdârı ber-vefk-i arzû-yi nâs ve mutabık-ı mîzan-ı hads ü kıyas ola. Erbâb-ı hired mîyârında bu hâlât-ı muciz-âsâr mahz-ı tevfiq-i Kird-gârdan nâşi bir lutf-ı Hüdâ-dâd ve 'ayn-ı te'yîd-i Samed-i Müfîzu'l-murad idüğü müsellemler ü ehl-i dâniş ü dâddır. Müşâhid-i 'uyûn-i üli'l-ebâr olan bazı dekâyık-ı fikr ü tedbir ve hasâyıs-ı tasarrufât-ı kesirü't-te'siri îrâd u zikr u tâdât olunsa. Ol emirden egerçi ber fehvâ-yı " İttekû firâsete'l-mü'mini fe-innehü yenzuru bi-nurillahi "⁴⁴ nümûv-dar hâssa-i ferâsettir. Amma inde't-tahkik mucib-i ma'nâ-yı garrâ-yı erbâbü'd-düvel-i mülhemûn üzere mahmûl-i âsâr-ı mekremet ve mensûb-i şîve-i himmet ashab-ı velâyettir.

Bu kadar geşt ü güzâr esnasında sâdık-nefesân-ı medet-resândan nice e'ızze-i kirâm mukaddes-cenâbın şeref-nâk-i sırr-ı pâki ve mücellâ-yı envâr-ı ıtır-sâ kalb-i tâb-nâki olub. Hizâr hâtır-ı hâzır ve dil-i tâhir (zahir) kâşifü's-serâyiri dest-i niyaz ile cezb ü celb ve tahsîl-i meleke-i kuvvet-i kalb ittikleri emr-i zâhir. Hususan nice veliyy-i hâtır-âgah

⁴³ Emrolunduğun gibi dosdoğru ol.

⁴⁴ Mü'minin ferasetinden sakının. Çünkü o Allahın nuruyla nazar eder.

mertebesine vâsıl hükmünde olan halifetü'l-İslam (zıllullah) hazretlerinin kalb-i şerifin ele götürmekle mazhar-ı teveccüh ve dua-yı hayırları oldukları vâzıh u bâhir olmağın. Bu (resme) teveffür-i esbâb-ı tasarrufat (seâdât) ve tahakkuk-ı esnâf-ı inâyât ol sahib-i derûni levâyıh-ı müessire-i gaybiyyeden vâyegîr-i tasarrufat-ı kalbiyye itmek (itmek ne) mümkündür.

HİKAYET: A'yân-ı mevsûkun-bi-himden cem'-i kesîre nefes-i mu'ciz-eserlerinin kuvvet-i te'sirini tafsîl ve rivayet esnasında hikayet ettiler ki: rüesâ-yı muhârizîn-i serhaddan ve kol ağaları şîrzimesinden bir harîf-i vega-elîf-i pür-vega bâzı tahrîk ü iğva ile saadet-mend-i müşarün ileyh bed-endîş ü bed-segâl olub. Muhâlif-i rızâ-yı Hüda sût-ı 'i sani' ve fikr-i şeni'- intimâ [s. 21] ve teşvîş-i mesâlih-i âlî-hazret, pâk-dil-i sâf-tıynete müheyyâ-ger-i esbâb-ı şîrret ü şeka olmuşdı. İttifakan emr-i mutâ-'ı Mevla ol harîf-i anîfin aks-ı muradı üzere cereyan eyleyüb. Kasd itdüğü fesad-ı niyyet mir'ât-ı kevn ü mekanda suret bulmayub. Akıbet mağlub ve beynen-nâs mahcub olub, rûy-ı tevbe-kârîden zemin-i bûs-i îtizâr olması ve bast-ı mukaddemâtı inkar için pîş-gah-ı vezire ihzârı lazım gelüb.

Hazret-i pâşâ-yı kâm-kâr leb-i cûda mesire-i halk-ı cihan olmağ için tarh u îcâd etdüğü kasr-ı üstüvârda eşrâf-ı diyâr ile (seyr-i) kenar üzere iken şahs-ı mezbur şefa'at-hâh ve mâzeret-cûy olan hevâ-darları ile ol mahall-i muhîllü'l-halele gelüb. Nihânî tertib etdüğü mefâsid ü ekâzibi inkar ve eyman-ı mağlazayı nefis-i günah-kârîne ser-pûş (rû-pûş) u vücud-ı mâsiyet ve zirine hisar ittihaz idüb. “Düşman sözüne itimad buyurulmasun, haber ü âgâhım yok, iftiradır.” deyü bahs-ı sadakatta ısrar eyledi. Vezir-i sahib-i zamir ısgâ-ı kelâmına temâm-ı tevcih-i sem'-i münîr edüb. Buyurdular ki, “Bu maddenin bu mertebe kıl ü kâle tahammülü yoktur. Eğer kelamında sıdkın 'inde Alimi'l-Ğaybi ve's-Serâir zahir ise, tûbâ lek. Ve illâ bî-vech ü sebep taraf-ı veliyyü'l-emre kasd ü ihanetin cezası emr-i âdil-i hakikiye müfevvez olsun. Ve delil-i mücâzat-ı mu'accel için ki bu günki nevrûz u fîrûz ve vakt-i şeref ve tahvil-i âfitâb-ı cihan-efruzdur. Âhir-i eyyâm sürurun ve hatem-i kîse-i menşûr-i ömr-i müsta'iddü'l-kusurun olmak üzere davamız faysal bulsun.” deyü halini havale-i adl-i Cenâb-ı Kâzıyu'l-hâcât Nâfizu'l-hükümât eyledi. “Subhane'l- Kâdiru'l- Kâhiru fevka ibâdihi Zü'l batşî's- şedîdillezi lâ yakdiru ahadün alâ muhalefeti emrihi ve murâdihi.”⁴⁵

⁴⁵ Kulları üzerinde kudret ve kahr sahibinin şanı ne yücedir. Onun yakalaması çok şiddetlidir. Onun emrine ve muradına hiç kimse karşı koyamaz.

Vezir-i sâf-nihad ferhunde-zamirin nefsi-i zûd-res-i bedi'ut-te'siri mânend-i bâd-ı sabâ hizâr dil-mürdeyi ihyâda reşk-âver kuvvet-i Mesiha iken harîf-i vegâ-kâr şirret-elîfin mezâri-'i haline semûm-i temmûz âteş-efruz gibi resânende-i tef ü tâb ciğer-sûz olub. Ol (esnada) şerrare-yi merg-i nâ-gâhgir ile kem-bâh-ı pür-tebâh [s. 22] vücûd-ı şu'le-pezîr-i tedmîr ve mu'accelen hâşâ ki cism-i günahkârı zîr-i türab ve genc-i lahitte cây-ı gîr oldu. “ve lâ yezîdü'z-zalimîne illâ hasârâ.”⁴⁶ Hakkaki ol sahibü's-seyf-i mutlak ve sahibü'z-zeyl-i (adl-i) muhakkak “zâ'afallahu kuvvetehü bi-yedihi'l-'amîm (bi te'yîdihi'l-'amîm) ve ce'alehü ğâliben 'alâ külli cebbârin esîm”⁴⁷ hazretlerinin pîraye-i tîğ-i hasm-efgen lisanı olan cevher-i müteber-i evrâd u ezkar ve mâye-i kuvvet-i kalbi medfû'u'l-halecânî olan zer-nâb-ı teveccüh ü salah-ı temâm-ül-ayyârın hâssa-i Hüdâ-dâd-ı bâhirü'l-âsârına nisbet bu makûle te'sirât (te'sirât-ı zâhire-i mümteni'u'l-inkar kâr-ı sehl ve emr-i cezevi idüğü vâzıh ve aşıkardır.

Müdavemet ve muvâzabat) ve takva ve taate sarf-ı gencine-i himmet kıldukları bu vech üzere müsbittir ki evvela ferâyiz-i mektûbe edasında bervechile tekayyüd buyururlardı ki der-i devlet-medarlarında olan sığâr u kibar ve huddâm-ı zevi'l-itibârdan bir fert kalmaz ki saff-ı cema'ate hazır olub. Enbûh-ı cemaat-i müteveccih'ül-mihrab ile edâ-yı salavât-ı mefruza kılınur. Ve sünen ü müstahabbât ve nevâfil dahi bi-lâ-kasr ve-lâ-taksîr eda olunur. Pes ângah merâsim-i yevmiyye sehâyif-i âhârda mezkur-ı mestur olduğu üzere icra ve hengâm-ı şâm erdikde bâ'de'l-(‘aşâ ve’l) ‘ışâ muttariden edâ-i vitr-i vacibi sülûs-i ahîre te'hir buyurub.

Maslahat-ı nâfi'u'l-'ibâd-ı gazâ için meclisyân-i kâm-bînân imtisâl-i “fenteşirü”⁴⁸ ile perişan oldukda bizzat kendi nefsi nefisleriyle ıstabl-ı hâssaya vaz'-ı kadem teşrif buyurub. Maslahat-ı nâfi'ul-ibâd-ı gazâ için müheyyâ olan (efrâz) ciyâd-ı cihada nigehtendâzi-i takayyüdden sonra nihan-hâne-i (ve) karar-gâhları savbına hırâmân olur. Huddâm-ı hâssa âftâbe ve ibrîk-i vudû tehiyye kılub. Herbiri mütevâri-i serâ-perde-i ıhtifâ olub. Vücûd-ı bihbûd-i âlî hazreti kendi alemlerinde müteveccih-i mihrâb-ı niyaz ve cebhe-sâ-yı secde ki sûz u güdaz oldukları halde terk iderler.

Vâkîf-ı mevkîfû'l-i'zâz-râz olan mukarrabân-ı âlî hazretten (menziletten) rivâyet-kerde-i sikâtdır ki, zuhûr-i talî'atü'l-ceyş-i nehâra dek seccâde-i ibadette mevâcib-i (muvâzıb)

⁴⁶ Zalimlere gelince onların ancak kayıpları artmaktadır.

⁴⁷ Her yere uzanan gücüyle Allah onun kuvvetini artırsın. Ve onu tüm zalim ve cebbarlara karşı galib etsin.

⁴⁸ Yer yüzüne dağılın.

süçûd-ı kıyam ve tâ hıtâm-ı (hıyâm-ı) zalâma dek müştâğil-i tazarru-ı bâr-gâh-ı Rabb-ü'l-erbâb (-ı enâm) olmağı zât-ı âlilerine de'b-i hemîşe ve piş-nihâd-ı ber-devam kılmışlardır. [s. 23] Bu hassa dahi mücma'-ı aleyh-i âmme ve hassa olan şî'âr-ı hamide-i pesendîdelerindendir ki hergiz gâfilân-ı âsâyiş-perest gibi gicelerde hall-i kemer-bend ü ihrâc (besse) ol hâtır-pesend itmeyüb. Ve sâir bâlîn-i zer-keş ve ferş-i pembe-ekkîn-i münakkaş üzere müsterîh ve müsterhi'l-a'zâ olan ten-perverân-ı sâfa-peymâ ve ekabir u uzamâ tarzı üzere pister-i nerm ve lihâfe-i germ üzere yatmayub. Gayet yakaza ve intibahlarından ve kalîlü'n-nevm ve dâimü'l-vuzû' oldukları cihetten bu hâlet ebrâr-ı savma'a-nişîn birle ibâdet-verz ve teveccüh-güzîn olub. Zaruret-i mu'ayyeneden (mukarraradan olan) dâ'ıye-yi nevm ifratla istîla iderse murâkabe yolundan, fi'l-cümle ğıdâ-bahş-ı nefis-i nefîs olurlar.

Ve meclis-i âlilerinde hergiz temeshur ve hezl-i bî-ma'nâ ve mizah ve kahakaha-fermâye ruhsat olmayub. Ve zevâyidden bahs ve a'râz-ı nâsdan mükâleme olunmayub. Taklid ü şu'bede ve lehv ü lâ'be dair evzâ-'ı bî-mâle mecal virülmeyüb. Sohbetleri elbette dîn ü devlete ve tedbîr-i hıfz-ı memlekete müte'allik müfid ve nâfi musâhabete maksurdur. Fi'l-cümle teşhîz-i hâtır lazım gelicek nüsa-i tevârih-i selef ve hikâyât-ı ahvâl ve menâkib-i evliya ve ekabir-i 'amîmü's-şeref ile ârâm-bahş-i hâtır (âtır) olub, ekser evkât ve halevâtta fezâyil-i cihada ve nesâyih-i ibâda müte'allik olan tesânîf-i aliyye ile şükufe-fuâd olurlar.

Ve âyine-i zamîr-i enverleri gibi lisân-ı azbü'l-beyanları dahi pâk ve müsaffa ve tîğ-i zebanları mir'ât-ı sîneleri gibi jeng-i nâ-savâb-ı mükeddirü't-tibâ'dan sâf u mücella olub. Tab-ı şeriflerinden bir vaz-ı mûcibü'l-halel sudûri muhal olduğu gibi nutk-ı latifelerinden bir lafz-ı nâ-mahal istimâ'ı vuku'a gelmeyüb. Ve tab-ı (tavr-ı) nahvetyân-ı tâzim-(ta'azzum) penah üzere yemîn ü yesâre temâyül-i mağrurâne veya terabbu-ı ğâfilâne ihtiyar itmeyüb daima zânû-yi vakar üzere nişest-i müteyakkızâneye karar virmişlerdir. Ve destûr u âdâb-ı aliyye-i diniyyeye müsaid olduğu mertebeden ziyade tavr-ı tebessüm-i mesnûni halel-pezîr dıhk-i müfrit kılmayub. Hokka-i pür-güher dehen-i hüküm-nisârlarının nümâyende-i rişte-i [s. 24] hikmet-serrişte-i mahmûdü'l-mebâsim oldukların hiçbir zamanda cülesâ-yi kâm-bînleri görmemişlerdir.

Bu inâyet-i ilahiye dahi zât-ı bî-müdânilerine acîb hediye-i seniyye-i ğaybiyyedir ki bu makûle teveffür-i esbâb ve teheyyü-i müsâ'ide-i bî-hisâb esnasında âlâyiş-i heva-perestîden dâmen-i hâl ve bitâne-i a'mâlleri pâk ve secencel-i mekârim-nümâ hâtır-ı

âtırlârı gibi cilâ-yâb u tâb-nâk olub. Letâfet-i hevâ-yı faslu'r-rebî-'i devlet-i rûz-efzûnde genc-i mihrab-ı salâh u takva şîâriden kenâr-ı (cûy bâr-ı) heva ve sahn-ı sahrây-ı heves-i 'ayş u safaya vaz'-ı kadem-i arzudan imtinâ' üzere evkât-ı azizleri masrûf ve icrây-ı evâmîr ve nevâhî, ve mâtuf-ı perhîz ü ictinâb-ı melâ'ib ü melâhi ola. Bu hâlet-i hayret-efzâyâ ta'accüb itmemek ne mümkündür, ki sûret-i sem'-i (vüs'-i) iktidârda geşt-gîr-i nefis-i kesîrû'l-emâniye gâlib-i mutlak olub. Savb-ı salah u perhîz-i sunûfî (sarfî) ihtiyar hakkâ ki azim pehlevânî belki (ayn-ı) sâhib-kıranîdir.

EL KISSA : Cem-'ı merâtib-i cihâdeyn tarikîyle ikamet-i sünnet-i seniyye-i Hazret-i Seyyidü'l-kevneyn müyesser olduğu, bâ'is-i cem'i se'âdât-ı neş'eteyn bî-rayb u meyndir. Ve mi'yâr-ı itibarlarında zehârif-i dünyeviyyenin vak'u kadri olmayub. Dîde-i düşmene heybet-efzâ-yı kahr olacak, mertebe-i müstahseneden ziyade zîb ü zînete râğbet kılmayub. Mehâmm-ı lâzime-i cihaddan olan efrâs-ı ciyâde ve esliha-i vacibü'l-a'dâden özge tecemmüle iltifat buyurmadıkları, ilave-i mekremât-ı zât-ı müsellemsıfatları olmuştur. Ve şîme-i kerîme-i semâhat ü 'atâ-kârîde nakd ü vakt-i Berâmike-i meşhûru'l-âsâr olub. Sülehây-ı ümmet ve müstehakkân-ı inâyetten mazhar-ı ihsan-ı bî-nihayeti olmamış âdem kalmamıştır.

Ekser ezminede atıyyât-ı yemin-i müyemmenîlerinden nâil-i (enâmili) dest-i yesâr-ı karînü's-seyr (l-yüsr) ve's-se'âdât âgah olmamak zabıtası üzere hafıyyeten salât-ı hasenât ile alemlî gark-ı zekât(h) ittikleri müfâd-ı sikâtıdır. Ve peyveste sırr-ı hakikat ve iblâğ-ı fariza-i zimmet-i himmet bilüb, pey-bürde-i râh-ı tarikat ve kadem-nihâde-i sülûk-i tebâ'ıyyet olub. Dâmen-i pîre [s. 25] teşebbüs ile tekâmül-i makâmât ve merâtib-i se'âdât-ı dünya ve ahiret kasdında oldukları hakkâ ki a'zam-ı hasenâtıdır. Maahâza a'mâl-i sâliha ve sıdk-ı teveccüh ve ibâdâte mâğrur olmayub. Vaz-'ı kadem-i teşrif ittikleri emâkinde mazanna-i salâh ve mahall-i fevz ü felah olan etkiyâ-yı kiram âlî-makamı elbette bir takrîb-i hâtır-firâble taltif ve tatyib buyurub. Ricâ-yı dua-yı hayırları içün tertîb-i mukaddemât-ı takayyüd buyurmak âdet-i me'lûfeleri olub. Zevâyâ-yı serhadd ve iştihâr-ı (enhây-ı) memâlikinde bir azîz-i sâdık-ı'n-niyye ve takva-şîâr sâhib-i (sâf) ümniyye yokdur ki lâ-büd (ya) huzur-ı âlîlerine da'vet veya tebdîl-i tavr u hey'et ile savma'asına azîmet buyurub. Cevâhir-i nush u pend ve dürrer-i duâ-yı sûd-mendlerinden müstefîd ü hisse-mend olmayalar.

Pîrân-ı kühen-sâl ve eimme vü hutabâ-i ferhunde-makâlden temâmi-i ömründe bezm-gâh-ı ekâbire idhâl olunmamış ve e'izze-i huceste-hâl erbâb-ı sülûkden hergiz âşnâ-yı

mülûk olmamış nice sülehâ-yı muhibbu'l-inzivâdan istimâ' olunmuştur ki saadet-penâh müşarün-ileyh "esbağallahü cezîle'n-nevâli aleyh"⁴⁹ ferman-revây-ı diyar iken karar-gâh u mesâkînde ârâma imkan bulunmazdı. Elbette ya kendileri bizzat hafıyyeten teşrif veya irsâl-i huddâm-ı kirâmla makarr-ı iclallerine davet ile hatırımız tatyib buyururlar idi. Her çend me'lûf-i kibâr olan meşâhir-i diyârdan değiliz. Ol maslahat erbabı olan bizi kıyas ve bizim gibi (fukarâ-i) resîsü'l-hey'e ve zuafâ-yı halakî'l-libâs ile istînâs, muhâlif-i âdet-i nâsıdır deyü, girîve-gerd-i imtinâ ve arzu-mend-i inkita' olmuşken (isek) müessir-i sarf u indifa olmayub, hâh u nâ-hâh halimize komazdı. Ve lâ-büdd dem-i teşrîfde envâ-ı ta'zimat-ı muhayyirü'l-'ukûl ile mazhar-ı izz ü ikram (idüb.) Hâtıme-i meclise dek zimâm-ı kelâmı nush u pende mâtuf ve cell-himmetlerin nizâm-ı 'âlem ve terahhum u fukarâ ve nevâziş-gerî-yi reâyâyâ dâir nesâyih istima'ına masruf kılub. Manzume-i suhanlarının tercî-i hayr-hâh-ı padişah ve kâfiye-i müdde'âlarının redfî mazmûn-i haşyetullah olurdu. [s. 26] deyü hikayet ve tahkîk-i rivayet iderler.

Alâmet-i bâhire-i mu'ammerî ve berhur-dâri olan muhabbet-i pîrân ve ikram-ı ulemâ-yı zaman hususunda kemâl-i ihtimamları î'cab-ı şeyh u şâb itmekle bu haslet-i seniyyeleri (dahi) mânendi misâl-i sâir zebân-ı ekâbir ü asâğirde peymâne-i zikr-i cemilleri gibi dâirdir ki, hudeme-i dîvan ve sedene-i karar-gâh-ı bülend-eyvan hikayet irad iderler. Eyyâm ü leyâlîde "fî eyy-i vaktin-kân"⁵⁰ meclis-i âlilerine duhûl vâki' olmamışdır ki menkabet-i (sınıf-ı) ulemeden huzuru hâlî görüle. Elbette yemîn ü yesârında mânendi kirâmen kâtibîn birkaç ulemâ-yı âmilin ve sulehâ-yı sâlikîn hem-zânû ve zât-ı keremkârına ol sâf-nihâdan-ı âyine-misali rû-be-rû bulurduk.

Zemân-ı hükümetinde (payitaht-ı Bâneluka'da kâdı olan) güzîde-i eşraf ve hayru'l-halef eslaf El Hac Mustafa Efendi nam kadı ve (fâzıl-ı) hâkim-i hâsim-i fâzıl (fâsıl) tâdâd-ı mekârim-i aliyyeleri hılâlînde dârü'l-adl-i İstanbulda fakir-i muharrirü's- sûtûra bir tarikle neşr-i nûr ve ol pîr-i bakıyyetü'd-duhûr bu abd-i fakir-i pür-kusuru ol hazretin nefâyis-i vasf-ı cemîli ile i'rad-ı makdûr ma'lumı ile bu yüzden memnun ü mesrûr eyledi ki iki sene mikdarı devletlerinde kâdı-i pâyitaht-ı mâmûreleri oldum. Bu müddette mîzân-ı şeri'attan ser-mû temayül itdüğüne vâkıf olmadım. Her müddet davet ü nevbet ziyaretlerinde mebâdî ü havâtîm-likâda efendi hazretleri şöyle ki, bende veya tüvâ bi-'amdîhi (tevabî'imde) muğâyir-i şer'-i zâhir misgal-i zerre ve mikdar-ı katre bir hâlet nümâyân-ı zâhir ola.

⁴⁹ Allah nimetini ona bol bol ihsan eylesin.

⁵⁰ Hangi vakit olursa olsun.

İfade-i mertebe-i ittılâında ihmâl ü te'hir veya mîzac-girlik vesvesesiyle tesâmüh ü taksîr idersek, “ Ferdâ-yı mahşerde huzur-ı Hâlıkı'l-Kaviyyü ve'l-Kadîrde cevâbı seng-i gerden-i ham-küşte ki menût ve hibâl-i pür-pîc ü tâb-ı (azabı) seng-i bâlâ-yı hâl-i bergeşte ki merbût olsun ki, ben iânet-i icrâda sâbit-kadem ve pâ-berca olduğum gibi sen dahi ifade-i medlûl-i mânâda bî-tel'asüm ve bî-mehâbâ olmak gereksin.” deyüb, derûn-i dilden umûr-ı nâsı havale-i şer'-i metinü'l-esas iderdi. Ve elbette huzûr-ı fâyızü'n-nûruna vardıkça pîşgâh-ı [s. 27] bâbâ dek istikbâl ve gittikçe ser-i sülleme varınca teşyî ve istikbal idüb, (İsâl buyurup) lâ- mahâle kudûm ü rücûda vâkı' olmamışdır ki takbîl-i mehâsin itmeye ve rîş-i sefidimi bûs idüb gitmeye. Bu vechile ifrât-ı ikramından şerm-sâr olub, ol kadar ilhâh-ı terk ve recây-ı ferağ ittim sûdmend olmayub. Bu kaideye kat'an tahallûf itmedi deyü hikâyet- şîmelerin (şime-i kerîmelerin) ârâyîş-han rivayet kıldı.

NAZM

Hiç gevher kîm (-i kerem) telef olmaz zemânede,

Gittikçe ol reside-i sem'-i kibâr olur.

Gerdân olursa dest be dest âkıbet olur.(varır)

Zîb-i külâh bir (pür) güher-i şâhvâr (şehriyâr) olur.

Ol rütbey-i sa'adete irmezse de hele,

Pîrâye-i arûs-ı dil rüzigar olur.

Bu hasene-i mahsusları dahi şehâdât-ı icmâiye birle mensûsadır ki ittifâkan ketâyib-i ferr u şükûh ile bir mahalden gûzar iderken bir gürûhun meyânında âşufte-sîma bir geda veya sadede muhalif evzâ'-ı ğayr-i ma'hûd bir bî-nevâ görse veya hılâl-i nâsdan bir kes âvâz-ı bülend ile istimâ'-ı senâ kılssa lâ- büdd bu vaz'ın hikmeti ve sebep ü illeti vardır, deyü fi'l-hâl ol şahs-ı muğayyirü'l-ehvâli tenhaya çeküb pürsiş-i murad ve fahs-ı mal (imâl)-i fuâd ile takayyüdler idüb. Mâ-fi'z-zamîrin iktinâh ve arzuy-u derûnuna sevk-i râh iderler. Ve elbette derd-i zahmet-engîzine tertûb-i 'ilacla bî-çâreye çâre-perdâz-ı ibtihâc olurlar. Yalnız tesadûf nazarıyla îcab-ı ihtimam iden âzürde-dilân-ı teşevvüş ve heyâmdan ğayri ta'alluk-ı câsûs-ı sâmi'a birle vâcibü't-tedarik olan umûr-ı dâfi'-i şurûra bezl-i mâ-melek-i maktûr idüb.

El-hâletü hâzihi bâr-gâh-ı retk u fetk olan mahrûse-i Bidûnde meşgûl-i hall ü akd iken bu kadar mevâdd-ı meşâğile-i câh u celal birle firifte-i te'hîr u ihmal olmayub. Daima cevânib u etrafa nihânî ve âşîkar nâmeler gönderüb, âlûde-i çirkâb-ı 'alâyık olmayan âzâde-dilân pâk-dâmenden istifsâr-ı keyfiyet-i hâl-i mülk ü diyardan hâlî değıllerdir. Hatta bu (abd-i) fakir-i perişan-zamîre ve taht-ı kazada sakın olan [s. 28] ulemây-ı pâkîze-reyden nice azîz ü pîre peyderpey mülattafe-i kirâmı ve nur-ı âşname-i (nevâziş-nâme-i) nâmîleri vârid olub. Her birinde isti'lâm-ı ahvâl-i memleket ve recâ-yı sevk-ı vücûh-ı ma'delet-mazmunı te'kid ve tekrar buyurub. Bu mertebede umûr-ı enâm ile tekayyüd ve ihtimâm-ı emâkin-i ba'ideden istihbâr u istifham hususı ile'l-ân kâr-fermeyân-ı eyyâm-ı güzeştin birinden sudûr ittüğü hâtır nişân olmamışdır.

Ve irsâl ü ısdâr buyurdıkları iltifat nâmelerinde (mu'tâd) kitâb-ı vüzera ve resm-i kadîm-i nâme-nüvîsân-ı kübra tarz-ı nişân-ı âlîşânı üzere imzalarında keşîde-i mesdûle-i mürsele ile kâğıd-ı hazret-i pâşâ terkebini elifât-ı tavîle ve bâlây-ı her elif-i memdûde tevki'ât-ı sultaniyeden me'hûz ve tirâşîde işârât-ı râyât-mânend ile üslûb-i imzaların şukka-i senâcık ve i'lâma numune ve nazîre kılmak iken. Bu devlet-mend-i mahbûbu'l-kulûb, müberrâ 'anil-'uyûb, hazretleri tarafından bir mektûb-ı sâlibü'l-kürûb, vürûd itmiştir ki. Hıtâm-ı saadet-encamında nâm-ı bâ-ihtiramların tevazu'-u tâm üzere pîrâye-i zeyl-i sahife-i muhassalu'l-meram idüb. "Mine'l-muhibbi'l-muhlis"⁵¹ tabiriyle şeref-bahş ve izzet efzâ ve bu hüsn-i tenezzül birle istirkâk-ı bây ü gedâda ihtiyar-kerde-i hüsn-i eda olmuşdı.

Ve fart (fark) -ı ifrât-ı tekebbür ve ihtiyâr-ı tenezzül bu de'b-i memdûhu'l-ukalâdan mütebeyyin olur ki. Ol tarz uzamây-ı müte'azzımân-ı âlem üzere imza-nüvis olan sâir ekabir-i dehrin teressülât-ı müteberelerine yalnız imtisâl maslahatı cilveger olub. Gerçi kemâl-i inkıyad ve husûl-ı murad mukarrer olur. Amma bu vech üzere tavazu ve tenezzül yolundan sülûk-i tarik-ı hâzım-ı nefis iden ve resm-i (ism-i) hatîru'l-müsemmâların vâsf-ı celil-imuhabbet ü ihlas ile teşrif ve bu tarikle kulûb-i gedâyân-ı senâ-verzânî taltif eyleyen küremây-ı âlî makamın hem müktezây-ı işaretine cân ü dilden teba'ıyyet ve emr-i mutâ'in serî'an îsâl ü kabûl ü itaat kılurlar. Hem lutf ü [s. 29] mahsûsa-i dil-rûbûdesine meftun ve mesrûr ve memnun olub. Muhatab ve mu'âteb kimler görürse dîde vü cebînine mâlîde kılub. Bervechile dua vü senâlarında mecbûr u bî-ihtiyar olurlar ki zâhiren ve bâtinen nefâz u tesirleri mukarrer. Ve imtisâl ü inkıyad-ı

⁵¹ Samimi olarak sevenden.

zâhiriye hüsn-i kabul ve tahsin ü duâ maslahatı ser-ber olur. Ve ‘unf ve ru’ûnet yüzünden zuhur iden fermân u işaretle şükûh ü şevkete hüsn-i eda ve lutf-ı ibadet munzam olan evâmîr-i müş‘irül-‘anânın farkı, beyne’l-arz ve’s-sema ve kulûb-i nâsda bu makûle hikâyât-ı (mekâtîbi) mu‘cizü’l-esâlîbin vuku‘ u kabûli erbâb-ı dile hüveydâdır.

Elhasıl izhâr-ı ahlak u etvâr ve de’b ü âsâr ve ferr u şükûh u vakâr ve sâir celâyil-i hasâil-i müstasvibü’l-ebrârı bervechile memdûh-ı âlemyân ve makbûl-i efrâd-ı cihânyândır ki ilâ-haze’l-ân teşrîf-i müttekâ-yı câh u celâl iden ekâbir-i âlîşân-ı devr-i zamandan bir ferde müyesser ve cins-i nev-i beşerden hiç âferîdeye mutasavvar değildir. Cenâb-ı Murad-âver-i Hakikî celle şânühü ömr-i tavîl ü kadr-i celîl ve ‘ulüvv-i mekân ü celâlet-i şân ve refâkat-i tevîk-i ilâhî ile mecd ü ikbal-i nâ-mütenâhi ve delâlet-i nazar-ı ehlullâhî birle, husûl-i devâm-ı nigâh-ı lutf-ı padişahî erzânî kıla. Amin.

VASF-I SÂNÎ: Şecat ü şehâmet ü cür’et ü celâdet ve adalet ü mehâbet ve çâbuk-süvârî vü farisiyyet ve istîmâl-i âlât-ı cenk ve esliha babında mehâret ve zabt-ı rabt-ı eşkiyâ ve hıfz-ı memlekette sa’y ü himmet ve tedbîr-i dikkatleri tafsîlindedir.

Mahremân-ı serâ-perde-i iltifat ve mukarrebân-ı ziyafet-hâne-i mekremât âlî-hazret sûtûde-zât sencîde-sıfattan mervî ve müstefâd-ı sikât-ı sahihü’l-kelîmât olduğu üzere âdet-i tab‘-ı bî-tab-’ı kerem-kârî bu vech (-i vecîh) üzere cârî ve cevher-i cân gibi ebdân-ârâ-i sâibelerinde sâridir ki gencîne-i evkât-ı azizelerinden bir nakd-i saatlerin israf ve mahall-i beyhudeye itlâf itmeyüb. [s. 30] Resm-i kadîm-i sâib-nazarân-ı eslâf üzere her ân u hîn übbehet-karinleri bir kâr-ı makbul bir hendese ve pür-kâra taksîm ve hergiz tağlît-i ezmine ve tahallûf-i kâide-i müttarideye cevaz göstermeyüb. Her lahza-i mu‘ayyeneyi bir maslahat-ı mu‘ayyen-lehâya tahsis ü takdim buyururlardı. Mesela sabâhü’l-hayr ferhunde-fâl ve sepîde-dem karînü’l-ikbâlde sem‘-i saadet-şiniveleri bâng-i meserret-fezâ-yı, “essalâtü hayrûn mine’n-nevm”⁵² ile pür-sadây-ı safa olduğu evâil-i şebden seccade-i tâatda edâ-yı teheccüdden sonra sübha der-dest-i niyaz müteveccih-i (samed-i) kâr-sâz bulunduğu hey’ette âğâz-ı mektûbe-i fecr idüb.

NAZM

Sepîde-dem ki zedem âstîn bi şem‘-i şu‘ur (huzur)

⁵² Namaz uykudan hayırlıdır.

Şinîdem âyet-i “ isteftihû ez ‘âlem-i nûr ”⁵³

Ba‘de hatmi’d-dua feth-i mushaf-ı mûsılî’l-hedy kılub nûr-ı izzet-resan-ı “ mâ teyessere mine’l-Kur’ân” (Kur’andan size kolay gelen bir yeri)ile karîru’l-‘ayn ve münevverü’l-cenan olub evrâd-ı muttaride karîn-i ihtimâm (itmâm) ve nefahât-ı mukaddesü’n-nesemât hazret-i Kur’an mu‘ciz-nizâm ile gülâbdân-ı dehân-ı ânber-nisârı miskiyyü’l-hıtâm oldukdan sonra hurşîd-i felek nihan-hane-i şâmden cilvegâh-ı (maşrık) zemînde nûr-pâş-ı ‘ılliyyîn olduğu gibi ol mihr-i sipihr-i devlet ü dîn verâ-yı perde-i ibadet-haneden pîş-tâk-ı dâd u dehşet (dehşe) ve vücud-ı mes‘ûdî ile şeref-bahş tezyîn ve safa-i nâz (yâr) üzere hizâr izz ü iclal ile mekîn ve visâde-i revnak-dâde-i vezâret ü vekâlette murabba-nişîn olub.

İbtida sulehâ vü ebrâr ve ulemâ-yı ahyardan mevcud ve hâzır kimler var ise yerlû yerinde karar ve takdim-i dua-yı şehriyâr-ı âlî-tebâr ve itbâ-‘ı lâzime-i senâkârî pâşâ-yı kâmkâr müeddî-kerde-i zebân-ı huddâr oldukdan sonra sedene-i bârgâh-ı iclâl mukabele-i üli’l-emr-i âlî-şânda dest-beste-i imtisâl ve hademe-i bâhiri’l-ikbâl pâyîn-i saffü’n-niâlde hâk-nişîn-i ibtihâl ve müterakkıb-ı fermân-ı müstevcibü’l-istî‘cal olub fevcâ fevc ve gurûha (girdâ gerd-i) gurûh hâcet-mendân ve dâd-hâhân-ı tefâkum ve arzû-yı tekaddüm ve ihtimâl-i fevt-i iltifât u tekerrüm ile pîş-gâhâ tezâhüm [s. 31] idüb. Herkes ü nâkes arîza-yı mâ-fi’z-zamirini huzûr-ı âdil-i bî-mu‘adile takrir ve müdde‘â-yı derûnunu yegan yegan nihâde-i dâmen-i tabir iderler.

Ahvâl-i âmme ve hâssa fermûde-i şer‘ u kanun üzere görölüb her maslahata âmâde olan bende vü âzâde münâsib-i makam bir hıdmete me’mûr ve firistâde kılınub. Temâm-ı mütereddidân-ı bârgâh-ı iclâlin havâyic-i lâzımleri bertaraf oldukdan sonra pîştâk-ı devlete gurûh-i mülâzimân husûl-i hâcetten berî ve تنها ve debdebe-i ikdâm-ı enâm tahavvül ü sukûn u ârâm ile zâil ü nâ-peyda oldukda, kendüler semendân-ı turfe-hırâm bâd-ı refîâre-süvâr ve meşk u reşk-ı kâr-zâr içün azîmet-nümâ-yı seyr ü kenâr olub.

NAZM

Ol âsmân-şitab ki hengâm-ı pûyede

Her na’li bir hilâl-i kevâkib-feşân olur.

Ol âteş-çehende ki oldukça germ-rev

⁵³ Sabah aydınlığında şuur mumuyla kalkıp hazırlandım. -Nur aleminin size açılmasını isteyin.- âyetini işittim.

Pîrâheninde gerd-i siyâhî duhân olur.

Çâbuklığı o mertebe ki zıll-i râkibi

Yere düşünce âna mekân lâ mekân olur.

Ya'ni gûş-i mevzûni hilal ve gurra-i cebîni âf-tâb-ı sabâhu'l-hayr, mû-yi perçemi turra-i dilber ve cünbiş-i sabâ-hırâmı âsmân- seyr olan esb-i Arabiyyü'l-asl bad-ı cevelân üzere nâzân nâzân (u tâzân) cânib-i sahraya revân ve hırâmân olub. Meydân-ı melsâda (envâ-ı) lu'bet-bâzî ve çâbuk-süvari nümâyân iderler. Ve levendân-ı per-hâş-girân çalâk u dilîrân ve bahâdırân-ı bî-vehm ü bâkden nice dilîr-merdan (ile ki) arsa-i tek ü tâzde mümtaz ü ferddirler.

NAZM

Dilîrân-ı hasm-efgen ü şîr-gîr

Hurûşende bâ cevşen ü tîğ u tîr⁵⁴

Sâha-yı zemini pür kerd idüb gâh şeh-bâz tîr-i ser-tîz-per (se-perle) ile nahcîr-i siperi (bebri) çâk çâk ve (gâh) ukâb, nîze-i su'bân misali evc-i hevaya perrân itmekle dîde-i düşmene zûr-bâzû-yi kahramanîleri gösterdiği dehşet-fiken (fen) ciger-derî birle hizâr hasm-ı ejder-demi helâk iderler. Hakkan serhadd-i İslamda zaman-ı Sultan Süleymandan berü seyr-i siyer cemil-ül-eser pehlevân-ı devr-i kadimle müşerref olmuş nice pîrân-ı cihan-dîde müttefiklerdir ki ol yekke-tâz-ı [s. 32] meydân-ı cenk ve serfirâz-ı sahib-i nâm u nenk mertebesinde hayyâl ü fâris ü çâbuk-süvâr, fenn-i fûrsrâni ve âyîn-i pehlivânide ol kadar üstad-ı nâdire-kâr görülmüş ve isti'mâl-i envâ-ı esliha ve âlât-ı kîn-sitânide bu resme ferîdü'l-asr mâhir-i bâhirü'l-iktidar istimâ' olunmuş değildir.

NAZM

Nedîde cüz tû der în arsa-i kühen-bünyâd.

Kesî be çeşm-i hur-dâr-ı (hîred ez)zemân-i gîv ü şuğâd.

Şeci' çû Rüstem-i Zâl ve sehî çû Hâtem-i Tayy.

Kerim hem çû Ali, serfirâz hem çû Kubad⁵⁵

⁵⁴ Rakip yıkan, aslan tutan yiğitler. Kalkan, kılıç ve okları ellerinde çöştular.

⁵⁵ Temeli eski şu meydanda senden başka bir kimse güneş gibi yakıcı gözleri olan zamanın kahramanına görünmemiştir. Ki Rüstem-i Zal gibi cesur, Hatemi Tay gibi cömert, Ali gibi şerefli ve Kubad gibi üstün olsun.

Şecâ'at ü şehâmet ve cür'et ü celâdetten (bahs itmemek) nice mümkündür ki hiç zât-ı yegâne-etvârına kıyas olunub, sâbikan ve hâlen mümâsil ve mu'âdil ve bâkî'l-cümle müdânî vü müşâkil ittihaz olmağa kâbil kimse bulunmaz. Mîzân-ı tanzîr ile ta'yîn-i rütbe ve mikdârı müşkil olmamak olmaz. A'sâr-ı kadîmî ser-firâzlarının her biri bir-iki vasf-ı memdûh ile mümtaz olub. Nâm-ı bâ-ihtiramları ol vecihle iştihâr-yâfte-i rüzgâr olmuştur. Amma bu saaadet-mend-i kâm-kâr bir tarikle mazhar-ı lütf-i kerem-kârdır ki cemi' nu'ût-ı sıfat lâzımü'l-ihrazı cem' idüb. Hiçbir vasf-ı pesendîde ve hâlet-i hamîde yoktur ki zât-ı pâkinde mevcud ve neyl-i vücûh-i mehâsin ile mağbût ü mahmûd olmaya.

Mesela ekser dilîrân cerî-nihâd feylesof-nejâd killet-i fitnat ile töhmet kılınub, cür'et-i bî-bâgâneye muktezâ-yı akl-ı dûr-endîş müzâhimdir. Bu tarife hazret-i (müşârün-ileyhin) meşreb-hatîri îrâd-ı nakz idüb akl-ı evvel ve fehm-i bî-ta'allül (halel) sahibi ve iz'ân u ferâset ve zekâ vü kiyâsette Bu Ali-yi vakt ve Eflâtun-ı asr iken ve ittifâk-ı âmme-i enâm ile ol mertebede devr-i felekde görülmüş değil iken bir vecihle nefsi-i nefisleriyle bahâdır-ı cerî ve dilâver-i şecî oldukları sabittir ki "leyse'l-haberu ke'l-ıyân" (Haber almakla gözle görmek bir değildir.) fehvası üzere hizârân-bâr müşahede-i âsârı ile kâffe-i sığâr u kibâr kâriru'l-'ayn iftihar olmağa müstağni ani'l-beyandır. Semere-i şecere-i fehm-i dûr-bîn olân tedârik ü tedbirlerin hûd muhayyirü'l-'ukûl ve mu'cibü'l-fühûl idüğü dünyaya [s. 33] ma'lumdur. (Hakkâ ki) hem şeca'at hem tedbîr-i ferâset bir meşrebde cem olmak âyât-ı ilahiyeden bir ayet ve mahz-ı kudret-i Hüdâdan bir nişâne-i hikmettir.

Fi'l-cümle bazı meşâhir-i efrâdda bu makûle ictima'-ı evsâf-ı mütezâddeden bir eser 'alâ tariki's-şüzûz mukarrer olduğu surette bu mahbûbü'l-kulûb ferîdü'd-dehrin vücûd-ı mes'ûdunda bir nehc-i kemâl ve bir kıstâs-ı i'tidâl olması hayret-endâz-ı 'ukûl ü efhâm ve vâle-sâz-ı dakika-sencân-ı enâmdır. Çâbuk-süvârî ve cür'et ü dilîrî ve tertîb-i tedâbîr-i kişver-güşâ memleket-gîrîde mertebe-i maharet ve mümâresetleri bu minval üzere i'cab-ı a'lemyân idüğünden ğayri isti'mâl-i esliha ve zûr-bâzûda, Rüstem ü Bürz ü kemter şakird-i kaide-âmûzî olmağa acizdir dinilse caizdir.

Evvela kuvvet-i nîrû-yi pençe-i âhenîn ve rusûh-u iştidâd-ı sâ'id-i saht ve rûyîni bir derecededir ki bî-ma'ûnet san'at-ı cerr-i esgâl mümkündür ki dîvler tahririnde süst ü bî-mecâl olduğu giran eşyâ-yı kûh-misâli kenâr-ı nâhun ve kûşe-i benâne havâle itmekle tûb-ı sıbyan gibi endâhte-i taraf-ı beyâbân ide.

NAZM : Anka-şikâr kes neşevêd dâm-ı bâz-çîn. Mânâsı mukarrer iken kâbildir ki serpençe-i ankâya enâmîl-i hamse ne lâzım deyüb, hınsır-ı dest-i çebi râst itmekle ham-ı çengâli (çengâlini) şikest ve mihleb-i şehbâlini pest idüb. Ve nâm ü nişânı gibi nâ-peyda ve bîm-i kahrından ihtifa için bûm-ı harâbe-nişîne iltihâkıyle(ilticâ kıla). Ne‘ûzü billâhi Te‘âlâ deyü sefide müşt-i çehre-fersâ havale kılub. Çehre-i gül-i beyâbâniye bir latme-i lutf-âmîz ve taraf-ı kef-i destle nîm-sîlî-yi iltifât-engîz erzânî görse, derhal ânın üstuhvânı hurd ü hamir ve bunun cism ü cânı çâh-ı gayyâde hîme-i düzûh gibi cây-gîr-i sa‘îr olur. Mâzallah eger sahra-i sammâ-i Elbürz ü Elvende bir leked-i saht-peyvend ursa zelzele-i darbet-i kademinden mânendi hâkister ü ğubâr eczâ-i münce midesi târumar olub.

NAZM

Gîrân- kadrî ki zâteş bâ vücûd-i (vucûh-i) în sebuk-rûhî

Bi-heybet ger nihed pâ-ber-zemîn kûh-ı girân lerzed. [s. 34]

Şevâhık-ı cibâl nümûne-i ıtlâl

Ve küllü mekânin âl sâre subretü’r-rimâl mısdâk-ı hâl

Bâşed resîde ber felek âvâz-ı “el-meded.”

Ez gâv ü mâhi çûn be zemîn mîzened leked.⁵⁶

Ol bî-pervâ-yı hayderiyyü’s-sebât gazanferi’l-vesebat sarsariyyü’l-harekât ne kahraman-sıfat pehlevân-ı müsellemler-gazevâttır ki hengâm-ı dâr ü gîr u peykârda Haydar-ı Kerrâr dâr-ı kalb- (gâh)-ı sipâhde pâ-bercâ ve ber-karar oldukda zûr-mendân-ı adüvvinin her biri şîr-i jiyân ve bebr ü beyan, belki sü’bân, helâhil-rîz şerrâre-feşân olsa mikdâr-ı zerre müteğayyir ve ser-mû kadar münfa‘il ü müteessir olmak değil, süyûl-i huyûlden derya-yı derûnî (kat‘an) mükedder olmak, emr-i muhâl. Ve cümle düşmenânın enfâs-ı habîsesi tünd-bâd-ı kûh-efgen olsa hergiz mesâf-gâhından kıl kadar tahrîke mecal ne ihtimaldir. Ammâ dem ü cidâl ve zamân-ı tırâd u nizâl idüb, hücum-ı kıtâle heyca-nevredân-ı bedi‘us-sıyâl vaz‘-ı kadem-i isti‘câl ettikde şâhîn-i tîz-per-derende-çengâlden cüst ü çâlâk. Ve şerze-şîr-dilîr- gurrenden bî-vehm ü bâk olub.

⁵⁶ Hoş sohbet varlığıyla zatının kadri o kadar yüksek ki. Eğer heybetiyle zemine basacak olsa dev gibi dağ sarsılır. Dağ zirveleri parça parça olup yıkıntıya döner. Bütün yüksek mekânlar, birer kum yığını haline gelir. İşin doğrusu zemine ayağıyla tekme atsa öküzden balığa kadar canlılardan bir imdad sesi göklere yükselir.

Zemâni ki sufûf-i mübâreze-kârân dilâver-nihâd saff-ı şecere-i sâfsâf-dâr-ı muntazam ve müheyyâ-yı cihad oldukda, serv-sitân nîze-i cânistân üzere hüma-yı nusret per u bâl açub. Yani şukka-i (râyât) zerrîn-‘alem ecnihâ-yı sürûş-âsâ küşad oldukda ve kerrinây-ı mehîb (sûr-ı) kıyamet gibi âlemi pür-nehb idüb. Debdebe-i tabûl şîhe-i efrâs ü habûl peyveste-i künbed-i eflâk ve tantana-endâz-ı âlem-i hâk olub. Deryâ-yı hûn cûşa ve seyl-i arim gibi asker hurûşa geldikde hiç ol Mürtezâ-yı Sânî dilâver-i dilîr-i bî-müdânîden ilerü bir şecî‘-i ciger-der kahramân-ı server meydân-ı mesâfda hasm-efken ü cân-sitân ve sîne-şîkâf olmaz. Ve hamelât-ı hizberâne ve savlât-ı şîrane ile meydan yüzünde ‘adüvvi tîğ-ı kelle-rubâ ve gürz-i çehre-fersâ ve tîr u nîze vü cida ile cân ü serden cüdâ bir pehlevân-ı meydân-ı heycâ andan mukaddem bulunmaz.

NAZM

Te‘âlallah zehî gâzî zehî mert.

Ki mislin görmedi alemde hiçbir ferd.

Dem-i heycâdâ çâbuk hem çû sarsar. [s. 35]

Sebat oldukda vâcib kûh-i peyker.

Elhasıl bir pehlevân-ı Rüstem-şîmedir ki kasd-i kahr-i ‘adüvv ile sell-i seyf itse kefi kehribârı güya sehâb-ı samsâm-ı hûn-âşâm berk-i âteş-tâb. Ve nîze-i düşmen rebâste dest ursa hemânen (pençesi) pençe-i âf-tâb, nîzesî şâ‘şa‘a-yı âlem-tâb olur. Azîmet-i nâvek-endâzî ile şast kemâne yapuşsa kenâr-ı benâgûşüne peyveste olan sûfâr-ı tîr süveydâ-yı hasma ifade-i tarîk-i isabet-kârî için güya sem‘-i celiline hafıyyeten ismâ‘-ı peyâm idüb, cemâl-i tâb-dârı burc-ı (bir) gavsa tahvîl itmiş hurşîd-i tâbân ve kenârı (kemânı) pîrâmen-i mâh-ı enverde kehkeşân görünür. Hakkâ ki tîr-endâzlığı bir mertebededir ki tâlim-hâne-i felekde cirm-i sühâyı hedef itse isabete kâdir. Ve menzili’l-makde tûde-i zemîn-i meşrık pûte olsa aksây-ı mağribden îsâl-i nibâl etmekde mahirdir. Hatta nefsi-i Bânelukâda endâhte-i menzil-i dûra-dûr ittikleri tîr ‘ukâbı te’sir için vaz‘-ı nişan-ı amûd olunmuşdur. Ve mâ beyne alâmeteyn mesâhâ olub. Âdem olduğı (mâlum) ahâli-yi vilayet ve manzûr-ı âmme-i memlekettir.

Ve bilcümle mehere-i fenn-i mezkur-i ma‘lûm müttefiklerdir ki ol saht-bâzûy-i zûr-mendin keşîde-i pençe-i bî-rence kıldukları kemân-ı Rüstemi hiç âfrîde isti’mâle kâdir olmayub. Hizâr kullâb-ı âhenîn ile ser-mû tahrîki zih-i bî-girihinden pehlevânân-ı âlem beyyinü’l-acz oldukları bahisden hariç ve vâsıl-ı a‘le(aksâ)’l-me‘âric ola. Tüfenk

isti'mâlinde hûd meharetleri muhayyirü'l-ukûl-i cihanyân olub. Niçe fersah mevzîde ekall-i ecrâm-ı mer'iyyeden her ne şey hakîr olsa bilâ tahallûf isabet idüb. Zahr-ı semend-i bâd-pâde şiddet-i hareket ve ğayet sür'at üzere tek ü tâz esnasında i'dâd-ı bârut u dâne idüb. Fitile firûz-ı şû'lede ve mûsıl-ı nişâne olmakda bir tarikle çabuk-dest ve bî-behânedir ki akıllar çâk ve âkiller zencir-i kesel-i idrâk olurlar.

Ve gayet sür'atle at koşub bâd-ı saba gibi hiddet-i harekette murğân-ı evc-pervâzı [s. 36] hevâda nişanlayub, zemine düşürmek ol ser-firâz-ı nâvek-endâze pîşe vü cüz'î hüner ve ser-i âdemîde berây-ı imtihan mevzû' olan beyza-i murgı bendaka (bendûka) birle şikest idüb, şahsa naks u zarar iriştirmemek kâr-ı kemter idi.

NAZM

Sûzenin dikse nişan yerine göklerde Mesih

Ok atub gezdüğü yerlerde ururdu ânı.

Ve bilcümle eğer vucûh-ı şeca'at ve sunûf-ı meharetleri yek bin tâdâd ü sahâlıkda (sahâyifde) meddâh-ı perişan-gûy kalem (irade-i) i'râd eylese edevât-ı ta'bîr ü takrir kifayet itmeyüb. Mahsûb-i rakam mahsûl-i cezr-i esâm olması müttezih u mütebeyyindir. Sübhanallah gelen tahrîr abd-i fakir bu mahalle geldükde huzzâr-ı meclisden bir cem'-i kesîr sadr-ı kelamdan habîr olmayub. Muharriru'l-hurûfun ne makûle sûtûra nakş-endâz tastîr olduğun bilmez iken kaziyye-i ittifaqiye kabîlinden musâhabetleri zikr-i hisâl-i hamîde-i memdûh-i cihanyâne münsâk olub. Herbiri bir tarikle medîh-i âli-hazret ber-âverde-i zebân ta'bir eyledi. Meyân-ı kavimden bir pîr-i (sâdik-nefes) rûşen-zamir dedi ki, “ Cümle-i mekârim-şîmelerinden biri bir hasîsa-i gârîbedir ki, her seher-gâh hademe-i bâr-gâh ve kemer-bestegân-ı (hıdmet-i) âliyye-i der-gâh, bâ-sırrihim hâzır u muntazır dest-beste-i pîş-gah oldukda ta'yin-i hıdmet ve tefvîz-i maslahattan (mukaddem) elbette mecmu'-ı huzzâra (takdim-i) nush u pend ve îsâr-ı atâyâ-yı nesâyih-i sûd-mend eyleyüb. Va'âz-ı emr-i bi'l-ma'rûf ol mertebede pîrâmen-gerdân-ı kürsîye tenbîh u tasrîh ve (tevbîh u) telmîh eylemez ki ol sahibü'r-rüşd ve's-sedât ve sahibü'z-zeyl-i 'adl ü dâd hazretleri âdemlerine (tevâbîlerine) gâh rûy-ı rıfk u nevâziştan irşâd (râh-ı reşâd) ve gâh cebîn-i tahvîf ü tehdît ile men-'u zecr-i fesâdı mu'tâd itmişdi.”

Muhassal-ı kelam evvelîn-i maslahatı mübâşirân-ı kâr ve hademe-i dîvân-ı adalet-medârda bast-ı nesâyih-i cemîletü'l-hasenât ve tahvîf ü tehdîd ile ızhâr-ı avâkıb-ı hâlât-ı

zemîmetü'l-hatarâtır. “Edâmallahu idâme't-te'yîdi fî sımâtı niyyetihi ve veffakahullâhü li'r-ra'yi's-sedîdi fî sükûnihi ve nehzatihi ve ce'ale cemî'a'l-hasenâtı mülkâten fî ümniyyetihi.”⁵⁷

Yine saded-i sâbika sevk-i kelâm ve müdde'ây-ı evvele îsâl-i zimâm-ı [s. 37] merâm olundu. Pes ol dem ki meydân-ı (cerîd ü) tarîdde mişvâr u idmân teşrif ettiklerinde umûr-ı zabt-ı suğûr ve tedbîr-i nizâm-ı cumhûra dair mesâlih zuhur eylemiş ise ol kâra atf-ı anân makdûr idüb. Her cânibi icrada kemâ veccebe aleyh sarf-ı sa'y-i nâ- mahsûr iderler. Şöyleki, hılâl-i takayyüd-i a'mâlde fûrce-i tenhâyî ve fırsât-ı âzâdî bulunursa yine ol nakd ü vakti isrâf ü telefden ihtirâz idüb. Murabba'-nişîn mesned-iclâl oldukları halde medd-i kebâde vü kemân veya ref'-ı gürz-girân idüb. Lâ büdd ahvâl-i nâfi'a-yı meşk-dîlîr-i ve a'mâl-i edevât-ı mûmâreset-i bebr-efkeni ve mâ-bi-hi'l-izdiyad kuvvet ü şân-ı emiriyye iştiğal buyururlar. Zamân-ı tertîb-i dîvân ve ta'yîn-i a'yân u erkan hulûl itdikde ber-vechile ez-în-bend şevket ü şân-ı vekâlet-i sultânî ve müheyyâ-sâz-ı ferr u şükuh-i izzet-keşî ve devlet-rânî olur ki sandelî-nişînân-ı bârgah-ı Süleymânî eğer bu âyîn ü tavr-ı câh-ı celâle kûşe-i çeşm ile ta'lik-i nigâh-ı pinhâni kılsalar cümlesi dem-beste-i hasr-da'yi ve hayrânî olurlardı.

Müddet-i medîdden berü diyâr-ı küffârda esîr ve nice eyyâm u 'uhûd ol melâ'în destinde mübtelây-ı bend ü zencîr olan zindânyân-ı kahr u tedmîrden bâzına selâmetgâh-ı dâru'l-emne zafer-yâfte-i rücu' u felâh olub. Hikayet-per-dâz-ı nefsu'l-emr oldular ki, müdekkikân-ı (hakîm-)meşreb-i müşrikînden bazı dûr- endişân fecereye cevâsîs-i haber-pijûh, hazret-i vezîr-i dilîrin tarz-ı dîvân ve âyîn ü erkân ve şevket ü şân ve vakâr u sa'mân ve kudret-i kahr-ı bî-emânda ve satvet-i sâtı'u'l-burhânda istimâ' ettikde kulûb-i ukalâ-yı dûr-endiş kefare-i fecereye ızdırâb ü teşvîş rehâyâb olub. Bervechile ru'b u hirâs ve endûh-i vesvâs-i nâs istî'âb eyledi ki akılları perişan ve mahalleri dâru'l-ahzan olub. Hiç pâ-yi taht-ı Engürüse böyle bir vezîr-i zî- tayakkuz u intibâh ve müşîr-i cem-savlet ve âsaf-ı iştibâh ile'l-ân vaz'-ı kadem-i teşrif itmeyüb.

Bu cür'et ü celâdet bu fitnat u kiyâset [s. 38] bu sebât-kadem bu umum-kerem bu sıdk-haber bu resânet-eser ve bu zûr-bâzu ve bu kuvvet ü nîrû bu ikdâm-husûl bu ilhah-vüsûl ve bu şân-ı şevket ü satvet-i sâman bu zabt-ı havâşî bu perhîz ü tehâşî bu vaz'-ı bî-garaz bu lutf-ı bî-ıvaz hiç bir vezirde sûret-pezîr olmamışdır. Bu makûle nümûv-(ulüvv)

⁵⁷ Allah niyyet sofrasında onu teyidini devam ettirsin. Sükununda ve hareketinde doğru yola onu muvaffak etsin. Hayalinde yaşattığı bütün hasenatla onu buluştursun.

meşreb ve sümüvv-kevkab sahibiyle muâmele sûret-i serfurû ve itaatte ve tavr-ı inkıyâd ü teba'ıyyette rû-nümâ-yı husûl olur. Ve illâ bu resme hem akl u tedbirde bî-bedel hem cür'et ü dilîrîde darb-ı mesel (olan) devlet-mend-i bî-mânend ile 'unf ü serkeşî yüzünden heves-i mukâvemet 'ayn-ı hamâkat ve sefâhettir. Zira bir sahib-i saadet ki bu vechile mahbûbü'l-kulûb-i aleyân olub. Derûni-yi sîne-i âlemyânda cevher-i cân gibi cây-gîr-i vak' u kabûl ve âsâr-ı ihsânı çâr- cihet-i âlemde hemseresâmâl ü kabûl ola. Lâ-mahâle gâlib-i mutlak ve nâfizü'l-emr ve'l-imbân olan sultân-ı kâm-rân-ı berreyn ve bahreyn hazretlerinin harem-i mahremlerinde âlem-i sabâdân beru neşv ü nemâ bulub.

Perverde-i nimet-i hâssa-i padişâhî ve terbiyet-kerde-i mukarrebân-ı dergâh-ı saltanat-penâhî olmağla hayır-hâhi-yi hüdâvendde, gayrîlere misl ü mânend 'add olunmayub. Ve râh-ı üli'l-emre dil ü cân ile sâ'î ve herhalde kavânîn-i sıdk-ı ihlâsı mürâ'î olması aklen ve naklen mukarrer ve itmâm-ı hidemât-ı lâzıme-i saltanat-ı Osmaniyede ikdâm u ihtimâmı rûy-i dilden idüğü şems-i felekden ezhardır. Bizim tâifeye bu vezîr ile mu'araza nice müyesserdir deyüb, mel'unlar serfurû-bürde-i ribka-i teslim olduklarında rey ü şübhe adımdır deyüb, bahsün 'ani's-samîm ittiklerin rivayet ü tahkik ittiler.

NAZM : “Sîtîze bâ çû tû âkıl, rehîn-i dâniş nîst.”⁵⁸ Vezn-i üzere bu resme tâlî' ü (kavi) bahtı küşâde sahibü'l-cûd ve's-se'âde ile pençe-gîr-i tehâsum ü tehâc olmak rehîne-i dâiye-yi lecâc ve mertebe-i (karine-i) sekâmet ü i'vicâc olduğun isbât için bu hikaye-i garîbe müfâd-ı yerâ'a-i sikâtı ki ol zemândaki İskender-i âlemgîr etrâf-ı [s. 39] mağrib ve meşrikî ber-âverde-i kabza-i teshîr idüb. Beynehümâda vâki' olan şâhân-ı sahib-i tâc ü serîri kendüye tâbi' ve fermân-ber-i bî-tel'asûm ü teşvîr eyledi. İttifâkan mülk-i Çîne varub pâyitaht-ı Fağfûri mevtı'-i sipâh-ı düşmen-gîr itmege mübâşeret itdikde, sultân-ı Çîn ol emirden ihtimâl-i tereddüdi bertaraf ve zîr-i tasallut-ı İskendere duhûlî mâye-i şeref bildi. Ve ibtidâden arz-ı tabasbus u fûrû-tenîde der-kâr olub.

Rûy-i itaatten niyâz-mend-i inâyet olub recâ kıldı ki, “ Hudâvendâ, benden sana re'y-i muhalefet ve yârâ-yı münâza'at yokdur. Heman eltâf-ı 'amîmeden mercûdur ki üstümüze vaz'-ı harac u bâc idüb, ra'ıyyetin hükmünde olavuz, kendümüzü cânib-i celâlet-meâbından vekîl ü kâim-i makam bilevüz dedi.” Cenâb-ı İskendere vaz'-ı fağfur hoş gelüp haraç nâmına bir şey-i yesîr tayin idüb. Bâzı tevâzu u temelluk- âsârı peydâ oldukda tahfîf-i itâve-i mu'ayyene şol mertebeye vardı ki Fağfur, atâ-yı İskenderi istiksâr idüb. “Lillâhi Te'âla bu tabakada müsamaha bizi küstah ider. İhsân ise bestir.”

⁵⁸ Senin gibi akıllı biriyle kavga etmek ancak cehaletin eseri olabilir.

deyüb takabbül-i emr eyledi. Ve bir sahrada ziyâfet-i İskender-i âlî-cenâbâ müheyyâ-sâz-ı esbâb olub. Asker-i bî-hadd ü girânına fermân itdi. Cümlesi müsella ve mükemmel hâzır-bâş ve müheyyâ-yı per-hâş olub duralar.

Zemânî ki İskender bu tertib-i acîbi görüb kendi ceys-i kalîlî cünûd-ı Fağfûra nisbet katre vü derya makûlesi idüğin temâşa kıldı. İhtimâl hud'a vü firîb teşvîşine düşüb ne aceb (teaccüb-i) kâr-ı ızdırar-endîşe (engîze) dūş olduk deyüb, vesvese-nâk-i hayret iken Fağfûr intikal (hâl) idüb. "Hâşa ki hilâf-ı mürüvvet bende bir fikr-i fâsit ola. Maksûd u melhûzum dil-âgâha râh bulan mânâ değildir. Belki murâd-ı hâtırım bu cem'iyetten irade-i zamîr-i fâtırım oldur ki cenâb-ı âliye mertebe-i kudret ü kuvvetim ma'lum ola. [s. 40] Bilesin ki bu itaat ü inkıyad dâiye-i havf u acz ile sudûr itmeyüb, seninle mukavemete ricâl ü emvâl ve sâir umûr u ahvâl müsaittir. Lâkin iktizâ-i akl-ı dûrbîn ve müddeâ-yı re'y-i rasîn oldur ki sitâre-yi baht-ı bâlâ-rûy, müteveccih-i işrâf-ı sü'ûd olan devlet-mend-i âkıbet-mahmûd ile muhalefete sülûk olunmaya. Ba'de'l-yevm mülûk ü selâtîn benim bu vaz'-ı sedât-âyinemde hissedâr-ı ibret olub, kesret-i cünûd ü mâle iğtirâr ile (sahib-i) baht-ı muvâfıka mu'âraza ve mukabele fikrine düşmeyeler."

NAZM

Baht eger yârî küned engüşt sindân bi'skened.

Çün baht nâ-sâzî küned pâlüde-dendân ne (bi)-ş'kened.⁵⁹

Sen ki saadetle bu mahalle geldin her ne mülke vaz'-ı kadem-i ikdam itdinse lâ-büdd zaferiâb-ı hasm oldun. Ve neyl-i murad ile kâm-kâr olub gittin. Biz dahi bu hali görüb dâire-i muhâlefetinden pâ-keşîde ve 'inâd ü lecâcetten dâmen-çîde olmağı evlâ ve ahrâ buldum." deyüb. Rûy-ı ittihad göstermekle ikisi dahi makzı'l-merâm (murad) u dil-şâd oldular.

NAZM

Çünîn est râh-ı büzürgân çünîn.

Çünîn kerd Fağfur-ı Dânâ-yi çünîn (Çîn.)

Kisrâ ki (kesîrâ ki) tâlî bûd yârî o.

Neyâyed hılâf-ı ser-kârı o.⁶⁰

⁵⁹ Baht eğer yar olursa parmak örsü dahi kırar. Baht yar olmaz ise ağza alınan pelte bile diş kırar.

Âmedîm bimâ nahnü fih. Şecaat ü mehâbetleri bu mertebede iken temâşâdır ki tehevür ü gazab-ı nâgâh-gîr âsârı hergiz vücûd-ı pâkîze etvârından bedîd olmamıştır. Bir müdde'î şerîr veya bir ehl-i tezvîr her ne kadar lâf-ı bî-mâle tasaddî idüb elfâz-ı âteş-engîz mağdaba ile ne derecede tezrîk-ı bî-mânâ yolundan ta'cîz eylese, kendüler sekîne vü hûsılayı sedd-i sedîd idüb asla mütegâyyir ü müte'essir olmazlar. Ve husa (hasma) inâ-i sıdk u hakikatten mütereşşih olan reşâse-i kelîmât-ı savâb-intimâ ile teskîn-i severân-ı ğubâr itmemek kaide-i kerem-kârânesinden ferâğ itmezler. Sikât-ı a'yân hikâyet iderler ki bi'd-defâ'ât huzur-ı âlîlerinde dûş olduk ki bazı gümeşteğân-ı ümûr tarika-i şikayetten ismâ'-ı kelîmât [s. 41] idüb : “Savb-ı âlîden itmâm-ı kâr-ı fülâniyye me'mur olduğumuzda filan kes itaat-ı emr itmeyüb bize ihanet ü nefrîn ve taraf-ı üli'l-emre ta'birât-ı sehm-gîn eyledi.” dirler idi.

Mazmûn-ı “et-teğâfûlü min ahlâkı'l-kiram”⁶⁰ ile tesâmüm buyurub : “ Eğer kelâmınız levs-i garazdan pâk ve ol şahs-ı câir siz dediğiniz üzere âlûde-i cerâyim-i mûrisü'l-helâk ise sıdk-ı niyyet ü safâ-yi akîdeye ve Rabbü'l-Erbâb ile akd ittüğüm mîsâk-ı sadakate vüsûkum oldur ki, an-karîb cezasın bula. Bî-kadr ü (bî-kayd ü) teşebbüs-i esbâb kendi ayağıyla pîş-gâha gele.” deyü buyururlar idi.

Kerrâren tecrübe-i hâl-i âkıbeti için nigerân-ı netâyic-i a'mâl olurduk. Mehil-i sehil içre ol mücrim-i cinayet-âlûd-i habâis-sevda görürdük. Bir ğayr-i sû'-i sanî'i zuhur idüb. Âhar bahane ile dest ü pâ-beste ihzâr olunurdu. Ayâ! Sâbika-i zillet hâtır-nişân-ı hazret olub ne resme mu'ameleye seza görür deyü, müterakkib-i âhir-i kâr olduğumuzda kat'an garaz u ta'assub itmeyüb rıfk ile istifsâr-ı vâkı'u'l-hâl iderlerdi. Eger ikrâr-ı mâzeret-hâhîye sâlik olursa bî-tereddüd afv ü safh ile ta'zîz, eger inkar iderse havâle-i rızâ-yi Kird-gâr idüb : “ Ey Hüdâ-yı Kerîm bu harîfin benim canıma îrâs itdüğü cirm-i 'azim için ta'cîl-i intikamda tâbi-i beşerîyyet olursam câyiz ki hatâ-kâr olam. Ya Rab rıza-yı şerife teba'îyyet nasib eyle.” deyü tazarrûlar iderdi. Fî nefsi'l-emr muttali' olurduk ki bed'en bir hâlet-i âhâr zuhur idüb kendinin kat'a murâd u melhûzı değil iken âhâr sebep ile ol şahsın urza-i helâk olması lâzım gelürdi. Cenâb-ı Kibriya celle ve 'alâ dergâhına olan teveccüh-i tâmm ve tazarru-ı mâ-lâ-kelâmı berekâtıyla hiç kes görülmemiştir ki zâhiren ve hafiyyeten kasd-ı sû'-i sanî' itmiş ola. İllâ berhetün mine'z-zemân elbette bârgâhına cebhe-sây-ı tezellül ü ihtiyâc olub. Sûret-i kârî âşîkâr olurdu.

⁶⁰ Büyük kimselerin yolu böyledir. Bu nedenle akıllı Çin Hükümdarı böyle davrandı. Bir kimsenin tali'i yar olduğu zaman başındakinin hilafına bir iş yapmaz.

⁶¹ Görmezden gelmek büyüklerin ahlakındandır.

Ezcümle fuzûlân-ı hîre-ser-i nâ-hoş-mendânden iki birader ki biri evsat-ı [s. 42] nâsdan bir levend ve biri devât ü kaleme da'vây-ı intisâb ider dânişmend kabîlinden idi. İttifakan bazı tahayyülât-ı fâside-i ba'îdü'l-merâmı ve tasavvurât-ı eş'abiyye-i kalîlü'l-cedvâ ile (endâm) hallerine dirâz ve bâlâ-yı isti'dâdlarına nâ-sâz bazı kabâ-yı câh-ı nâ-çesbâne nigeş-endâz-ı huruç-dâz (hırs-dâz) oldu(lar.)

NAZM : Gîremki felek câr-ı dehâr (câme dehed) gev endâm. Hazret-i vezâret penâhiye mezburların heves-i bî-mezeleri arz u iblâğ olundukda hendese-i adalete râst gelmedüğinden gayri zımnında bâzı bî-günâhlara gadr ü ızrâr meknûn olduğu vâzih olmakla müsâ'ade-i cevri-engîzi tecvîz itmeyüb. Aslu'l-usûl ibkâ'ı “ kâne âlâ mâ kâne ” ile amel ve mezburları ol kâra tasaddûden men'ü zecri münâsib-i mahal gördü.

Vaktâki mukaddemât-ı irâdeleri müntic-i şekl-i husûl olmağla savb-ı vezirden ruhsat-yâfte müsâ'ade-i kabûl olamadılar. Dâmen-ı tezvîre teşebbüs kılub. Ol kâr-fermâ-yı sîne-sâf bâhirü'l-insâf hakkında müftereyât-ı mütebeyyinü'l-hılâf ve mezâmîn-i (meyn ü) güzâfı muhtevî bir rik'a-yı pür-safsata vü lâf nigâşte kılub. Hevâ-dârân-ı mağlaza (mağlata) engîzden bazı garaz-perdâzân hud'a-rîz mekîdet-hîz dahi berâyı-hâtır vaz'-ı kalem tasdîk idüb. Levend-sîma olan birader-i şirret-intimâ âsitâne-i saadette tahrîk-i kaddâhâ-yı iştikâ niyyeti ile ol mahdar-ı sefahet-ihtivâyı hamâyil-kerden-i şekâ kılmak üzere pâ-nihâde-i rikâb-ı himmet ve rû-be-râh-ı 'azîmet oldu. 'Amme-i sığar u kibâr u diyar dua-gûy u hayır-hâh-ı vezîr olmakla suret-i kazıyye-i tezvîrlerin ismâ'ı (hazret) için makarr-ı iclâle âdem gönderdiler.

Amma ol zamanda cenab-ı vezir birkaç günlük mesafe hılâf semtte bulunmakla haber-i hayır-hâhân gelince harîf-i şirret-redîf tayy-i menâzil-i kesîre kılub. Belki kat'ı nîm-râh mukarrer olub. “ Şimden sonra tâkib tarikiyle iyâb ü ric'ate takayyüd nâ-müfîddir. Nihayetü'l-emr vâkı'-ı hâl taraf-ı sâdik-nefesân-ı bî-garazdan arz u mahzar tarikiyle savb-ı dergâh-ı sultan halîfetü'l- [s. 43] İslama i'lam ve anların tekzîb-i şirretlerine def', sû-i ikdamlarına ihtimam münasibdir.” deyüb, zümre-i ahibb mukarreb-i cevâb oldular.

Ez-în-cânib (peyâm-ı) kazıyye, resîde-i mesâmi' aliyye, vezir-i hâlisü'n-niyyeh olucak huzzâr-ı dîvandân bir kâr-güzâra işaret kıldı ki : “ Tâkib-i harîf-i müstahakku'l-'ikâba rû-be-râh isti'câl olub. Vezir-i âdil hakkında gurûh-ı bed-seğâlâtın tahrîr u irsâl itdüğü mekâtîb ü mehâzır-ı müş'ırü'l-hezeyânı ve sâir harîfin sebt itdüğü sahayif-i dürûğ u bühtânı ola ki telef itdirmeyüb. Ol sebâik-i mağşûşü'l-'ayârı mihekk-i i'tibâra urulmağîçün ve her birinin ittılâ'-ı hâl-i derûnine yol bulmağîçün bi-'aynihi ihzâr

eyleye. Huzzâr-ı meclis teaccüb ü iştibahe düşüb harîf kendü menzilinden hareket ideli bir haftadan ziyade olub. Adem gidince iki haftadan ziyade olur. Hâlen gümeşteğân-ı ihzâr olan ankâ-per ve ukâb-seyr olsalar pey-bürde vü menzil-resîde olmak ihtimâlât-ı akliyyeden değildir. Revâ budur ki bu tedbirden ferağ ve ne hâl ise taraf-ı der-i devlet-müdâmde (medâra) tekzîb-i dürûğ u lâğ için irsâl olan berâtı (re'yi) tercih oluna deyü, müttefikü'l-keîlâm oldukların vezîr-i Asaf-zamîr mâlum idinüb. Yârân-ı safa, benim ğaraz ile kârım ve bir mûr-ı zaîfe sû-i niyyet ü bed-efkârım yoktur. Hususan kendi nefsim dair umurda tâbi-'i ğaraz-ı nefis ve hevâ-dâr-ı beşeriyyet olmak üzere Hâlık-ı Perverd-gâra ahd ü mîsâkım vardır. Bu maddede hakk elimde olacak bi- fazlihi Te'âlâ âdemlerim harîfe zafer-yâb-ı vüsûl olurlar. Ve eger hûd ânlar muhıkk ve ben gaddar isem Hüda mu'în ü tevîk- karîni ola. ” deyüb. Müteveccih-i bâr-ğâh-ı İlâh ve kâil-i makâl-i hasbünallah oldı.

Meşîyyet-i Cenâb-ı Veliyyü't-Tevfîk ile me'mûr-i ihzâr olanlar harîf-i ma'hûde yetişüb. Eyyâm-ı kalâyilde keşân keşân berâverde-i pîşgâh-ı vezir ittiler ki mekr-i fesad niyyeti mukarrer olmağla mühtedî-i müsâra'a olamayub. [s. 44] Bazı 'avâyık zuhûrî şikâl-i semend-i isti'câl olmakla yollarda işgal eylemiş. Ve setr-i hâl için bazı kenar yerlerden güzer itmek tedârikiyle hılâf semtten mürûr eyler iken bilbedâhe tevîk-i Hüda ile mezburlar düçâr ve ol kendi ayağıyla şikâr olub hasbe'l-işâre atf-ı 'anân-ı ric'at itdirmişler.

EL-KISSA : Huzur-ı â'yân-ı vilâyette akd-i meclis olunub, kâğıtlar keşf olundukda “sübhânallahi'l- Kâdiri'l-Kayyûm” derc olunan ekâzîb ü müftereyât i'câb-ı kainat eyledi. Bîçare temâm siyâh-rûy-ı iftizâh olub. Hayatından nevmîd ve huzzâr dahi bu iftiralara Cüneyd ü Bâyezîd tahammül eylemez deyü, afv-ı cerâyimi emr-i ba'îd olmak üzere karar virüb. Şenâ'âtın görmekle hiçkes şefaate cür'et dahi idemedi. Belki herkesî “ Cefaya mahal ve müstehakkdir.” deyüb. “ Ne yüzünden ukûbet ü siyâset olunur ola.” deyü muntazır-ı ferman iken gördük vezir-i âlişân nazar-ı 'unfi mübeddel-i nigâh-ı ihsân idüb, “ Ey bed-endîş-i nâ- besâmân, sana ol sefîh karındaşın hakkında benden sudûr iden lutf-i bî-girân mukabelesinde bu makûle ihanet ü bûhtan revâ mıdır. Hâlâ sû'-i sanî'in kendü nefsim dair ve müte'allik olmakla ahz-ı intikam u ukubetin reva görmedim. Ve hatanı af ile mukabele idüb, asl-ı mebd-i fesâd olan biraderin hâlini Cihan-âfrîn-i Beçûn ü Çirâye havâle eyledim. Ba'de'l-yevm ol Adil-i Hakiki celle şânühü hazretlerinin hükümeti kâfidir. Ümitvarım ki bu eyyâm içre kangimiz mücrim ü

gaddar ise Gaddâre-i Ciger-şikâf-ı kahr-ı Kakhâr ile urza-i helâk ü bevâr ola.” deyüb, harîfi itlak ve evrâk-ı muhteviyyü’l-fesâd-ı pür-iftirâsını ihrâk eyledi.

İttifâkan birader-i mekkâr-ı fîl-tüvânâ belki nümûne-i imtisâl-i ejdehâ bir sahihü’l-cism-i turfe-likâ idi. Heyetine nisbet merg ile münâsebeti olmayub, bi-hasbî’z-zâhir ecel-i tabî’îsi, ba’de elfi senetin görünüyordu. Ol haftada bir gün ‘ale’l-gafleh teb-zede oldum, deyü işmi’zâz-ı suret ve ikşi’râr-ı [s. 45] hey’et peydâ kılub. Ahbâbı humma ahz itdi, zan idüb gittikçe iştidâd bulub, emr-i Kakhâr-ı Şedîdü’l-batş ile üçüncü gün “hatfe-enfihi” vefat eyledi.

Ve’l-hâletü hâzihi ahâli-i memleket bu sırr-ı bü’l-acîbe hayran kalub. Eser-i sû-i sanî’lerinin serî’an zuhurı ibret-endâz-ı cihanyân ve teaccüb-fermâ-yı pîr ü civan oldı. Ol hazretin bu vaz’-ı garîbi acibdir ki muktezâ-yı câh ü celâl, icrâ-yı levâzım-ı celâl ü cemâl idüğü karar-dâde-i ehl-i hâl iken, zaman-ı hükümetlerinde eger af eger kahr her ne makûle emir sâdır olmuş ise mîzân-ı tedebbür ve teharriye tatbîk idüb. Kat’a kendülerin varta-i isti’câle ilka buyurmazlar. Ve garaz-ı nefisle kimsenin hetk-i perde-i ırz ve hedm-i bünyân-ı vücûdına sa’y itmeyüb. Amma ihlâk tarîka-i istihbâbâ mübtenî olucak, hususan umûr-ı diniyye ve siyaset ü hudûd-ı şer’iyye kabîlinden ola, kat’a vücûd vermeyüb. Faraza sulb-i hatîrinden doğmuş veya âlem-i sâbâdan nedîm ü gam-küsârî olmuş ola, müsamaha ve ruhsat ve aff ü merhamet ihtimali yoktur.

HİKAYET : (Mervîdir ki) eşirrâ-yı rüesâ-yı serhadden Mehmed Ağa namında bir harîf-i pür-vegâ vezir-i kâm-yâbe intisab idüb. Bir vecihle mukarreb-i dergâh ve makbûl ü manzûr-ı bî- iştibâh oldu ki ezmine-i tereddüd, evkât-ı âmed şüdden hicâb-ı bâb men’i duhûle kâdir olamayub, bî-perva kademine serâperde-i iclâl olurdu. Ve destur-i âli hazret dahi bir tarikle mezbûra ikram ve riâyette ihtimam-ı dikkat kılurdu ki eyyâm-ı hareket ve hâlât-ı ârâmda bir lahza huzurundan infikâke ruhsat vermeyüb. Hatta meydân-ı tûp ü çevkânde riâyeten ekser kendünün cenâib-i mevzun-hırâmına süvâr itdürüb. Zât-ı âliye mahsus olan zeyn ü raht-ı zerrîn üzere esbân-ı hâssa ile cevelân-nümâ-yı meydân olurdu. Ve nihan-hâne-i bî-behânede kerrâren olmuşdur ki kendi zât-ı kerem-kârlarına muhtass olan firâş ü lihâf ü pûşidenîden mezbûra câme- [s. 46] hâb i’dâd idüb, kendülerle beraber ‘izz ü ferre mazhar kılurlardı. Hiç kesin şefaât ü recası kârger olmayan mesâlihde merkumun ednâ kelamı mü’essir düşerdi. İttifâkan bu vechile mer’î ve mu’azzez iken bazı şükâtı peyda olub. Meşreb-i vezirden âgâh olanlar tekarrüb-i

dergâh-ı sûd-mend-i felâh olmayacağı bilürlerdi. Amma zâhir-bîn olan nâkıs-nazarân-ı süst- idrâk endîşe-i tesâmûh ile (ihtimali) himâye vehmine zâhib oldular.

Hemân-dem ki akd-i meclis olub, harîf-i ‘anîfin mevâdd-ı fesâdı yekbîn ma‘raz-ı ârızada (muârazada) cilveger-i tâ’dât olmak lâzım geldi. Görürdük (gördük ki) vezîr-i dilîr kahreman-nigâhın (dû) dîde-i pür-nurı (istîlâ-yı) gayret-i Hakla tâs-ı pür-hûne dönüb ol habisin cümle-i etvâr müstelzimü’d- demârından esnâ-i tahsîl-i mâlde savb-ı Hâlık-ı Ber-kemâl ve şân-ı İzid-i Zi’l-celâle izdirâyı müş‘ir hezeyân söyleyüb. Hâşâ sümme hâşâ tefevvühi zemîn ü âsmânı zîr ü zeber ider. Mahall-i (milel-i) muhtelifeden sudûri müsteb‘ad kavı-i münkeri zebânâ getürdüğü sabit olucak, bilâ tavakkuf u tereddüd ol mahalden dûr-pâş-ı “fahruc (minhâ) fe inneke racîm” (Haydi buradan çıkû Çünkü sen artık taşlananlardan birisin.) ile berdâste-i mehleke-i siyâset kılunub, bilâ ihmal cesed-i leked-zedesi küşte-i tığ-ı nikâl ve îsâl-i selâsil ü ağılâl eyledi. Hakkâ ki sâbika-i âşnâ vü tekarrüb itibariyle zahm (terahhum) itmeyüb. Pâdâş-ı girdâr-ı nâ-savâbını icra itmekle bir gaza-yı garrâ eyledi ki.

NAZM

Tığ ki nola yemîn eylerse rûh-ı Mürteza

Bir gaza itdin ki hoşnud eyledin Peygamberi

Tığını asmağa yer yer, mîhtır, seyyâreler

Arşa as şimden gerü, tığ-ı süreyyâ cevheri

Zaviye-i memlekette gerden-efrâz-ı ‘utüvv ü hâmi ve serkeşân-ı gurûr (u) hod-gâmî, bu gayret-i hakâniye-yi veziri görüb kûşey-i ihtifâyâ girîzân u berg-i hazân ve nihâl-i hîzrân gibi lertzân olub bîm-i kahr-ı nâgehânî ile esteğfirullah-gûyân ve tevbe-kâr u perişan u pîşimân ve savme‘a-yı salâh içre nihan oldular.“Allahümme yâ müyessir-i külli asîr eyyid devlete’l-vezîri’n-nâfi-‘i li-küllü ğaniyyin ve fakir [s. 47] bi avnike’l-‘amîm ve lutfüke’l-kesir.”⁶²

(HİKAYET) : Ol hazretin muvaffak oldukları mesûbât-ı amîmetü’l-berekâtlarından biri belki güzîde vü mihteri (bihteri) Kapıcızade kıssasıdır ki livâ-yı Hersekte güzer-gâh-ı ekâbir-i üli’l-emr olmak ve âdemlerinden ba‘îd, verâ-yı cibâl-i şevâhikda bir hilaf semtte karar idüb. Nice sinîn ü şühûr ol etrâf u enhâda ru’yet-efrâz-ı gurur, fûsrân-ı

⁶² Bütün zorlukları kolaylaştıran Allahım. Umuma şamil yardımın ve bol olan lutfunla, zengin fakir herkesin menfeatini gözetken Vezirin Devletine güç ver.

meydân-ı şerr u şûr olub âzürde-i deşne-i sitemi olmamış âdem kalmamış idi. Âşikâre kat'ı tarîk idüb kerrâren nehb-i emvâl-i tüccâr ve katl-i müsâfirân-ı âzürde-reftârıyla iştihar bulub.

NAZM

Katleş biçâr mezheb vâcib çû katl-i ef'â

Def'ış biçâr millet lâzım çû def'ı sâyıl.⁶³

Bervechile âmme-i âlemyân mezbûrın eser-i gurur ve mekâyid-i müstelzimü's-şürûrından hazûr u nefûr olmuşlardı ki canlarından bîzâr ve terk-i hânumân u diyâr bâbındâ bî-ihyâr olub. Sâha-i memlekete sâye-endâz-i saadet olan vüzera-yı âli menziletten istimdâd-ı def'i fesad ittikçe her biri bir tedbir-i sâibe mühtedi olamayub. Hakkından gelemeyüb, gittikçe şerrâre-i şürûrî müşte'ıl ve enhâ-i karargâhda olan hânedân sahibleri sûhte-i meşâi'l-i (cevr-i) bâtılı olub kâr hûne (cana) ve kârd üstühvâne bâliğ olıcak, vezir-i müşârün-ileyh adîmü'n-nazîr bu esnada eyâlet-i Bosnaya saye-efgen-i zabt u teshîr olub şerîr-i mâr-gir-dâr mârru'z- zikrin fesâd-ı bî-şumârı sem'i münîrine iblağ olunub. Şikâyet-i zulm ü bî-dâd, mümteni'u't-tâ'dâdı feryâd u vâveylâsı muka'ar-ı haraç birine peyveste kıldıklarında hademe-i mücerreb'ül-hâlden birkaç levend-i kâr-güzârı, me'mûr-ı hîdmet-i ahz u isti'sâl ittiler.

Emr-i Hâlık-ı Beçûn ile bu makûle hâr-ı reh-güzâr-sidâdın izâlesi ol zîbende-hırâm hadîka-i dîn ü devlete mahsus olmakla sâir anede-i ehl-i fesâdı berâverde-i kayd u bend-i inkıyad itmekde muvaffak oldukları vech ü vecîh üzere bu habîs-i iblîs-şebîh dahi cenab-ı destûr-ı âdilîn pençe-i kahrından rehâyâb-ı necât olamayub. Maslahat ahzine me'mur [s. 48] olan bahadırân-ı pür-zûr mesken-i harîfe vasıl olub, edeb-i tâm ve îzâz u ikram ile dâvete mübâşeret kıldıklarında, 'utüvv ü tuğyânı hasebiyle kîtâle tasaddî kılub. Her çend taraf-ı huddâm-ı vezîrdan tevâzu u fûrûteni sâdır oldukça vâcibü'l-katlin tezâyüd-i 'inâd ü fesâdı zâhir ü bâhir olub. Mukaddemâ kerrâren katline evâmîr-i sultaniye vârid olub, ol kadar temessükât-ı (ekîde-i) hükkâm u vülât ile izâlesi mertebe-i hükme bâliğ olmuş idi. Ürben ürben laht laht sâtûr-ı kahr olsa nısf-ı cerâyimi yanına kalmak mukarrer idi. Ol evâmîr-i celîle vü hucec ve 'arûz u temessükât-ı ekîde manzûr-ı hazret-i vezir olmakla ve cumhûr-ı havâss u avâm umum fesâdına şehâdet ve sevâb-ı ihlâkine delâlet itmekle, irsal olunan kâr-güzârâne hafîyyeten tenbîh ü işâret

⁶³ Onun katli engerek yılanının katli gibi dört mezhebe göre de vacibtir. Onun belasını defetmek de saldırganı defetmek gibi şu dört millete de lazımdır.

buyurmuşlar idi ki : “ Eğer mahalline vüsul bulduğunuzda itaat-i emr idüb gelürse, fî-hâ ve illâ ol mahalde bilâ imhâl icrâ-yı emr-i sultan ve ihlâki ile ihyâ-yı dert-mendân ideler.”

Hemân-dem ki tafsîl-i sâbık üzere fesâd-ı nihâdını izhar ve me’ mûrân-ı hıdmet ihzârıyla mukâteleye ısrar itdi. Fi’l-hâl firistâdegân-ı kâr hafazahümüllah anî’l-ekdâr fermân-ı üli’l-emri ızhâr ve havâle-i silâh-ı âteş-bâr ile cân-ı habîsini revâne-i derekât-ı nâr ve firistâde-i âteş-âbâd bi’sel-karâr idüb. Âsâr-ı ızrârından âlemyânı halâsla nâil-i ücûr-ı bî-şümâr oldular. Hakkan bu maslahat dahi bir kal’a-i düşvâr-gîrin feth u teshîri kadar efrâd-ı enâma hıdmet ve şahs-ı pür-naks-ı mezkûrun izâlesi ‘ibâdullaha bir âzîm nimet ve menfaat olmuştur ki ta’birine kudret yoktur.

Fakir muharriri’s- sûtûr ol semtte mevâzı-i müteaddidede kâdî olub vâkıf olduğu müfredât-ı mefasidi bir mertebede tahrik-i urûf-i gayret ve tehyîc-i lücce-i hamiyet itmişdi ki müddetü’l-‘umr bir mûr-ı nâ-tuvânî âzerde itmek fakîrden sudûr itmemiş iken kendi elimle katl itmek sevâbına ârzûmend idim. Şekerallahu Te‘ala sa‘ye’l-vezir ve ce‘ale mazhara’l-ecri’l-kesir. [s. 49]

VASF-I SALİS : Def’u ref’ ittikleri mezâlim ü bid’at ve kal ’u kam’ ittikleri esas-ı fesâd ü şirret ve tamîr u termîm (tecdid)ittikleri husûn-i menî’a ve ebniye-yi refî’ayı müstemildir.

Delâil-i akliyye ve nakliyye ile sabittir ki cemî‘ bid’u mezâlimin mebde ve masdarı ve envâ-ı şûr u şerrin menşe’ ü mebdei a‘zamü’l-mesâib ve ekberü’n-nevâib rüşvet didikleri mebde-i fesâd ü şirrettir ki ehl-i islam içre andan ziyade ve hedm-i esâs-ı dîn ü devlete andan kavi mancınık-ı cevri ü cefa mütesavver değildir. Mecmu-’ı sükkân-ı rub’-ı meskun bir yere gelüb sa’y itseler rüşvetten hâsıl olan rahne-i ihtilâli sed idemeyüb. Âlem halkı ittifakla idemedikleri fitneyi yalnız rüşvet-i mel’une peyda itmesi mukarrerdir.

Hazret-i vezîr-i dâd-gerin bir gayri hasenesi olmasa rüşvetden perhîzi kifayet ider. Bu hasene-i azime amîmü’l-menâfî dünyaya değer bir sevab-ı ekberdir. Kâffe-i ahâli-i diyar vâkıflar ve bu hususa şahidlerdir ki cenâb-ı vezâret-penâh eyyedehullâhü ve ebkâh, hazretlerine kubbe-i hadrâ-yı feleki cevâhir ile mâlâ-mâl idüb, hılâf-ı şer’u kanûn bir maslahat için teklif itseler, kûşe-i çeşm ile iltifat itmek değil, teklif iden bâtıl-ı muhtıla hasm-ı cân olur.

Hakkâ ki bu re'sü'l-mezâlimi izâle vü def' itdikleri aceb-i lütf-i ilâhi ve feyz-i namütenâhîdir. Zîra kendüler bu meşrebde olmakla hîç kesde ne zehre-i meyl-i mâl ve ne kudret-i heves-i zulm ü vebâl ihtimâli kalmışdır. Zemm-i rüşvetde ve men'-i ahz u atâsında vârid olan ehâdis-i şerîfe ve ahbâr u âsâr-ı latîfe meşhûr u ma'ruf olmağın, ol bâbda tafsîl ü itnâb ifade-i ma'lum kabîlinden olub. İcmâl-i makâl oldur ki zâlimin tarafinde dimişlerdir, “ Ezzulmü vaz'u'ş-şey'i fî ğayr-i mahallihi.” Pes zulüm bir şeyi mahallinin ğayrinde vaz'u temkîn olıcak. Meselâ bir bahârı kesb-i tarâvet için suya koymak lazım iken bir âdem ânı ateşe ilka itse zulm itmiş olur. Kezâlik nâr vaz' olunacak inâye [s. 50] şey'ün mâiyyün koyan zalim olur.

İmdi bir maslahatı münasib ve mülâyim olan vech üzere itmâm lazım iken taksîr iden meselâ menâsıb-ı seyfiyye uhdesinden gelicek muhâris (faris) ü silah-şûr-i dilîri menâsıb-ı ilmiyyede istihdam veya zira'at ü hırâsete me'lûf ü mûtâd olan ra'iiyeti askerî sınıfına ilhâk u idhâl bâlâda zikr olundığı üzere âteşi âba ve âbî olan eşyayı nâra îsâl gibi zulm u vebâl olur.

Fe-li-hâzâ zevâhir-i umurdandır ki hiç kesin müsta'id olduğu mertebe için teklîfât-ı mâl ve atıyye ve rüşvete muhtac değildir. Ashâb-ı düvel hak üzere hareket idüb menâsıbı müstahakına tevcihde riâyet-i şart-ı adalet kılıcak niçün rüşvet lazım gele. Ânı teklif itmek ikiden hâlî değildir. Ya ol mertebeye layık olmadığındandır. Veya müft ü bî-ıvaz verilmediğinden, veya da'vay-ı hak esnasında ise hakkı olmadığından, veyahut umûm-ı belvâ üzere hâkimler akçe almadan ihkâk-ı hak ile mukayyed olmadıklarından lâzım gelür. Yohsa sûret-i aks-i kazıyye üzere husus-ı mezbûra mümteni'ü'l-vukû'dır. Bu mebhasın misali bundan vâzıh olmaz ki hisâb-ı rakam veya taksîm-i ğuremâ gibi ilm-i hesâba dâir bir maslahat oldukça lâ-büdd ol fende mahir olan muhasib kimseyi buldurub, ser-kâr-ı hisâba tahsis iderler ve ol kârın menâfi'ini ve ilm ü hüneri berekâtıyla mutasarrıf olur. Ve mehâreti sebebiyle ol hıdmete layık olduğun bilür. Hiç talebde hırs u şereh göstermeyüb rüşvet virmek ihtimâli olmaz.

Amma hâriçden ilm-i hisâbdan kâsır bir kimse gelüb, elbette “ol hıdmette beni istihdam idin size şu kadar akçe vireyim” dese zahirdir ki akçesine tama'an incâh-ı merâmına zahib olsalar. Egerçi sûretâ aldıkları rüşvet nakden bir faide görünür, velî ol fende cehl ü adem-i mehâreti sebebiyle kârını başa çıkarmayub, sonra bir hüsrân-ı azime bâis olur ki “rubbe ekletün temne'ul-ekelât” sad hizârân hizâr alınan [s. 51] rüşvet kadar mal u genc zamîme kılınsa ol zararı def' idemez.

Kezâlik menâsıb-ı ilmiyye ve seyfiyye hâli bu mezkurâtâ kıyas olmaktadır. Meyân-ı halkda nâdirü'l-ehl olan sanâyî'ü fûnûn erbabından mesela bir üstad-ı ceffâr veya veffâk veya müneccim bulunsa ki fenninde nazîri olmasa ol üstad elbette ilm-i cifirde ya vefkde âna müracaat idin. Ve bana veffâk u ceffâr i'tikadında olun deyü, akçe ve rüşvet verir mi. Faraza kendüyi pinhan idüb istiğna (ile) yine ol fen sebebiyle ona rağbet ve ol mesnedde riayet olunur. Pes bir maslahatı kemâ hüve'l-vâcib edaye kâdir olan âdemi ol maslahatta istihdam adalettir. Aksini ihtiyar zulm ve dalalettir.

Cemî' düvel-i sâlifede mülk ü millete rahne-i zevâl ve fitne-i ihtilâl “en-tüeddü'l-emânâti ilâ ehlihâ” (emanetleri ehline vermeniz)mazmûnıyla amelde ihmal sebebiyle hâsıl idüğü müttetekun aleyh-i ricâldır. Hususan ahd-i karîbde kerrâren müşahede olunmuştur ki bir şey-i kalîle tama' cihetinden bir mansıb ve hizmeti nâ-müstehakka tevcih itmekle uhde-i hizmetinden hurûca kâdir olamayub. Ba'de zaman “ ittesea'l-harku ale'r-râkı' ” fehvasınca bir zarar-ı azîme bâis (badi) oldu (olur)ki nice hazâne vü mâl ve cünd ü ricâl itlâf ü it'abı ile suret-nümâ-yı husûl olmağa mecal olmadı.

Hak Sübhânehü ve Te'ala vezîr-i adîmü'n-nazîri hatâ u hatarlardan masûn idüb, hemîşe te'yîd ü tevfiik, rehnümâ-yı tarîk ve rehber ü refîki olsun ki mânend-i sehâb-ı rahmet bu emâkin ü enhâyâ fevkal-gaye saye-feken-i saadet ve bâ'is-i rahat olmuşlardır. Ve câdde-i şer'-i kavîm üzere kâim ve visâde-i sıdk-ı azîmde dâim olmağla râh-ı insaf u sedâddân münsarif ü mütemâyil ve girîve-i cevri ü i'tisâfe mâil olanları latme-i tenbîh ü tevbihlâ şâri'-i şer'a mühtedî ve tarîk-i müstakim ve nefsi'l-emre müteveccih ü müntehî kılmışlardır.

Eger müfredât-ı vücûh-ı inâyetlerin ve nizâm-ı hâl-i fukarâya müte'allik zuhura getürdükleri takayyüd ü adl ü re'fetlerin bir bir zikri beyâna tasaddî olunsa evrâk heft âsmâne [s. 52] güncîde olmak ihtimâli hayâlât-ı ba'iddir. Netice-i sühan ve hayrî'l-keîâm-ı müstahsen oldur ki saadet ü ikbal ile saye-efgen iclâl olalı her ne resme vaz'-ı nâ-savâb ve ne makûle bid'at-ı mûcibü'l-ızdırab görmüşler ise def'ini ehem idünüb. Bi-fazlillah-i Te'ala rahat u âsâyış-i fukaraya bezl-i makdûr itmekle sa'y-ü mücahedeleri sûret-peziir-i husûl ve her kes emn-i tâm ve ferâğ-ı bâlle devâm-ı ömr-i ebed-peyvend pâdişahiye meşgul olmuşdur. Ümerâ-i sâhib-i tabl ve ilm ü sipâh u zü'amâ-i muhteşemden ve sâir ashab-ı câh u rütbet-mekremetden kalem-i Engürüs ve sair havâli-i mülk-i mahrûsda kendi çerâğı ve tevcih gerdeleri olan ekâbîr-i celîlü'l-me'âsir ki efradı ma'lum u ma'ruf birer efrâd-ı mu'âdil-i ülûfdur. Yek bin ma'raz tarifde ve saded-i

taayyün-i tevsîfe geldikçe ednâ mertebe akl u idrakden hissedar olanlar teslim ider ki temâm mahalline tesadüf idüb. Tevcîh-i vecihleri bir vefk u savâb ve memdûh-ı şeyh u şâbdır. Ve kat'a biri mazanna vü muhtemel ahz u mâl olmayub. Cümle istihkâk u isti'dâd-ı zâtî hasebiyle ol mertebeye layık u hakîk ve müstehakkun ale't-tahkîkdir.

Bir gün a'yân-ı tâife-i askeriyyeden cem'-i kesîr ile teşerrüf esnâsında sade-i kelim hazret-i vezâret- penâhın tevcih itdüğü erbâb-ı menâsıba münâsık olub. Ol gürûh meyanında tama' ve garazla mensûb kimesne olmadığı zevâhir-i ümurdan iken, ihtimâmdan huzzâr-ı meclisden biri tesbîha çeküb birer birer tâdât eyledi ki : “ Fülân kese ne dersiz.” dedi. “Fülân yerde şu yüzden zuhura getürdüğü hıdmet mukabelesindedir.” dediler. “ Fülâna ne dersiz.” dedikde, ânın dahi dîn ü devlete itdüğü hıdmeti beyan itdiler. Muhassal-ı kelim serhadd-i Estergon ve Tımışvar ve Eğri ve Kanijeden nihayet-i Bosnaya varınca emir ve miralay ve zü'amâdan sahibü'd-devle-i mûmâ-ileyhin umûmen ihsan-dîdelerini tezekkür itdiler. Bu kadar yüz âdem beyninde bir habbe mukabelesinde [s. 53] mansıb verilmiş bir âdem bulunmadı. Ve her biri inâyet-i vezir ile nâil olduğu mansıbdan ziyâdelere seza-vâr idüğün tahkik u ittifak itdiler.(Cümlesi engüşt-i hayretî der-dehân idüp, “ Barekellah bu) andan ömrümüz bârgah-ı sultanîde gûzar idüb hizâr kâr-ferma vezîr ü serdar gördük. Hiç bu yüzden menâsıbı ehline tevcih idüb ve mukabele-i tevcihde garaz-ı dünyevi ve mâli mutasavvar olmamak görülmüş değildir.” deyü, gülbang-i tahsin ve duâ-yı peyveste-i âsmân-ı berrîn itdiler.

Ba'dehu ma'zûl ü mahzûl itdüğü mağdûbîn fırkasını zebâne getürüb, yegân yegân ta'dât itdiler. “Herbiri zulm ü te'addîde Haccac-ı Sâni idüğü muhakkak olub, irtikab itdikleri mevâdd-ı fesâda nisbet envâ-ı kahr u cefa ve zecrû 'anâ ile ihlâk u ifnâ olunsalar, kemâ yenbağı mücâzât olmayub, nısf-ı cerâyimleri mukabelesinde muâhezeleri ma'füvv olmuş olur.” deyü, azl ile iktifa ittikleri kemâl-i merhametlerine haml ittiler.

Elhasıl sanâdîd-i zalemeden bazı emîran-ı kışver-sûz-i âteş-efrûz ki hâlâ pîgûle-nişîn felakettir. Ser-i derd-mendân-ı raiyyetden dâmen-keşîde oldukları a'zam-ı hasenattan ma'duddur. Serhadd-i memâlik-i islamiyye gezend-i a'dâdan kılâ'u husûn ile mahrûs ü masûn olub. Lâkin mürûr-i dühûr ile ebniyye-i süğûra zehzaha-i vîrânî ve da'da'a-yı perîşanî tetarruk idüb. Ta'mir ü teşyîdi ehemmi mehâmm-ı saltanat ve elzem-i levâzım-ı nîgeh-dâri-i devletten iken cân ü dilden gayret-keş-i padişah ve samim-i cenândan nîk-endiş ve hayır-hah-ı nadir olmakla, herkes takdîm-i havâyic-i nefsiyyede sâ'î olduğu

bâ'isden husûn-i meni'a-yı islamiyye ta'mirinde şerâit-i sa'y ü himmeti mürâ'î değıller idi.

Bu sahib-i saadet-i âgah-dîl, bu maslahat-ı mühimmeyi, takdîm-i cemî'-i meşâğil kılub, uğûr-ı dîn-i mübîn ve gayret-i şehriyâr rûy-i zemînde akdam akdâm üzere kâim ü dâim ve dâmen-i der-meyân bir devlet-mend-i müdebbir ü mukdim olduğı cihetten bu hususa bezl-i mechûd ve kendü mahsûl-i mevcudundan bezl-i [s. 54] hazâne ve nükûd itmekle serdâr-ı sâhib-i zafer olalı ta'mir-i ihya itdüğı husûn-i metînül-esas ve kılâ'ı mümtenu'l-indirasın icmâlen zıkr ü tâdâdı ve sevk-ı tab-ı cevâhir-feşân ve bu sûtûr-ı müctemi'ada îrâdı, savab-dîd-i hâme-i nâdiredân olmuşdur.

Kal'a-yı Bidun: Ahsenü'l-büldân ve ahsanü'l-husûn Su kapusundan Erdel kulesine varınca bu meyânede vâki' divarlar harâb ve seferler peydâ ve muhasaralar hüveyda olalı darb-ı tûb ve mancınık ile müsâvi-i hazîz-i türâb olmuş iken, cemî'an divarların tecdîd ve gengere-i bürûc ü bârûların teşyîd, ve toprak kulesi semtinde üç azîm payende-i metîn ve andan Oda kapusuna varınca yedi pâyende-i muhkem ü rasîn ile cidrân-ı peyveste-i 'ılliyyîn tecdîd ü te'kîd olunub. Ve büyük tûp-hane bi'l-külliyeye münhedim ü virâne belki bî-eser ü nîhane kalub, bu kadar azîm ve müstesna iken tûplar kundakdan cüdâ düşüp hâk ü gubâr içre ol âyine-girdâr ve ejderhâ-i âteş-efşân helâhil-nisâr tûplar jenk-beste ve âmel-mânde ve târ u mâr olmak mertebesine varmışken, 'an-asl hem tûp-hane bina olunub. Ve kavî tahta ve kiremid ile örtülüb ve cümle tûplar kundaklara vaz olunub, hâzır u müheyya ve üslûb-ı memdûh ü müstahsen üzere âreste vü berca kılınmışdır.

Ve andan gayri umûmen kal'a-i mezbur içre kullelerde mevâzi'-i muhtelifede kadimden mevzû' olan tûplar, kundaklar nazar-ı i'tibardan sâkıt olub. Paslanub ciladan kalmış iken, cümlesi ke'l-evvel ihtimam ile perdâhte ve cilâ-dâde kılunub, ve kundaklara yerleştirülüb. Sâ'id-i sâff-billürîn dil-ruba gibi pâk ü pâkîze mücella kılındıktan sonra yerlü yerinde tertib ü tezyîn olunub. Ejderler gibi düşmen-i dîne ateş saçmak için ağız açub âmâde ve müheyya kılınmışdır. Ve saray içinde mühimmât-ı kal'a ve levâzım-ı harb ü cidal hıfzı için fil damıyla ma'ruf olan mahzen-i azîmi dahi zemandan berü münhedim ü adîm iken müceddeden [s. 55] bina ve ihya olunub. Ve mahall-i merkum civarında vâki' büyük mahzen ve cephe dahi kezalik müceddeden bina ve ânâ muttasıl ve mülâhık su hazineleri 'an-asl ihya olunmuşdur. Ve kal'a-i mezburların tophaneleri ki elzem-i levazımdandır kemâ yenbağı ta'mir ü tecdid olunub. Ve ahyânen

bina ve ta'mire kireç lazım gelüb, gâh u bî-gâh tehiyye vü i'dâdı asîr olmağın, kırk elli ocak kireçhanede hasıl olan kireç dahi bi'l-külliyeye fil damı dedikleri mahzene nakl u hıfz olunub. Vakt-i hâcette lâzım geldikçe hâzır u müheyyâ bulunmağı içün ihzâr u ta'yin olunmuşdur.

Ve sinîn-i sâbıkada seferler peyda olalı bin tarihinden berü belki nice yüzyıl mukaddem olan muharebede terefeynden atılan tûp daneleri yer altında ve toz toprak arasında kalub, cem'u ihrâcî ile'l-ân hiç kesin hatırına gelmiş degil iken ve cenâb-ı vezir-i sahibü't-tedbîrin fehm-i dûr-endîşine layih olub. Eger mecmû'ı emr ü tebniye olunsa bir iki gün sa'y idüb ve birkaç mevzide aranub bulunan budur, ziyade bulunmadı, deyü cevap verirlerdi. İmdi tedârük budur ki “ her kim sahrada ve yabanda bir tûp dânesi bulub getirürse şu mikdar bahşişe sezavâr olur.” deyü ıshâ'a olunub, şevk-i ihsanla herkes meşgul olalar. Pes bî-kâr olan âzâdegân ve bî-kaydân taraf taraf cüst ü cûya meşgul olub, nice zaman azîm dâneler bulub, getirüb, va'd olunduğu üzere her dâne mukabelesinde ta'yin buyurdukların ihsan idüb, bu tedbîr ile bî-hisab dâneler cem'u i'dâd itmişlerdir.

Hususan kafir dâneleri zağlu ve metîn üslûb u hâs olub, bu dahi dîn ü devlete bir azim hıdmet ve iânet olmuşdur. Ve Bidun ile Peşte arasında nehr-i Tuna üzerinde vâki' cîsr-i azîmin şaranpû ta'bir ittikleri binây-ı metîn ki hırz-ı kal'aya nâfi ve lâzım bir sûr u hasîndir. Gayet metanet ü rezânet üzere i'câd ü ibdâ ve cîsr-i merkumun iki cânibinde lonca didikleri birer mecma'-ı müferrah-ı dil-güşâ, mecma'-ı guzzât ve cilvegâh-ı [s. 56] dilâverân olmağa seza, cây-gâh-ı ferah-fezâ tarh u ihtira olunub. Ve Peşte kal'asında câmi'-i hâssa ve nevbet-hâne ve Peşte limanı dedikleri mevzi'de mahall-i hıfz-ı me'âbir ü süfün cümle tecdîd ve 'an-asl ihya vü teşyîd ve topların kundakları vesâir levazımı yerlü yerine vaz' u perdâht ve tertib ü tamirde ber-vechile sa'y-i kesîr itmişlerdir, ki keyfiyet-i itmâm-ı tâmmeleri kâbil-i ta'bir olmayub. Faraza fesede-i hasede-i behâne-gîr serâpa cüst ü cûy-ı noksan içün güşt ü güzâr eyleseler yek ser-mû mahall-i behâne vü taksîre zafer bulmayub. Tahsîn-i ikdâm u tedbirinde kendü kendüye engüş-t-nümâ-yı tahayyür ü ta'bîr olması emr-i mukarrerdur.

Nefs-i Bidûnda Fenâre kapısı dedikleri Fethiye Camii bir latif üslub ve tarz-ı dil-ârâ-yı hayret-efza ile ihya olunub. Ve barut-hanenin kadîmi diynekleri üçden ziyade değil iken himmet-i ihtimam-ı vezir ile asâleten iki diynek dahi ziyade kılunub. Kârhâne-i barut hâlen beş diynek olub hamse-i kâmile adedine bâliğ olmakla manzume-i nizamda

hazret-i destur-i âli-makam, mütemmim-i mehâmmü'l-enâm sâhib-i hamse-i (benâm) ve ol âsâf nizamü'l-mülk ibdâ-ı hamsede Nizâmî gibi müsellemin enâm ve âzdü'd-devle-i eyyâm ve Büzürcumhur-ı Dânâ gibi manzûr u makbûl-i padişah-ı İslâm. Ve isbât-ı hayır-hâhî-yi şehriyâr-ı âlem itmekle mazhar-ı duâ-yı havâss u avâm olmuştur.

Kal'a-yı Estergon: Ki rifat ü metânet ü üstüvârîde nümüne-yi kal'a-i gerdûn ve âb-rû-yı cemâl-i rub'-ı meskun idüğü ma'lûm-ı sahib-i nazarân-ı râst-nümündür. Hususan ol hısn-ı asuman-mümâs metînü'l-esas içre ukalâ-i dûr-dîrîn ve hükemâ-yı asr-pîşîn, hendese-i fikr-i dürbîn ile tasnîf ü ibda ve îcâd ü ihtira ettikleri cezbe-mâ-san'atı ki cerr-i alaka (cerr-i alkama) âna nisbetle şubede-i bî-mânadır. Sâhâ-i dünyada ve rûy-ı gabrâda bir âher cây-ı fesihu'l-ercâda mümkün ü müyesser vâkı'u mütesavver değildir. Ve husûn-ı islamiyeden bu mertebede mahallinde bir hisar-ı [s. 57] metîn ve hıfz-ı memâlik ve zabt-ı emâkin ü sâlik bâbında bu tabakada yerinde bina olunmuş bir hısn-ı müstahkem ve rasîn olmadığı karar-dâde-i kâffe-i mücahidîndir. Lâkin taksîr-i kâr-fermeyân-ı sevâlif-i eyyâm ile bâzı mevâzına rahney-i virânî tatarruk idüb. Tedârik-i vücûd-ı teşyîdi ehemmi-i umûr-i dîn ü devletten iken müsamaha-i tegâfûl-giran ile sûret-pezi-i bünyan olmayub.

Cenab-ı vezir-i âlişan ve destûr-i mühimme-perdâz-ı âlemyan, me'mûr-ı tedbîr-i memâlik ve mübâşir-i hıfz-ı mesâlik oldukları gibi kilîd-i der-i ikbal olan süğûr-i serhadd-i İslama nazar-endâz-ı ta'yin bir kemâl olub. Evvela Tuna Yalısı tarafından cemî'an kulleler ve aralarında olan dîvar tecdid ü tamire muhtaç olduğun görüb ol cânib-i etrafa mu'ayyen olan hazâne, kul mevâcibinden ve vezâyif ü mesârifinden gayri hâle müsaid olmayub. Belki mertebe-i mu'ayyeneyi ihata ve istî'âb cây-ı irtiyâb iken bu makûle haric-i tasavvur bir şeye sarf u harca imkân bertaraf idüğü mukarrer olucak, kendü hazinesin râh-ı padişaha bîdiriğ idüb. Öz malıyla zikr olunan mahallere bervech-i kemâl ü istihkâm müceddeden bina itdürüb.

Depedelen mukabelesinde (depedelen) havalesini def' için bir azîm bâlâ vü pehnâ kulle peyda eyledi. Ve Atâ havalesi def'i için kulle-i mezburadan kızıl kayaya doğru iki azîm hisârîçeler müceddeden îcâd ü ibdâ buyruldu. Ve Peç kapusu dedikleri mevzı'a doğru iki kat azîm dolmalar ihdas oldu. Bu vecihle kal'aya bir mertebede metânet ü istihkam hâsıl olmuştur ki bifazlillahi Teâla sedd-i İskendere hem-pâ idüğünde reyb ü mir'â yokdur. Ve kal'a-i mezburanın topları dahi kundaklarından cüda iken ber-kaide kundaklar müceddeden yaptırulub. Ve sair levazım olan âlât-ı isti'mal kemâ yenbağı

âmâde vü müheyyâ ve jenk-âlûde olan âlât perdâht ü saykal-zede kılunub. Ve üzerlerine lazım olan mahallere örtüler ve pûşîdeler çekilüb.

Bu makûle yât ü yirâğ tertibinde hususan âteş-kârî olan [s. 58] tavâyif ü muhtelif âteş-karar casusları pâsuh-ı takayyüd-i vezir-i dilîri nakl ü ismâ' ittiklerinde ol zümre-i zümera kâr-güzarânı “vesîkallezine keferû ilâ cehenneme zümera”⁶⁴ ayet-i kerimesinde telmihdir deyü, bu takayyüde hayran kalub. “ Biz kendimizi hıfz-ı kal'a ve tertib-i eslihada mümtâz ü müsellemler sanurdük. Ve kuvvet-i İslâmiyânı kesret-i cüyûş-i cunûd ve zümre-i (mehere-i) fursân u vefret-i vüfûd ile cemî'-i selâtîn-i rûy-i zemîne gâlib-i mutlak idüğünü bilürdük. Ve lazım geldikçe hılâl-i mübâhase-i meziyyet-i takayyüd ve hirâset-i suğur u tertîb ü tanzîf -i esliha-i âteşinde istîğnalarını fütûr ü kusura haml, İslâmyâne nâkise add eyleyüb, bu hâssayı kendümûze münhasır zan iderdük. Halen min külli'l-vücuha galebe-i tam ve rüçhân-ı mâ-lâ-kehlâmı mütehakkak olub. Kılâ-ı serhadde tûb ü tûfenge bu yüzden râğbet ve tamir ü istihkam-ı binaya bu mertebe dikkat ki bu saadetlü vezirden südür idiyor. İle'l- ân Al-i Osmanyânde bu hali göremeyüb, şimdi işidir olduk. Bu hâlet bize pek zahmet ve devletimize rahne-i mihnet verir oldu. “ deyü, aralarında kübray-ı kiberan endîşe-i felâkete düştüklerin kafiristana müdahale üzere olan haber-pejuhân-ı sahihü'l-kehlâm nakl ü rivayet iderler. “Sellemehü's-Selâm ve edâme fî-iâneti'l-İslâm ve eğâşehü halîfetü'l-enâm ve veffakahu li-hıfzı's-süğûr ve tenfizi'l-ümûr ve tefrihi's-sudûr ve tahsili's-sürûr mede'l-eyyâmî ve's-şühûr ve yesserahü tıvale'l-e'mâr ve tûli'l-iktidar ve beşşerahü bi-sünûfi'l-mesârr ve'l mebârr ”⁶⁵

Kal'a-yı Vac ki muharizan-ı serhadde ma-bihi'l- ibtihâc ve küffar-ı bahirü'l iğvicâca sebep-i inkılab ve ba'is-i iz'acdır. Füccâr-ı meccâra ol güzide-i husûn ferağ(dağ)-ı derûn olup. Taraf-ı amimü's-şeref müslimine menafi-'i kesiresi vazıh ve canib-i cinayet- meâb müşrikine îras- ı ekdar-ı azime itmekle siyeh-ruyan-ı fecere müftazıhtır. Ve zikr olunan kal'aya revnak-ı hûrnakdan nişan ve eser-i ziyet ü ferr ile nümûv-dâr rah-ı [s. 59] kehkeşan olması, lazime-i hayr-endişan-ı alîşân olmağın, etrafına azim dolmalar ve hısarîçeler icad ve an asıl iki azim ü metin ü müstahkem kal'a-yı şamihu'l-imâd tarh-endaz bünyad olup. Ve derûnunda mevzu olan toprak dahi tanzif ü tertip ve kundakları müceddeden menhut u mevcud olduktan sonra vaz'ı dil-firîb üzere nihade ü amade-i

⁶⁴ Ve kâfirler cehenneme topluca sevk olundukları zaman.

⁶⁵ Allah ona selamet versin İslama hizmette onu daim kılsın. Halife-i enâm onu rahmetine gark etsin. Ve onu sınırları korumada, işlerini yerine getirmede, göğüsleri ferahlandırmada, reayayı sevindirmede günler ve aylar boyu muvaffak etsin. İktidarı ve ömrü boyunca işlerini kolay kılsın ve onu çeşit çeşit seviçlerle güzelliklerle tebşir etsin.

tarz-ı acib olmuştur. Vesair esliha ve mühimmat-ı kal'a kema yenbağî müheyya ve lazım olan yerleri tavr-ı ahsen üzere tamir-ü tecdit ve ihya kılınmıştır.

Ve sahn-ı latifinde vaki cami-i şerif-i hassa dahi müceddeden bina ve cısr-i müstesnaları dahi tak-ı bülend-i asman-asa dest-i himmetle keşide-bâlâ ve pişgahı aramgâh-ı asker olmağîçün müferrah ve dil-güşâ loncalar peyda olundu. Bu ebniye-i azime dahi ümumen kendi hazine-i temellükünden sarf-ı nukud-i kesire ile suretnüma olup. Mal-ı padişahîden bir habbe sarf ve ifna olunmayıp cenab-ı vezir-i memalik-güşâ saib-re'yn mal-ı mahsusı ile hüveyda idüğü rast-nazarân-ı dürüst-âsara nakş-ı süveydadır.

Ve yine havali-i Bidûnde **Kal'a-yı Dişgrad**'de kafirden kalmış tuz hazinesi ve cephanesi mürur-ı eyyam ile virane olup, halen cümle sûtûh u sûtûni bi'l-küllîye tecdit ve vech-i müstahsen üzere teşyid olup, kemal mertebede mahalline müsadif bir binay-ı ekîd olmuştur.

Kal'a-yı Canbik dahi rahne-yi viranî ile turfe-şekle girmiş iken müceddeden taş divarı müstahkem ve üstüvar bina olup ve iki kat hendeği ve iki şerampû tabir ittikleri sur-ı metin ile hisar-ı mezbur muhkem ve rasin kılınup ve cami-i şerifi dahi ikamet-i salâte imkan mertebesinden kalup salavatla durmak makamında iken müceddeden ihya ve kal'a kapuları dervaze-i hane-i (kalb-i) fukara ve asitane-i Ebu Derda gibi perde-sera-yi ankebûta dönmüşken halen sırf himmet-i vezir-i kâmkâr ile yeni baştan bina olundu. **Kal'a-yı Üstüvani Belgrad**: ki nişane-i İrem-i zatü'l 'imâd bir cay-i cennet-âbâd ve serhadd-i islamda mümtaz u [s. 60] müstesna daru'l- cihad ve sâgr-i şamihu'l- 'imâd ve güzide-i kıla'u bilâddır. Evvela Suret kapusu kulesi ve köprüsi ve payendeleri cemân müceddeden bina olunup. Battal kapusu nam mevzide yine müceddeden üç yerde kal'a-manend bir azim kulle-i hemta-yı Elbüüz ü Elvend icad ve ihdas olundu. Miktar-ı (vüsat-ı) sâha ve üstüvar-ı fesihatu'l- mesâhası bundan malum olur ki sahnında on üç azim ve büzürg tûb-ı kal'akûb istî'mali mümkün ve müyesser ve andan gayri onyedî payende-i divar-ı muhkem ü üstüvar ihdas olunup. Ve cemian kal'a bentlerinin dahiliyesinde azim dolmalar icad olundu.

Ve hazine kulesinin sakfı harabe olmakla derununda mevzu olan fitil ve barut ve mühimmat-ı kal'a telef olmuşken anı dahi müceddeden bina ittürüb. Ve kal'ay-ı mezburanın tûb-hanesi dahi viran olup tûb-hane vesayir mevazı'ında mevzu olan tûblar kundaktan düşüp gubar u türab içinde amel-mande ve na-peyda olmak mertebesinde

iken cümlesi kundaklara tahmil olunup ve örtölüp bentlerde ve tûb-hanede yerlü yerinde tertib-i nâzır- firîb üzere hazır u müheyya kılınmıştır.

Kal'a-yı Parkan Arçin: bu dahi tamam mahallinde vaki bir hısn-ı hasîndir. Lakin mukaddema niçe zaman na-temam ve bazı mevazı'ı harab u münhedim kalmakla cenab-ı destur müdebbiru'l- ümurun bu hal malum u manzuru oldukda bezl-i sa'y-i mevfur ve sarf-ı mal-ı na-mahsur ile ihya u abâd olmasına ısdâr-ı ferman idup. Takayyüd-i tam ile tamam-ı istihkam üzere bina olunup ve mukabelesinde Yalı semtinde varid ü sadır ve menzil ü me'va olmağı içün bir azim kârbân-sera-yı müstesna icad olundu ve etrafına şaranpu tabir ittükleri sur-ı metin ü ziba çekilüp. Mahalli mezbur mânen belki hakikaten iki kat azim kal'a-yı rasin-i ibret-efza olmuştur.

Kal'a-yı Cankurtaran ve Kudvar, bu iki hısn-ı üstüvar dahi ne mertebe mahallinde tarh olunduğu zahir u aşikar ve müsafiran-ı aleme [s. 61] ehemmiyeti lüzumu vazıh u bedidardır. Pirameninde niçe yüzden binaya muhtaç rahne-yi bâhirü'l inzi'ac peyda olmakla kema yenbeğî her canibi tamir ü tecdid ve bervech-i istihkam teşyid olunup. Yât u yirakları perdaht ü tertib olunup ve kundaklara vaz' u îsal ile vaye-dar zinet ü zîb kılınup. Ve puşideleri dahi kemal-i tekayyüd ile âreste vü müheyya ve amade vü berca kılınmıştır.

Kal'a-yı Ösek: dahi cümleden yek ve sahray-ı sammâ gibi pek bir hisar-ı üstüvar olup cemiân kalem-i Engürüse gelup giden asakir u cünud ve kavafil-i vüfuda güzer-gah ve sunuf-ı müsafiran-ı rub'-ı meskuna maksim-i turuk bender-gahtır. Civarında vaki ve cari olan nehr-i Derâve üzerinde nefsi-i Usekden Derâve nam kasabaya müntehi olunca tûlen kuşluk zamanına dek mürur olunmaz, bir cism-i azim ki meşhur-i heft-iklimdir. Tezelzül-pezir ve harabe vü rahne-gîr olup otuzbin zira' binayı mücededen bina ittürüp. Ve ol etrafda cem olan gallât-ı mirîye içün kadimden mevzu olan enbar-ı hassa dahi viran ve harab olmuşken ol dahi tecdid ü ihya olundu. Tûbları vech-i arzda yatmakla istihdam u isti'mali düş-var olup cemian zikrolunan tûblar dahi kundaklanıp. Bazısı kütük üzerine vaz' olunup ve üzerlerine latif tûbhane yaptırılıp hazır u müheyya kılınup. Bu hıdmet-i azimi dahi din ü devlete ve serhadd-i memlekete nafi bir maslahat-ı müstesvabu'l ukalâ olmuştur.

Kal'a-yı Vakvar : Dahi feth-i hakanîden beru tamir olunmayup, beş adet mahzeni ve beş adet kulesi ve nehr-i Dûka üzerinde olan cistr-i memdud mün'adim ü nâ-bûd olmak

makamına varmışken sarf-ı nakdine-i himmet ve bezl-i güncîne-i dikkatle cümle mevazı'-ı mezkure müceddeden mebniye ve mamur kılındı.

Kal'a-yı Kupan : dahi viran olmuşken nefis-i kal'ayı mezbura ve liva-yı Kûpanda vaki olan on iki adet palangalar bervech-i istihkam bina olunup ve Kûk kal'ası kurbunda nehr-i [s. 62] Platin üzerinde bir cisr-i azim dahi 'an-asıl icad u ihya olundu.

Kal'a-yı Şimtune ve Kal'a-yı Hiduyek ve Kal'a-yı Serde (hil) ve Kal'a-yı Dunbûl : ki (Kaniye)-manend bir azim sedd-i sediddir. Serapa tecdid olup istihkam üzere teşyid ve kal'ayı mezburada vaki cami-i şerif-i hassa müceddeden bina ve ol etraf u enha tarz-ı acib üzere ihya kılındı.

Kal'a-yı Eyluk : Sırım sancağında bir cay-i latif ve kuşe-i makbul u şerifdir. Bazı lazımu't- tamir olan mevazı'ı tamir ü teşyid ve sathında vaki cami-i hassa-yı azime hıyn-i fetihten beru nazar-gerde-i mi'mar tekayyüd olmamışken halen müceddeden bina ve ihya olundu.

Kal'a-yı Pujuaruça : Vaki cami-i hassa dahi müceddeden bina olundu. Eyaleti Kaniyedeki kutr-ı Engürüsde rezanet ü rasanet ve lüzum-u ehemmiyet hasebiyle nadiru'n- nazir bir tarafta daru'l- cihad azim düşvar-gîrdir. Evvela nefis-i hısn-ı mezkurda dört azim kulley-i şâhika bünyad ve eltaf-ı esalib üzere tarh u icad olunup. Ebniye-i haceriyyeye vaz'ı esas emr-i asir iken bi-fazlillahi Teâla Kapu kulesi baştan başa taştan yapılup.

Kal'a-yı Sigetvar ve Kal'a-yı Kopuşvar'ın dahi kulleleri vesair mahalleri tamir olunup ve topları vesair mühimmatı kema hüve'l-vacip yerlü yerinde amade vü müheyya kılındı.

Ve eyaleti Eğri' de muhtaç olan kal'alar ve palangalar tamir u ihya kılındığından maada iki muazzam kulle ki yüzellişer zira'dır. Fatih Sultan Mehmet Han Gazinin cami-i şerifi müceddeden bina olunup. Ve kal'ayı mezbura nihayette gil ü lâây içinde vakı' olup bataklardan mürur-ı eyyam ile 'ubûrı duşvâr olmağla cemiân zükakları ve memerr-i nas olan mahallerinde köprüler yaptırılıp. Bu hasene-i azime ilave guzzat u mücahidin rahat u sürur ile esvakından 'ubur idüp, devam-ı devlet-i padişahî duası, lazime-i tab-ı' bî-fütür kılmışlardır.

Kal'a-yı Solnûk iradet-i Kahhar-ı Zülcelal ile mukaddema ihrak olmakla emakin-i karar-düşvar iken ser-tâ-pâ an-asıl bina olunup, [s. 63] ve taşdan azim kulle-i sa'b u

mehip ihdas ve balasında evkat-ı salâvat maluma olmağîçun bir saat-ı musanna dahi vaz' u tertip olunmuştur. Kal'ayı mezburada mücahidin-i selefden yahyalı taifesinden müntehi olan cami-i büzürg dahi metin ve setrin tavr-ı müstahsen ve tarh-ı latif ve üslub-i hasen üzere bünyad u abâd ve bu hizmetle ol semtin vazî' u şerifi dilşad olmuştur.

Kal'a-yı Hoş : palangası ve cami-i hassası müceddeden bina olup **Kal'a-yı Hatvan**'ın umumen köprüleri ve tamire muhtaç olan yerleri kema yenbeğî ihya olundu.

Ve **Kal'a-yı Sekdin** mukaddema ihrak olup camileri ve çar-sû ve bazârı na-peyda iken bilküllüye tecdid u ihya olundu.

Ve eyalet-i Tımışvar'da **Gule** kal'ası ve kullesi ve kapıları ve cami-i hassaları ve cisirleri istihkam üzere tamir ü tecdit ve hendeğî dahi tathir u tanzif olup ve topları dahi hazır u muheyya ve abâd u berca kılınmıştır.

Ve yine eyaleti Bosnada **Behki** kal'asında bir muazzam kulle ki iki senede hizar cidd ü cehdiyle peyveste-i ihtitam olmuştur. Serhadd-i mezburda kal'a-yı **Tirârâcğî** ve kal'a-yı **Sâzîn ü Bûzin** ve kal'a-yı **İstinye** ve kal'a-yı **Todornevîsî** ve **Kostanceye** tabi **Perkud** kal'ası ve nefsi-i Kostence bu mecmu'ı kimin an-aslın tecdid ü ihya ve kimin teşyid ü istihkam üzere tamir ü ihya olup. Ve Çernik sancağında **Kralîve** ve **Lîka** nam kal'a müceddeden tamir olup ve (Liva-i Hersekde sahil-i deryada vaki meşhur-i âfak olan **Nûve** kal'ası ve) cami-i hassa (ve Livay-ı Kırkada) vaki **Emûrane** (Ebûrane) kal'ası esasından münhedim olup, serâpa tecdid ü ihya olundu.

Velhasıl sabıku't-tafsil olan beş pare eyalet ve âna tabi elviye vü memlekette zamanı kesir idi ki zikri sebk iden mevazı-ı ma'dude-i ma'hudenin tamir u tecdidi mehamm-ı lazımu'l-kıyam din ü devletten iken tekayyüd olunmamakla izdiyad-ı harabiye badi ve mürur-ı eyyam ile niçe mesarif-i meşakkaya müeddi olmuşken vezaret- penah mümâ-ileyh hazretleri sahib-i [s. 64] fikr-i zerrîn ve müdebbir-i dur-bîn olmağın, fi'l-hal ber- taraf-saz-ı tevâni vü ihmal ve mühimme-perdaz-ı tekayyüd ü isti'câl olup. Mal-ı padişahiye nim-habbe zarar-ı noksan ve reaya vü berayaya zahmet ü hüsrân terettüp itmedin, hüsn-i tedbir ve kendi hazane-i mahsusasından bezl-i mal-ı kesir ile suret-bahş husul ve îsal-kerde-i vech-i me'mul idüp. Ve bu takrifle din ü devlete bir hizmet-i

azime ve bütün dünyaya bu vechile ifaza-i menafi-i amime kılmışlardır. “Eyyedehullahu Teala haysu yuhubbuhu ve yarza ve cealehu marza ke-semmâhü’l- murteza”⁶⁶

VASF-I RABÎ’: Devr-i Ademden ila hazihi’l- ân ehl-i İslam ayağı basmayup hergiz mevt-i senabek-i huyul-i mücahidin olmayan mahalle ki kral-ı reisü’l- müşrikinin aramgahı ve makarrı penahıdır. Bi-perva asker-i İslamla duhul idüp niçe yüz kafir hisarı arasında cevanib-i erbaadan toplar atulup, askerle hücum ederken hâh u na-hâh tamam bir kış kışlayup, düşmen-i dîne gösterdiği kuvvet u saltanat-ı kahire ve mertebe-i kudret-i bahireyi mutazammındır.

NAZM

Eğer hem kan döküp şemşiri.

Hem pak itmese dehri .

Kalurdı hun-i fitne

Damen-i ahir zaman içre

Vezni üzere hakku’l-insaf ol müşîr-i dilîr-i sûtude-evsaf ve şîr-i zehre-şîkaf-ı gabe-i hücum u mesaf bir eliyle kabza-gir- i (şemşîr-i murassa-gılaf) ve bir eliyle cevher-paş mekarim ü eltaf olup zûr-müşî-i kahremanisi ve kar-saz-ı çehre-i ehl-i fesad ve lutf-i kefi mûsîlî’l- emanisi nevaz-ı şûkr ve merhem-saz-ı müstehikkan-ı adl ü dad olmasa. Yani bir dest-i gazab-peyvesti ebr-i saika-bâr-ı kahr u hun-harî (baru) ve bir dest-i atâ-peresti sehab-e midrar-ı rahmet ü kerem-karî bir eli eşrara letamat-ı izdirâda manendi bir büt-şiken İbrahim ve bir eli ebrara bezl-i atıyyat-ı bi-intihada numune-i yed-i beyza-yı [s. 65] Kelîm olup, ashâb-ı yemine yümn ü saadet ü ikbal ve ashab-ı şîmale zecr ü felaket ü kûpâl-i nikal-bahş itmese ve mahallinde lutf u ata ve mevkî’inde kahr u cefa kaidesi düsturu’l-amel tab-ı bî-tama’ u tab’ ve piş-nihad-ı fuad-ı mazhar-ı be-fehvâ-yı “men kane’a şebi’a”⁶⁷ kılmasa.

NAZM

Ne verdi verdüğü nazmı nizama Büzrûcumhur.

Ne itti ittüğü eltafı Bermekî ve İyaz.

Ne gördü gördüğü tedbiri Asaf-ı Danâ.

⁶⁶ Allahü Teâlâ sevdiği ve razı olduğu şeyle onu te’yid etsin. Adı gibi kendisinden razı olunmuş kılsın.

⁶⁷ Kanaat eden doyar.

Ne geldi ne gele bu resme sürur-ı Mümtaz.

Mazmunı ol hazrete mısdak-ı hal ve âyine-i alemde nümayan olan peyker-i cemile-yi nazm-ı ber-kemal ve suret-i hüsna-i itidal ber-vefk-ı hatır-nîk-i sigâlan-ı ferhunde-fâl olmak emri muhal olurdu.

Hakka ki düşmen-i dine bir tezelzül-i nazirü'l- kıyame ve (mülket-i) memleket-i (müşrikini) erzani bekine bir rahne-i müferriku'l- hâmmе iras itdi ki hah u nahah yine ilac- ı derd-i inzia'cında kerem-i Osmanyâne muhtac olup. Na (tâ) payende-i üstüvane-i sulh u aşna ile bünyanı zahzaha-nâk devlet-i na-payidarını üstüvar itmeyince karar bulmadı. Ve afv ü eman-ı padişahî ile zahm-ı serbela medarına cebire-bend olmadın. Şikaf-ı mümteni'ü'l- iltiyam âlâmı ilaç-pezir olmadı. Cenab-ı vezaret-penah sahib-i teyakkuz u intibahın sayır müfredat-ı vücut-ı hasenatından kat-ı nazar cenabı hazreti zillullahi alî-mikdar ve sair efrad-ı ümmet hayru'l enâma bu tarikla vücuda getürdükleri hizmet-i bi-manend ve himmet-i İskender-pesendin tafsîl-i zikri ve hak üzere şükri nice mümkün ve müyesser ve musavver olur ki ne ol hazretin ibda' u izhar ve leşker-keş-i nam-dardan sadır u badir, ve ne Devlet-i -Osmaniyede değil milel-i sabika-i cihan pehlevanlarından birinin zamanında fasl-ı şitade alem ebkine-i alemnümaya döndüğü eyyam-ı mihnet-encam-ı sermâde asker çeküp, bi-mehaba sahn-ı mülk-i düşmende kışlamağa hiç ahad kadir olmamıştır.

NAZM “Cümle tarih-i selef hatır-nişanımdır benim” mazmunı [s. 66] üzere bütün-i tevarih muhtevîyü'l acayib ve mazmun-ı şeh-nameha-yı mutazamminu'l-garaib manzur-ı ayn-ı a'yan-ı im'ân ve varak-ı defatir-i vekayı' ve sehayif-i menakib-karin tetebbu'u iz'an olup. Hergiz bu makûle atvar-ı ihsan bir sahip-kıran alî-şândan südur itdüğü hatır-nişan olmamıştır.

Elhasıl bin tarihinden mukaddem netayic-i kuvvet-i padişahî sefer-i Engürüse masruf olup sekiz yıl serdar-ı cemi'i asakir-i berriyye ve bahriyye bu semte müstevli ve bu kadar şühur u sinin içre müstemirran ayîn-i kahr u kîn-i kefare icrasına müsta'li olmuş iken hizar zûr û zar ile belki âbru-yı tenezzül ve sarf-ı hazayin-i bî-şümar ile maslahat-ı musaleha güçle suret-pezir-i husul olmuştu. Maahaza ol musalaha zımnında bazı dekayık-ı hafiyye-i müstenkerü't-tıba' münderiç olup bu kahraman-savlet sahib-i neberd ve asaf-ı Süleyman-satvet zi-zûr-bazû bir imale-i licam-himmet ve bir tahrik-i düval-i azimetle düşmene bir ferr u şevket gösterdi ki kuvvet-i bazı-yı padişah-ı İslami bu tarikla dide-i can-ı dûzehiyâne mümayan eyledi ki eser-i darb-ı kûpâl kahr u nikalinden

bervechile asîme-ser ve perişan dimağ ve sine-fikâr u dâğ dâğ oldular ki gayet hayrani ve perişanî hal ve bî-ser u samanî ve teşviş-i (bî)mâllerinden ne kâre mübaşir olacakların bilemeyüp. Bizzarure zir-i sakfu'l-emane iltica ve huzur-ı kar-fermeyan-ı devlete arz u niyaz ve ricadan gayri çareye zafer bulamayup, serfüru-bürde-i rakabe-i teslim olmaları muhakkak oldu.

EL KISSA: Keyfiyet-i vukû-ı hücum ve çekûnegâ-yi vürud u kudüm-i ali-hazret celî-satvet bu yüzden elsine-i müşahidan-ı şevketten rivayet olunur ki ol vezir-i mualla-cenab henüz eyalet-i Bosnada icra-yı dad u dehş ve hall ü akde müheyya-sâz-ı esbab yani ol hıttanın zapt u raptı ve fetk u retkinde mutasarrıf ve kar-ferma-yı bî-irtiyab iken zeman-ı muhtellü'n-nizam-ı [s. 67] devlet cühelayı fülaniyede ser-kâr-ı cihanyanîde ihtilal-i ukul ve ihtilafı nükul ve adem-i îtilaf-ı fühulden neş'et iden perişani-i hal cihetinden afak-ı aleme sirayet iyleyen esnaf-ı renc ü melal daiyesiyle Bağdat Semtinde tağallüb-i şah-ı acem haberi taraf-ı müşrikine reside oldukça süst-rayan-ı za'îfü'l-fehm kefare vesair rüesa-yı raht-ı hâviye- mekin fecere bir yere gelip. Meyan-ı İslamiyanda ol kadar rahne-i (sehlü'l) insidadı bünyan-ı rasînü'l esas Osmanyane maye-i zarar ve bahane-i keder zu'm itmekle fırsatı ganimet sayup: “ Halen Osmaniyanın cell ü himmeti (canib-i) Iraka masruf olmuştur. İmdi bu enhaya isabet-i zarar imkanı olursa bu mevsimde müyesserdir.” deyup, azim tedarük ve cemî'yyete mübaşerat kılurlar.

Bi-haberler ki Al-i Osmanın zevaya-yı mülkünde ne şîrînerler ve mekmenü'l-ğayb memalikiinde ser-i âteş-nisarı sehab-ı saika-bâra muhazi ne ejderler ve leşker-keş ve memleket-güşâ olmakla seza ne dilaver-i ser-efraz ve (serverler)serdar u bahadır-ı per-haş-cûy ve neberd-azmâ dilîr-i (hasm) efgan askerler, hazır u müheyya ve ne behane cûy-i gavgâdır. İttifakan ol esnada sağr-i bi-hemtayı Bidûnde mesned-âra-yı mütteka serdar olan merhum cennet-nişîn Mehmet Paşa-yı sahib-i temkin hazretleri erbabü'd-düvel-i mülhemûn mazmunı üzere kafire tabanca-i kahr urup. İmam-ı hıdmet kimin yüzünden zuhur idecegin seadet-i ilham-ı gaybi ile teyekkun idüp...

Hazreti vezir-i dilîre yani ol zamanda Bosna muhafazasında olan mülk-âra, ruşen-zamire irsal-i peyam ider ki müstevfî asker ve mükemmel kapı ile mahruse-i Bidune varup, kendüye adud-ı kuvvet ve sâid-i nusret ola. Lakin gavr-ı hal ve künh-i murad-ı balinden agah itmeyüp, işaret-i icmaliye-yi zahire ile iktifa. Ve suret-i hali muhafazayı rû-pûş ser-i lazı mü'l- ihfa kılup. Eger maksudu cenk ü per-hâş idüğün zahir u fâş ideydi.

Gönüllü ve ahibba zümresinden [s. 68] ol kadar leşker-i bî-intiha peyda iderdi ki seyl-i arim gibi serapa mülk-i kralı ihata ve hem-hal tahtı kaydeka kılurdı.

EL KISSA : Cenabı vezir-i müşarun ileyh dahi serhadd-i Bosnadan güzide bahadırın-ı düşmen-efgen ve bî-behane sipah-ı silah-pûş-i pür-cûş ile imtisal-i emr-i serdarî kılup kadem ber kadem taraf-ı Bidûne revan ve mürettep sâhte-i sufuf-i cenk-âveran oldu. Ve din ü ayini muhalif-i mû'tekıd-i muvahhidin iken “selleta'l-kilâbü ale'l hanâzîr”⁶⁸ meâline masadak olan tavayif-i şirk-endûzden mücavir Erdel keferesine emr-i sultanü'l-guzzat ve mücahidin ile kral olan Tiblen Gabor “Yesserallahu'l- ihtidâe ila hüsnü'l-akıbeti fî'd-dühûr”⁶⁹ ki hayır-hah-ı padişah-ı islâm ve nîk-endiş-i din-i pak-i Muhammed âleyhisselam olduğın isbat u i'lam ve âmmeye ızhar u ihtimam iddüğü malâ-keîlâmdır. Sütur-i salifede mürûr iden kazıyye-i ittifakiye-i a'dâdan mufassalan haberdar olmağla Cenab-ı Serdarı âgâh ve künh-i vakıayı urza-i pîşgâh-ı vekil-i padişah idüp.

Merhum-ı merkum dahi o kiber-i bî-kibir ile müşavere-i keyfiyet-i hücum ve kendi huzuruna ferman-ı huzur u kudûm itmiş idi. “İza erâdellahu şey'en heyye'e esbâbehü”⁷⁰ medlülünce irâde-i Hayy u Kayyûm bu emrin husûline merhûn ü müte'allik olmakla hemân-dem ki cenâb-ı destûr-ı murtaza-şîm der-i hısn-ı Bidûne vaz-ı kadem itmek mertebesine karîb oldu. Sem'-i pâşâ-yı merhum mârru'z-zikre sadâ-yı “ecîbû da'iyallah”⁷¹ ile debdebe-i nakkâre-i hayâtı münkatı' ve zemzeme-i kerrenâ-yı savleti beste-dem olduğu haber-bürîden vâsıl olub. Nevbet-i devlet-i 'aliyye-i murtazaviyye ve gül-bâng-i müjde-i vezâret-âsaf hâlisü't-taviyye eyemen-i evkât ü ezmândâ gulgule-endâzı kevn ü mekân ve müşerrefsâz-ı sımâh-ı cihanyân olub.

NAZM

Be-sa'd-i ahter ü hürrem-dem ü humâyûn-fâl

Resîd râyet-i ikbâl ü devlet ü (savlet ü)iclâl

Be-kâr-gâh-ı vezâret be-ferruhî bi-nişest

Hüdâygân-ı vezîrân sahib-i istiklal

Mesned-i sadâret ü fermân-revâyî

⁶⁸ Köpekleri domuzlara musallat etti.

⁶⁹ Zaman içinde hüsn-i akıbeti doğru Allah hidayeti müyesser kılsın.

⁷⁰ Allah bir şeyi irade ettiği zaman onun sebebini de hazırlar.

⁷¹ Allah'ın çağırısına icâbet edin.

Ve müttekâ-yî leşker-keşî (vü saf-arayı)⁷² [s. 69]

Ol ser-firâz sürûr-mümtâz per-haş-tırâza lâyıık u sezâ ve ol sadr-ı mu‘alla bu resme bir şecî‘-dilîr serbâz u yekke-tâz maslahat-perdâza âreste ve müheyyâ ve âlem-i ğayb-ı mutlakdan nev‘-i beşer ve cins-i melek dehânındân ol câh-ı refî‘ ile mühennâ olmak zamanı gelüb. Merhum-ı merkûmun mâh-ı Muhâkk resîde-i vücudi tahtel-arz ahirete gurûb u ufûl ve meşrik-zemîn -i sa‘adet ü ikbâlden cenab-ı vezir müşterî-te’sîr ferah-kadem hümayûn-bahtın ikbâl, envâr-ı cemâl, ferhunde-fâli ziyâ-pâş vak-‘u kabûl olmakla sağr-i Bidûne vaz‘-ı kadem-i dühûl ve ekabir u asâğir ol hazret, âlî rütbetin pîş-gâhında saf saf karâr u müsûl eyledi.

Bu tevîk u Sübhâni ve zuhur u lutf-ü Yezdânîden âmme-i leşker ve efrâd-ı haşr ü cemî‘i nev‘ı beşer gül-bâng-i sürûd u sürûri âsmân-peyvend idüb, kulub-i âmme-i enâma bir vecihle behçet ü şâdumânî rehyâb oldu ki ta‘bir ü takriri hâric-i dâire-yi hads ü hisâbdır. Elhasıl emr-i vezâret ve serdâri-yi asker-i muzaffer, hazret-i vezîr-i nâmver ü dilîr- dâd-ger murad-âver sâhib-i kerr ü ferre karâr idüb. Hizâr şukûh u iclâl birle mesned-ârâ-yı bâr-gah-ı istiklâl olucak, ibtida ehl-i vukuf ile istişare-i ahvâl u umûr idüb. Kırıl-ı bed-fi‘âl masdaru’ş-şürûrun Şâh-ı Aceme elçi gönderüb: “ Sen taraf-ı şarktan ve ben cânib-i garbdan âheng-i mülk-i Rûm idelim ki bundan özge mevsim-i âzîmet ve zemân-ı hareket müyesser değildir.” deyü ittifâk-ı muzamminü’n-nifaka kemer-bend-i himmet oldukları mütehakkık olucak, savb-ı saltanattan dahi bu esnâda hükm-i vâcibü’l-ımtisâl-i padişâhî vârid olub: “ Eger melâ‘în-i dûzüh-mekîn Bidûn serhaddine mazarrat-resân olmak muhtemel ise Tiblen Gabor askeriyle imdâda gele. Eger semt-i Erdele yüz tutarsa vezîr-i alîşan hazretleri asker-i islam ile ol cânibe şitâbân ola.” deyü fermân olmağın. [s. 70]

İmtisâl-i emr-i hümayunda rehneverd-i isti‘câl olmak lâzıme-i hâl olub taraf-ı Tiblenden dahi haber gelür ki: “ Cem‘iyyet-i kıraldan cevâsis-i peyâm-âver gelüb. Seksen binden ziyade pür-cûş u âhen-pûş âteş-efgen kâfirler tabur olub. Şâh-ı acemle ittifaka binâen var kuvvetin bâzuya getirüb güzîde Hersekleri ve evvelki beyleri umumen cem olub, maddürleri zuhura gelmiştir. İmdi anlar cemiyet-gâhlarından hareket itmedin. Şöyle ki bu taraftan takaddüm olunub, ibtida azîmet ü hücum bu canibden sudûr ide. İslâmyânın cür‘et-i bî-bâkânesinden melâ‘îne fütür gelüb, urûk-u âsâb-ı azîmetlerine infisâm ve

⁷² Yıldızının uğuru, neşe dolu bir zaman ve bir sultana layık talihıyla, ikbal, devlet ve izzet kapısını çaldı. Uğurla vezaret tahuna oturdu. Vezirlerin sultanı, istikbalin sahibi, sadaret ve ferman makamının mesnedi ve ordu çıkarmasının dayanağı oldu

mefâsıl-ı cür'etlerine infisâl-ı tâmm tatarruk itmek mukarrerdir.” deyü ârâ-yı sâibe-i kâr-güzârân-ı mücerrebü'l-umûr ittifak idicek.

Erdel kıralı Tiblen Gabor dahi bu re'y-i pesendîdeyi istisvâb idüb, takvîyet-i ehl-i İslam için yirmibin mikdar yarar levend-i şecâ'atkar ile Fiylek nam harbî kal'a üzerine doğru yürüyüb. Ve cânib-i serdar nusret-şi'âr müslimîne mektub ve haber gönderüb, bu düşmen ağır düşmen ve seksenbin mikdarı yarar levend-i şeca'at-kâr âteş-feşân ve pür-âhen Nemçe dinilen melâ'in-i hud'akâr hîle-fendir. Ve kırktan ziyade balyemez topları ve bu kadar yât u yerâkları olub azim tedârük görmüşlerdir. “ Heman asker-i islam ile siz dahi Fîleke doğru azîmet kılub biz berüden siz öteden bir mahalde müctemi' ve müttehid olmakla himmet idesiz. Zîra şöyleki düşman mütecâsir olub meyânımıza hulûl ve ikimiz muttasıl olmadan aramıza duhûl iderse tefrîk-i ferîkayn idicek, hâl asîr ve yalnız birimiz bu düşmenle mukavemet istihâle-pezir olur. Vel'iyâzu billâhi Teâla ol takdîrce her ne tarafa ki hucûm eyleye pâyimâli-i memlekete müeddî olmak emr-i zâhir idüğü mâlûm-ı sağîr u kebîrdir.” deyü, tafsîl ü tahkîk ve dahi nice esrâr-ı hafîyye derc ü tenmîk eylemiş. [s. 71]

Pes cenâb-ı vezâret-penâh dahi müşâvere-i ehl-i vukuf ile (künh-i) kazıyyeden âgâh olub. Mütevekkilen alâllah ol cânibe rû-be-râh olmağın, isti'lâm u iktinâh için Peşte sahrasında otağ-ı âlîde dîvan-ı azîm âreste idüb. Umumen mîr-i mîrân ve mîrlîva ve müteferrika ve çavuş ve mîralay ve zü'amâ vesâir asâkir-i islam ve serhadd-ı bedî'u'n-nizâmde vâki' ümur-dîde ve sâl-hurde âyân-ı tecrübe-kâr ve nefsi Bidûnde olan ağâyân-ı kâr-güzârdan vâkı'-ı hâli istifisâr ittikte ve taraf-ı pür-şeref-i sultânîden vürûd iden ahkam-ı hümayun âsârı kıraat itdürüb. Ve Tiblen tarafından gelen mektûb-ı ahbar dahi ma'rûz-ı mesâmi'-i huzzâr oldukda Tiblen Gabor bu kadar zamandır ki azametlü padişaha sadakat üzere hıdmet ve dîn-i islama i'ânet üzeredir. Pâşâ-yı merhum ile dahi tedârik ü tedbiri bu tavır üzere ber-karar olub. Ahadühümâ âherin imdâdına mübaderet ve kangısının nusretine müsâre'at lazım gelürse rehneverd-i azîmet olmak üzere ahd ü mîsâka hatem-i hasm ü imza ve bu mazmunda vârid olan emr-i sultana ittiba itmişler idi. Ve cenâb-ı âlîlerin Bosnadan taleb ve dâvete bâis ü bâdî bu mâna için idi.

Hamden lillâhi Teâla çûn emr-i teba'ıyyet ber-teraf ve mütehavvil-i asâlet ü (istiklal) olub bu makûle serkâr-ı cihada Hazret-i Hüda, cenâb-ı mükerrerrem-sıfâtı seza görüb. Yümn-i teveccüh ve ikbâl ve te'sîr-i baht-ı ferruh-fal ile asâkir-i islam emr-i serdâriyye fermânber-i imtisâl ve (tahsis-i) tabsîs-i zât-ı büzürg-vârlarına âşık ve muhibb ve

müncezübü'l-bâl ve kâtibe-i cünûd u ricâl müteşevvik-i perhâş u cidâldir. Reva budur ki bu babda bertaraf-sâz-ı musamaha ve ihmal olub, alâ cenâhi'l-isti'câl kahr u isti'sâl adüvv-i bed-fi'âle imâle-i düvâl-i azimetle (neyl-i) rızay-ı Hüdâ-yı Mütêâl müyesser ola, deyü müttefikü'l-kelime sevk-ı tahrîk-i râyât-ı iclâl itmekle sene hams ve selâsîn ve elf, zilhiccet-ül-haramın yirmisekizinci günidir. Rehnümâ-yı tevîk ve ikbâl ile sahrâ-i pehnâ-yı Peşteden [s. 72] âyîn-i bend-i hall-i tirhâl ve mücehhez-i esbâb-ı şedd-i rihâl olub. Ahyânen lâzım gelmek ihtimaliyle beş on pâre darb-zen oyduurulub, evvelîn-i cüyûş-i müslimîn Vâç kal'ası kurbunda vâki' olub. Ertesi vakit ezân-ı zuhurda Növigrad nam harbî kafir hisarı altına nüzül olub.

Derûn-i hisâr-ı mezburda olan ehl-i şürûr kefer-i pür-gurur cevânib-i erbaaya toblar atub. Birkaç davar ve ademi helak itmekle bu cânibden dahi gûşmâl için kal'ayı kuşadub ve muhasara yüzünden birkaç darb-zen atılab, mübaşeret-i cenk üzere iken Erdel hakimi Tiblen Gabor tarafından mektub ve âdem gelüb. Nemçe taburu yerinden kalkub Love nâm harbî kal'a pîrameninde nüzül itdiler. Lâbüdd ikimizden birimizin üzerine hücum itmesi mukarrer-i meczumdur. Elbette anlar ahad-i ferîkayna çengâl-i nikâl âvîhte kılmadan bu iki leşkerin ittisâli ehemm ve beynimize tefrika-endâz ihtilal olmadan ictimâ'-ı ittisâlimiz enseb ü elzemdir. Bi-fazlihi Teâlâ nimet-i ittisâl ve ittihâd-ı tahkîkî suretinde anlar ile mukâveme ve mu'âraza emr-i sehildir.

Hususan Çeh vilayetinden imdadımıza ta'yin ü irsal olunan Mâncığıl nam serasker-i Hersek dedikleri re'isü'l-kefere güzide ve nâmdar asker-i cerrârıylâ gelüb yetişmek üzere. Hırvât-ı Üstüvân nam kapudânı altıbin mikdarı levend-i bî-mânend ile anları istikbal ve muhâtara-kâr-ı sa'bü'l-mürurda gezend-i a'dâdan vikâye ve rehber ü dümdâr olmak üzere, selametle askere îsâl maslahatı için irsal idüb durdum. Şöyleki anlar dahi bu mahalde vâsıl olalar. Eyyâm-ı devlet-i padişahîde melâ'îne bir leked-i kâlbüdfersâ isabet-i mukarrerdur ki ilâ intihâi'd-dühûr misl-i sâyir gibi elsine-i cihanyânde metlû ve mezkur ola. Hemân sizler dahi bir lahza mukaddem buyurub, Dîrgel nam palanga kurbunda iltika ve ictima'a himmet ü kadem, der-rikâb-ı azîmet olmak elzemdir deyü sipariş idüb.

Fî- nefsi'l-emr bu haber mutâbık-ı vâkı'ul-hâl olmakla cânib-i mezbura [s. 73] atf ü zimâm nakl ü tirhâl üzere iken zikr olunan tabur âsâr-ı mukabeleden bedîdâr ve gürûh-ı mekrûh-ı küffarın alayları âşikâr olmağla isti'lâm-ı kasd u niyyet ve istihbâr-ı fikr ü azîmetleri için dil almak lazım gelüb. Taliâtü'l- ceyş-i İslamiden ol zamanda Eğri

Beylerbeyisi olan Mehmet Paşa-yı sahib-i rey ki ahvali cidalden fevkal-gaye haberdar ve âgah ve serhatte neşvünema bulmakla kerraren hıdemat-ı azime-i islamiyede izhar-ı iktidar etmiş bir nâmdar-ı sahib-i teyekkuz ü intibah olduğu cihetten kethüda-yı âli-rey Hazreti Serdar ile irsal ve dil almak bahanesiyle kafire bir taraftan gûşmâl için müteveccih-i tabur-ı ehli dalâl kılınmış idi. Anlar dahi şol mahalde tabur-ı küffar etrafına reside olurlar ki Love nam harbi kala altından kalkup, topları ve piyade ve fûrsân-ı âteş-nisari ile serdar-ı âli-şan üzerine büyük orduya doğru azimet idüp gelirler.

Ne hâl ise takayyüd ü ihtimam-ı tam idüp, bir yarar dil alup huzur-ı serdar-ı âli-miktara gönderdiklerinde niyyet-i fasideleri asker-i İslâm üzerine sarf-ı külliyyet kılup. Tiblen askeri ile mülakata mani olurlar. Ve “alâ eyyi hal”⁷³ bu iki azim guruh-i enbuh biri birine müctemi olmadan mabeynine hulul idüp, tefrika-endazi-i ferikayn için sarf-ı maye-i iktidâr ideler deyü müttefik oldukların haber verir. Eger bu tarikle iyazen billah-i Teala şikest ir görmek olursa askerlerin iki bölük idüp, bir şıkkını Erdel Fethine ve şıkkı âherin Budin semtine irsal sadedinde oldukların takrir ider. Ve bundan kat-ı nazar bir fikr-i bedleri dahi budur ki Erdel mülkünü teshir iderlerse Eflak ve Boğdan’a dest vurup ve Leh kralı imdadıyla ol tarafa istila idüp, bir gönî üzerinde Tunayı ubur idüp, tahrib-i memalik iderek Belgrattan Engürüs’e doğru gelüp, Bidun etrafına tayin ittükleri asker ile mülaki olup, içtima ve ittifakla bir yerde fasl-ı şita mümkażî olunca etraf ü cevanibi yakup yıkup sene-i [s. 74] atiyede ‘iyazen billahi Teâlâ muhasara-i Bidune ikdam iderlerse melai’nin netice-i efkarı ve nuhbe-i efkarı budur, deyü mufassalan haberdar olduklarında dilin başın kesup. Serbela medarın kû-yi savlecan-ı şımşîr ettiler. Pes ân-gah nısfu’l-leylde Novigrad dedikleri hisar-ı harbi altından umumen asakir-i nusret-karîn ile nehzat u nîm-şebde nesîm-i nevbaharî gibi hareket idüp. Ma’hûd olan Dîrgel palangası kurbunda sabahlanıp. Ol sepiyde-dem ‘ızz ü iclalde cünud-u müslimin bir tarafta haymezen-i ikamet bir canipten asker-i Tiblen zuhur idüp ceyş-i İslam mukabelesinde râyet-efrâz-ı nusret oldular.

Ez-ân- canip şeh-süvar-ı kâm-kâr ve sipehbüd ü serdar-ı nâmdar ve ez-ân-taraf hakimi Erdel olan Tiblen Gabor kâr-güzâr u muhlis-i bî-iştibah-ı şehriyâr ruy-i sahrada fûrsan-ı meydan-ı mişvar olarak mülakat idüp. Zikrolunan kiber-i kebir rikab-ı hümayun-asâr vezire arz-ı ihlas ve beyan-ı kemal-i muhabbet ü ihtisas idüp, konak mahalli bir fersah miktarı dûr olmakla hem-rikâb olup, ‘anân der ‘anân muhayyemgâh-ı iclale dek maiyyet

⁷³ Her ne hal üzere olursa olsun.

üzere revan olup. Badehu her biri müteveccih-i menzilgâh ve cenab-ı vezir-i ali-şân otağ-ı aliye rû-be-rah iken dahve-i suğra zamanında girüde ve medâru'l- bukunan mîr-i mîrân ve ümera-î zîşân tarafından feryatcılar gelüp. Akabimizden Nemçe taburu erişüp ve çarhacılar yanaşup, kaddâha-i keşmekeş ve zinde vü zende-i keşmekeşten şiraze-i hûn-ı cihan olup gittikçe nâyire-i harb u cidal iştigal bulmaktadır.

NAZM

Yezek bâ yezek (dest-bâzi)-nümud.

Ecel fitne-râ kâr-sazî-nümûd.⁷⁴

Lillahi Teala teskîn ve itfâ-ı şule-i cihan-efrûz galebeleri için bir miktar asker derya misalinden efrâz u îsâl olunsun, deyu istimdat itmişler idi. Cenab-ı sipeh-sâlar vezaret-penahi dahi fî'l-hâl kendü güzide adamlarından bir niçe mert sipahî kethüdâ sûtude-etvarı melazım-ı hıdmet-i Murtaza (raziye allahü anhü) olan seyf-i [s. 75] zülfikâr semiyî ü hem-nâm olan sadık-nihad, hakikat-şiarı reîsü'l- kavm ve kaidü'l- ceyş idüp, liva-i Semendire alay beğisi askeriyle ve Bosna ve Kilis alay beğlerini keزالik sipahlarıyla imdad-ı feryat-künâne tayin buyurup.

EL KISSA: Vakt-i dahve-i suğradan ezan-ı asra dek ceng ü cidal ve harb ü kıtale iştigal ittiler. Hazreti vezir-i dilîr dahi aheste-hıramla ayak ayak çadırlara gelüp otağ-ı âlide nüzul u karar buyurup. Tiblen Gabor dahi konağına gelip, çadırına duhul idicek, ânı gördüler ki düşmen-i din ve güruh-ı muânidin girüde kılan düm-darı ve imdatlarına gönderilen ketibe-i mücadele-kârı önlerine katup ceng ü cida iderek gelürler.

NAZM

Der âmed dû ceyş-i neberd-âzmâ

Be -yekdiğer efgende bend-i bela

Yekî kerde hun-bâr-ı tîğ u teber

Diger kerde bâlâ-yı tarik-i siper⁷⁵

Tiblen Gabor bu hali gördükte derhal pâ-nihade-i rikâb-ı ikdam olup serdar-ı âli-miktara gelüp cümleten atlanup, mukabele-i düşmene ve mukaveme-i adüvv-i pür-fitneye

⁷⁴ Casus casusla oyun oynarken, ölüm fitneye sonunu göstermektedir.

⁷⁵ Savaşlara girmiş çıkmış iki ordu karşı karşıya gelince biri diğerine belâ yularını attı. Bir taraf kılıç ve baltalarla meydanı kana buladı. Diğer taraf siperden çıkıp kaçtı.

tecasür lazımdır, deyü cenk-âzmayan-ı tecrübe-kârı lüzum-ı ikdam-ı tekaddümi işâr idicek. Bu tedarüke karar virülüp herkes müheyya-yı kâr-zâr iken talâfatü'l- ceyş-i zalâm yani mukaddeme-i cünd-i şâm zuhur idüp. “ Ahşam iriştı seyr-i kemân-keşteyim dahi ” vezni üzere çadır-ı nîl-fâm-ı şeb sâhay-ı gabrâda ber-pâ olunca bu nızal ü tırâd ser-bazan-ı arsa-gâh-ı cihadı temaşa iderek zümre-i cenk-cûyan-ı müslimin fazl-ı Hüda-yı Muîn ile orduya salimen mülhak olup. Ancak üç dört nefer gazi şehit oldular ve beş altı nefer mecruh oldu. Amma küffar-ı hâk-sârdan birkaç yüz miktarı nâmdârlar revane-i derekât-ı nâr oldılar. Ol gün ‘ışâya dek vezir-i âli-mikdar Tiblen Gabor ile müşavere-i netice-i kâr için bir yerde nişest ü karar buyurup.

NAZM

Besi kerdend güft u gûy-i tedbir.

Berayı darb u harb u kahr u tedmir.⁷⁶

Cümle mükalemeden biri, Çeh tarafından gelecek [s. 76] asker ki Hırvât-ı Üştüvânla altıbin Macar levendi istikballerine irsal olunmuştur. Azim yarar ve semender-i nayireyi kâr-zâr bahadır u nâmdarlar yigirmi binden ziyade pür-ateş askerdir. Hususan otuz kırk miktarı toplar dahi mukarrerdir. Belki yalnız Nemçe taifesiyle mukavemet idecek mübarizlerdir. Ta anlar gelince tabur ile müsademe ve (müsadefeye) cesaret namünasip ve reva değildir. Anların zaman-ı kudumine tevekkuf vacipdir deyü ilka-ı makul ve sevk-i makbul eyledi. Bu musahebet üzere iken Nemçe askerinden elçi geldi. Namî olur Tiblen dahi çadırına gidüp elçi ile mükaleme ittikte meger melae'in-i hasirin bu iki leşkerin ittiheadından azîm tefrika-i ızırara düşüp ve Çeh tarafından imdat geldiginden fevkal-gaye muzdarip olup. Akılları gidüp hileye süluk itmişler.

Ve bu tedbiri berâverde-i zeban tabir idüp, Tiblen Gabora gönderdikleri namerde yazmışlar ki : “ Biribirimiz ile ceng ü cidalden ferağ idüp tabl-ı asayış çalunsun ve siz bir konak geriye dönüp biz dahi bir merhale avdet idelim. Andan sonra huzur-ı bâl ile mükaleme-i ahval-i sulh u salâha mübaşeret olunsun. “ deyu iş'âr-ı tezvir-i düruğ-âmîz itmişler. Tiblen Gabor dahi bu haberi iblağ-ı sem-i vezir için otağ-ı serdar-ı nusret-karine gelüp hamden-lillahi Teala murad-ı hatırımız husulüne âsar-ı tevfik-i Kird-gâr bedîdâr olmaktadır. Küffara teklifte hicab u tereddüt üzere olduğumuz maslahatı halen anlar bize izhar idüp. “ in sıdken ve in kizben” kast-ı hile ve tezvir ile dahi bu tedbire

⁷⁶ Dövüş, kavga, yıhma ve yok etmek için, ne tedbir gerekiyorsa konuşular.

münsâk olmuşlar ise hele bu canibe nâfi idüğü mütehakkaktır. Bi-fazlıhi Teâla işimiz rast idüğü bî-iştibah ve bî-kem ü kâsttır. Sican kalası gerümüzde iki mil yerededir. Muradum oraya avdet idüp Çeh askerinin anda tevakkuf itmek idi.

Amma ne vechile behane-i perdaz olup düşmen gerüye kaçtılar. Manasın virmemeye ve Çeh askeri gelince mücadeleden [s. 77] arâm gösterdikçe suhre-i a'dâ olmamağa ne çareye müteşebbis olacağımızda hayran iken anlar nâme ve elçi ile bu kâra talip oldukları zehî tevfik-i Rabbani zehî teyid-i Yezdanî eger anların maksudu sulh-ı hakiki ise fe-hüve'l-murâd eger hûd-ı melhuzları hile ve hudâ-i surî ise bu surette bize faide-i azime nümayandır ki Sican kalası bize tabidir. Çeh askeri ile anda mülakât itmeğe ma'hûd olmuşuzdur. Bir tarafımız kalayı mezburaya verip bir canipten dahi dağa arka verüp pîş-gahımız ise bir zîba pehn-i deşt-i melsadır.

NAZM

Yüz tutup sıdkıle dergâh-ı ehl-i bahşaya,

Arkamız dağa verüp er dökelim sahraya,

Şöyle bir cenk idelim arsa-i heycâda bugün,

Yüzü ak alnı açık ta çıkaruz ferdâya,

Mazmunı üzere akıbet-endîş ve dûr-bîn olan gazâ-verzan sûtûde-âyîn bu medlûl-i makbûlü'l-fühûle müttetikîn olıcak, Tiblen Gabor Nemçe serdarına mektup gönderip Hazreti Serdar-ı İslam vezir-i âlî-makam gerüye gitmek tedbirine berveçhile rıza göstermeyüp. Elbette “ Her çi bâd âbâd”⁷⁷ yarın mukabele üzere karar virmişti. Hizar niyaz ve temelluk ve reca ile mahza sizin tazarru u' temennânız olmakla musalaha talebinde olduğunuz cihetten zebune kıymak ve el aman diyeni kovmak dilîrân-ı kahreman-savlete münafi-i de'b-i ser-firazi bilinmekle tevazu u' serfurûnuza merhameten hatır için nev'an rıza gösterdi, deyu haber gönderüp. Ve fi-nefsi'l-emr maksud-ı sahih-i serdarî irtesi aheng-i cenk idüğü mukarrer olup. Lakin Tiblen Gabor ve sair mücerriban-ı ümûr ol halde istisvab-ı cidal itmeyüp ol gün gerüye avdet ve ihtiyar-ı nehzat tercih olunup.

Ol gice nıfsu'l-leylde Sicana doğru azimet ittiklerinde meger melâî'nin bir konak gerüye teklifinden garazları fikr-i sahîf ve tezvir-i keşîf imiş ki asker-i İslamın ikdam u

⁷⁷ Ne olacaksa olsun.

hareketlerinden [s. 78] haberdar oldukları saat kendü vilayetlerine doğru can atup firara karar verdiler. Veliy-yi â'zam-ı himam sahib-i basîratan-ı İslam yani serdâr-ı zafer-şiar ceyş-i rehînü'l İslam gerüde gözcüler ve pasûh-âver nighbanlar koyup. Nemçe taburunun gerüye dönüp gittikleri haberini isma'ı mesami'ı aliyye-i serdârî kıldıklarında : “Bu makule hile-perdâzlara hitab zeban-ı şimşîr-i hazır-cevapla münasiptir. Hususan bir konak gerüye gidüp, ahval-i musalaha mükaleme olunsa gerek idi. Ve ol kelimelerin lağv çıkup hulf ü hilafların zahir olmakla beynimizi tığ-ı şeffaf zerrin-gılaflı itmek gerektir.” deyü takib ü tedmirlerine imale-i licam makamında iken Tiblen Gabor, “Çeh askerlerin istikballerine giden Hırvat-ı üstüvan gelince cenk olunmasun, geldikte artlarına düşüp gitmek asân olur. Ol akdırce rubeh-sıfatân müsta'iddü't-tedmir şîr-savletân mübarizîne kemter-i nahçîr idüğü zahir ü nümayandır.” demekle a'yân-ı askerle müşavere olundukta makul görünüp, mahalli mezbura Çeh askeri gelince ikamete münadiler salunup.

NAZM

Çünîn (est) resm ü reh-i kâr-zâr.

Ki rûzî azimet diğêr dem karâr.

Der âncâ nişestend bâ sad şükûh.

Bi-kerdend gülgeşt-i ân deşt ü kûh.⁷⁸

İttifakan bir gün Fîlek dedikleri harbi kalanın tamamı levendan-ı sahra-neverdânı Sîçan kalasına bir mil kadar karip yerde vaki Buyak nâm harbî kalaya münhadir olup. Ol mahalli mucibü'l-hulelden zehayire giden huddâma ve at oğlanına serpençe-î taarruz halîde kılmağa başlayup. Zararlarından asker mutazarrır ve hatırları mütekeddir ve müteessir olmakla Cenabı Serdar-ı isabetkâr Eğri Beyler Beğisi Mehmet Paşayı davet ü ihzar buyurup. “Senin bu resme hidemat-ı mühimme uhdesinden gelmekte (behadır-ı) bahiru'l-iktidarsın. Buyak hisarında mev'il ü me'va ittihaz eyleyen [s. 79] Feylek hayderdâni (dari) pîramen-i orduya keder-resân-ı zarar oluyolar. Dilaverani askerden bergüzide ve pesendîde gördüğün şüc'an-ı ser-bâzdan ihtiyar ittüğünü mümtaz idüp, Feylek semtine varmak lazım geldi yüzünden ve na'l-i bâz-gûne yolundan Bûyak kalası altına girüp, kemîn-gâh-ı tarassuttan itmâm-ı kârlarına mübaşeret kıl. Bi-şartı-ânki

⁷⁸ Böyledir savaşın yolu ve yöntemi. Ki bu gün azimet ve artık karar zamanıdır. Orada yüz kat ululukla oturdular. Ve dağların ve ovaların güzelliğini seyrettiler.

Buyaka teveccühünden hiç kes âğah olmayup. Bir âhar mülâhaza ile Fîleğe gider kıyas itsünler. Ol mahalle vardıkta birkaç atlıyu varoş içine gönder ki herze-girdlik yolundan tek ü pû iderek sayd-ı mela'îne dâne-î dâm bela olalar. Bâşed ki nazarları ol farisân-ı çâbuk-süvâra düş oldukta kemter-i şikar-ı muhakkar zu'mi ile peylerine düşüp melce ü melâzları olan Buyâktan cüda düşüp kemin-gâha getüreler. Siz dahi dilaveran-ı hem-rikâb ile pusudan çıkup, bir latme-yi kahr ile çehre-i ittihatların ifgâr idesin ki bir dahi kemerbend-i içtima olmağa mecalleri kalmayup, güruh-i müslimin şerr ü şûrlarından emîn ve raht-ı müşrikin ol tabanca-i kahr çehre-fersa ile sine-hırâş acz olup nezâre-i rû-yi ketibden mahrumîn olalar,” deyü talim-i tarik-ı tazyîk ve tâyin-i suret-i kahr-ı müstaidân harîk eyledi.

Müşarun ileyh Mehmet Paşa dahi hasbe'l-işare vazife-horân serdâr ve heva-dâran-ı gîrudârdan dört beşyüz miktarı serbâz-ı perhâş-tırâzı yanına alup ve Feylek namıyla ordudan çıkup, gece içinde pusuya girüp ve alâ's-sabah birkaç atlı gazilerin bek idüp, işaret-i sabıka üzere Varoşa salarlar. Anlar dahi Varoş içinde birbirin kovalar renginde yemin ü yesare at sürüp nızal ü tırada başladıklarında kala muharizleri ve kâfir mübarizleri şikar-ı sehlü'l-menâl ümidiyle hisardan çıkup, berz-i takip eylemek üzereyken Mehmet Paşa-yı sâib-re'yin üzerine pusuya uğrayup. Anlar dahi kemin-i kînden gurrende şîrînerler gibi sath-ı zemin-i tarassud-gâhtan ejderler [s. 80] gibi baş gösterüp.

NAZM

Berk-ı gayret çu çünîn mîcehd ez mekmen-i ğayb

Hud be gû ki men dil-sûhte harmen çe kunem⁷⁹

Filhâl fûrsrân-ı meydan olup ve mezburları kaladan tefrik için dilaveran-ı müslimin iki şık olup. Bir şıkkı zikr olunan şîrzime-i eşrarı hisarlarından cüda düşürmek için manendi zıll-i mahruti tûb-ı gûy gibi ol hâk-nişînân-ı züll-i mutlak ile kal'a-yı mütevâriyyü'l-büruç meyanına halvele (haylûle) vü vüluc ile husûf-i kamer vücutlarına bais olmak kârına meşgul oldular. Ve şıkkı âher kutvâl canların muhafaza-i kulle-i (kal'a-yı) bendlerinden (bedenlerinden) ma'zül idüp, bünyan-i hisar nâ-üstüvâr ebdân-ı küffar viran u hâk-sâr ve râyât-ı itibarların nigûn-sâr itmek için üzerlerine hücum u azm-i kâr-zâr ittiler.

⁷⁹ Gaybın pususundan böyle bir yıldırım çaktığında, ben gönlü harman gibi yanmış ne yaparım, sen söyle.

EL KISSA: Gülbâng-i Allahü Ekber ile kubbe-i feleki pür-sada kılup bir vehleden bir hamle-i kûh-efken ve bir sadme-i sammâ-şiken birle alâ tarîk-il muafizati hanazir-i müstehakku't- tedmirin üzerine hücum-ı dilirâne nümayan ittiler. Saika-yi kahr-ı Hüda nazil oldu sanup akılları başlarından gidüp, kal'a tarafına tahlis-ı vücud için can attılar. Kala ile aralarına hulûl iden şikk-ı evvel dahi Allah Allah deyüp, bu taraftan tantana-i Allahü Ekber ile sufuf-ı kefereye bir tığ-ı ciger-şikâf-ı Rüstemane havale kıldılar ki kat'a göz açmağa iktidarları olmayup.

NAZM

Ez ân sû dilberân-ı hançer-güzâr.

Ez ân sû süvâran-ı düşmen-şikâr.

Zerend ü bürîdend serhâ ez ten.

Bi-gürz ü bi-şemşîr endam şiken.⁸⁰

Tarfetü'l-ayn içre iki yüzden ziyade faris ü piyade kafirin gûy-i ser-i nâ-perdâhtesi top-ı çevkân-ı şemşîr ve yüzden mütecaviz kimi gururuyla kavi kimi havf ile aciz denilse cayiz adedi siyeh-rûy-ı girifte vü esir ve ârâyış-i ğıll ü zencir oldu. Bi-fazlihi Teala bu nusret-i bedihî's-südûr mukaddeme-i feth-i uğûr olup. Zikr olunan giriftarların me'huzen orduya ihzarları zımnında bazı dekayık-ı hafiyeye melhuz olup. Halen fırka-yı Erdel ve Macardan askerimizde bî-nihaye [s. 81] füccar vardır ki "El-küfrü milletün vâhidetün"⁸¹ fehvâsınca ı'rk-ı hamîyyet-i câhiliyye-i nasrâniyye nâbiz olup bâzında karâbet-i nesebiyye dahi dâ'îye-i gayret olmakla birer tarîkle halaslarına sâ'î olalar. Hemen reva budur ki bunlar dahi sair küşte-gân-ı bergeşte hâlden tefrik olunmayub, katl ü ifna ve irsâl-i çâh-ı gayyâda sair rüfekalarıyla hemhâl idiyor, deyü guzzât ittifak itmekle filhâl cümlesin hâk-i siyaha beraber ve pây-i sipâha seng-i güzer olmağı için küşte-i tığ ü teber iderler. Fil-hakika bu vaz'-ı makbul nihâyette pesendîde-î ehl-i ukûl olup. Meyanlarında hayli şûr u şerre kâdir ciger-der mel'unlar bulunmakla bu surette cilveger olması azim maslahat olup. Gurûh-ı küşte-gânın ser-i nâ-besâmânları nîze-i cân-sitânlara nişânde kılunub.

⁸⁰ Bu taraftan kılıç sallayan yiğitler, diğer taraftan düşman avlayan atlılar, kelleleri başlarından koparıp getirdiler, ellerinde gürzleri ve vücutları ikiye ayıran kılıçlarıyla.

⁸¹ Küfür tek bir millettir.

NAZM

Ve künnâ izen cebbâru kavmin eradnâ.

Ba keydin hamelnâhü alâ karni a'ferâ.

Meseli mâ-sadak-ı hâl oldu. Bu tarikle kelle-i bî-devletleri ser-i şâh üzere (ihzar) ve tabl u nekkare ve nefirleri sadâ-yı derâ-yı musîbet gibi müş'ir-i mânâ-yı vâveyla olarak i'lâm-ı râyât-ı menhûseleri ma'kûse vü nigûn-sâr orduya geldükde saadetlü ve mehâbetlü padişah-ı rûy-i zeminin kuvvet-i ferr u şükûhi aşîkar olmakla dua-yı ömr ü iclâl-i pâdişahi pirâye-i zeban itmemiş âdem kalmadı. Herkes dem'atü's-sürûrî sübha-i evrâd ü ezkâr itdiler. Ve İslâmyâna tabi olan Macar levendlerine istihâleten (istimâlen): “Saadetli pâdişah-ı rub-‘ı meskûne muhalefet idenlerin hemîşe netice-i halleri bu yüzden hâr u zâr olmaktır. Eger sizler gibi bunlar dahi Tıblen Gabora mültahık u münkâd olub, sâye-i bayrâk u berrâk şehin-şâh-âfâka iltica idenlerden ma'dûd olsalar. Lâ büdd zıll-i hümayı himâye-i âsude-i kûşe-i selâmet ve hırâmân-ı sahray-ı âfiyet olurlar idi.” deyü hakîmâne kelimât-ı ibret-ihativa ile zemzeme-perdâz oldular.

Fî-nefsi'l-emr bu maslahat taburı bozmak kadar himmet ü hıdmet olmuştur. Zira Nemçe kiralına tâbi olan Macar [s. 82] fârislerinin güzidesi ve Fîlek kapudânı tevâbi'i cümle ol muharebede alef-i şemşîr olub. Vücûd-ı fesad-âlûdeleri bi-emrillahi Teala nâ-bûd olmakla vüfûd-ı müslimînin akıbet-i halleri mahmûd ve matla'-ı fâlleri mes'ud olmağa delil oldu. Tıblen Gabor bu tedarük ü tedbir-i dil-pezîr hazret-i vezîri gayette istihsan idüb, vaz'-ı savâb-dîd olduğuna karar verdi. Andan sonra Çeh tarafından gelenlere serasker olan Mançığıl-ı Hersek ve Hırvât-ı üstüvan geldikleri haberi şuyû bulub. Bu cânibden dahi azîm kerr u ferr ve şükûh ü iclâl birle azm-i istikbal olundukda azîm alaylar tertib idüb, evvela atlusı başka ve tüfenk- endazı ve harbîleri ve âhen-pûşları her biri müstakil gürûh olmak üzere ferdâ-yı ferdâ(ferdan ferdâ) yüz gösterüb. Ve her alay önce birkaç tûb-ı kal'a-kûb müretteb ü müzeyyen zuhur idüb. Ve mevşika deyü nâm olan leşker (onbeşer) yigirmişer dirhem atar tüfenklerini boşadub, üç kerre azîm şenlik ittikten sonra hazreti vezîr-i müdebbirü'l-ümûr ve Erdel kiralı Tiblen Gabor at üzere bir yerde ı'zz ü vakar ile tevakkuf u karar üzere iken Mançığıl-ı Hersek karşularından gelüb evvela hazreti serdâr-ı nikû-kârâ dest-bûs idüb, sâniyen Tiblen ile musafaha idüb. Duay-ı devlet-i halîfe-i İslam “ medallahu zillehu ilâ intihâi'l-eyyâm”⁸² hıdmetin kemâl-i ta'zim ve iclâlle ber-âverde-i lisan-ı hal itmekde fart-ı mübalağa nümâyân idüb. Saf saf

⁸² Allah gölgesini kıyamete kadar uzatsın.

ve gürûha gürûh müctemi‘ ve mevcut olan vüfûd u cünûd-i İslamiyye-i akıbet-mahmud dahi dest-ber-efrâşte-i dua vü girîv-i âmîni berdâşte-i savt-ı sema kıldılar.

Hakkâ ki bu ferr u şevket ve fütûh u nusret ve bahtiyârî ü saadet ki (azametlü) padişah-ı rûy-i zemîne rûnumâ-yi zuhur olmuştur. Hiçbir sultan-ı sahib-i serire müyesser olmadığı mukarrerdir ki, millet-i kefare dîn-i islâma kadîmî adüvv-i bit-tab‘ iken tâlî‘-i sa‘îd padişah-ı muzafferde boyni bağılu çâker olub. Kendi cins-i habisleri (belki) ekârib-i ‘akârib ibneleri (ebniyeleri) [s. 83] olan ceşş-i küffâra hasm-ı cân olub, ümmet-i Muhammed kadar kahr u cefalarında kûşîşler idüb, bir katre kanlarına can virir olmuşlardır.

NAZM

Çû tevîk-i Yezdân büved yar-i kes.

Şeved düşmeneş düşmeni hasm u bes.

Küned hasm bâ hasm ceng-âverî.

Büved dûstân der safa-güsterî.⁸³

EL KISSA : Sütûr-ı sâlifede mürûr itdüğü üzere Nemçe taburı mahall-i mezburdan kalkub, canib-i karargahlarına âzim olucak, Çeh askeri takib olunmaların mâkul görüb lakin serhaddin bazı kâr-güzârânı : “ Bu Nemçe taburı azim sevâd-ı heybet-fezâdır. Bu kadar muhasara ve cenk ve muharebeler gördük. Hiç böyle bir âteş ve mükemmel silah ve düşman görmedik. Cemi‘-i tûb u tüfenkleri henüz perdâht-ı üstatdan çıkmış, âlât ü cidâl ve edevât-ı harb ü kıtâlleri kemâl-i ihtimam üzere tertib olunmuş, bir acîb ü mehîb ve sahib-i n(m)ehîb gürûh-i mekrûh, ancak hususan kal‘a-kûb azîm balyemez tûbları dahi var. Halen biz Budini تنها koyub gitmek muhalif-i de‘b-i ukalâdır. Elbette Budine avdet olunsun.” deyü ikdam ittdiklerinde hazreti serdar-ı âlî-mikdar-ı isabetkâr firaset-i dûrbîn ve kiyâset-i isabet-i rehîn ile bu müddeânın zımnında hâle ü ilka idenlerde azm ü rezmden kesl ve mülahaza-i terk-i cedel mermûz olduğın teyakkun idüb.

Serdâr-ı asker-i İslam bu kadar cünûd-ı hizber-âzmâ-yı şîr- (bebr-i) intikam, ejder-iltikâmla sabit kadem merkez-i mesâf ve cây-ı heycâda mümteni‘u‘l-insirâf idüğü ma‘lum-ı erbâb-ı hilaf iken, kafirin Bidun semtine inhidarı lâf ü güzâf idüğün bilüb. Hususan Çeh vilayeti gibi emâkin-i baî‘deden bu kadar bin asker dahi tahrib-i mülk-i

⁸³ Tevfik-i Yezdan bir kimseye yar olursa, düşmanın düşmanı çıkar ve o, ona yeter. Düşman düşmanla çarpışırken, beriki dostlarıyla safa sürer.

düşman iderek orduya ittisâl itmiş ola. Ol bu resme evham-ı bî-meâl rahat perestân-ı âsâyiş-dûste tâbi olub. Tamam-ı maslahatı encâma îsâl mahallinde bu gûne bir [s. 84] vaz'-ı müş'irü'l-ihmal irtikâbı fikr-i sahîf-i nâ-dürüst olduğuna karar virüb. Tiblen ve sair ukalâ-yı nâmdar istişare-i rûy-i kâr idicek, cümle tahsîn ü aferîn idüb. "Tedbîr-i sabık ashabı ya muhannis ü tâb-kâr veya münâfık u mu'în ü küffârdır. Heman düşmenin üzerine düşüb yemîn ü yesârda kahr u âzâre mübaşeret olub. Perişan ve bîkarar ve âvâre-i kûy u diyâr itmek gerekdir. Bu vech üzere tâkib ü tedmir olucak Osmâniyânın ne acib kuvvet-i kalb ve cür'eti celâdetleri var. (Bunlar) bizi terk itmeyüb ardımıza düşüb geldikleri delîl-i kahr u tezlîldir. Bu tâifeden kurtuluş yok deyüb, ancak ziyade havf u haşyete düşerler. Andan sonra memleketlerine girüb cevânib-i erba'aya akın salalım. Muradların sulh olucak galebe ve kahr u istîla yüzünden barışmak âlâ olur. Eger hûd mücadele kasd iderler ise bi-hamdillahi Teâla asker-i vâfir-i emr-i Hakla ceza-yı kârları verilüb. Ve bu vech üzere ümîd-i cumhur budur ki taleb ü teklîf-i musâlaha ibtida anlardan zuhur eyleye." denilüb.

Elhasıl asker-i İslam ile ittifak-ı tamm olunub, tevekkül kerde-i fazl-ı ilahi ve pey-bürde-i râh-ı feyz-i nâ-mütenâhî olarak taburun ardına düşüb, revâne olduklarında Love nam harbî kal'aya doğru gelünüb. Bî-nazîr sahra ve ceng ü peykâra münasib cây-ı heycâ olmakla ol mevzide bâşed ki düşmen mukabil ola, deyü ümid olunurken mel'unlar girîve-gerd-i tesâmüh olub. Dağ nâm nehr-i azim ki yârları nîze-i bâlâ ve cereyanı sû'b-ı hışm-nâk bir nehr-i şedîdü'l-cery idi. Anın verasına geçüb hendekler kazub ve metrisler kurub topların düzüb asker-i İslam istîla iderse mâverâ-i nehirden cenk idüb, uzakdan merhaba idelüm, makamında oldular. Ve ceşş-i islami ubûr-ı nehirde aciz ve rûy-i âbda müsâdemede kâsır kıyas itdiler.

Lakin mukaddemâ [s. 85] Sican altından kalkub, takib-i düşmene azîmet olunduğu zamanda Mehmed Paşa-yı mûmâ-ileyh mârru'z-zikr asker-i İslamdan üç dört bin mikdar gazi ile ve Tiblen ve tavâbi'inden Hırvât-ı Üştüvânî bir ikibin levend ile bir iki konak ilerüce çarhacı renginde irsal idüb. Tâ nehr-i Dâğdan düşman ubûr idince yemîn ü şimâlden samsâme-i ibn-i yemîn ve nîze-i püşt-fersâ-yı mu'ânidîn ile adüvv-i dîne bervechile ızhâr-ı kahr u kîn itmişlerdir ki melâîn-i hâsirîni zâr u zebûn idüb. Sübhanallah nedir bu zûr-bâzû-yi Osmaniyân ki henüz orduları ve serdar-ı asâkirleri erişmeden tali'atü'l-ceşş olsunlar. Bu mertebelere kâdir olucak, gerüsi peyveste-i tâbur-

ı bî-nûrımız oldukda hâlimiz neye müncer olacaktır deyü hayrân ve zâr u sergerdân olub.

EL KISSA : Zikr olunan pîş-revân-ı asker bir iki menzilde yedi sekiz bin mikdarı küffarı tû'me-i şîr-i şemşîr ve beste-i ağıl ü zencir ittiler. Ve mezburlar yüzünden fazl-ı Hüda-yı kâr-sâz ile bir yüz aklığı müyesser olmuşdur ki tabiri makdûr-i beşer değildir. Elhasıl ol gûruh-i âbidü'l-vesen, mu'temiden ale'l-batn (bâtın) nehr-i mezburi ubûr itdiklerinde min- ba'din (taarruz-ı) İslamyânden emin ve verây-ı nehirde keyd-i müslimînden huzur üzere olur zu'mıyle tarh-ı tabur idüb. Bu cihetten rehyâb-ı hâtır-ı kesel-pezîrleri olan gaflet-i hûş-fersaya firîfte olduklarından Mehmed Paşa-yı ser-firaz ü düşmen-güdâz haber alub. Hemân-dem nehr-i mezburu bir hilaf semtten askeriyle mürûr idüb. Zemin-i adüvvi kûşe be kûşe kerrâren ve merrâren geşt ü güzâr itmiş bir namdar ve mücerrib-i kâr-zar olduğu cihetten geçitleri ve düşmenin mev'il ü makarları dekâyıkıyla mâlumi olub.

Mukavemet-i a'daya kudret-i bâhiresi zahir olmakla bâlâ-yı âbdân kadem kadem aheste-hırâm olub. Ale'l-gafle bir subh-dem ki tebâşîr-i sabahu'l-hayr-i ikbal ile hâtırlar hurrem ve hücum-i [s. 86] vüfûd-i advâ' ü envâr ile sipah-ı zengibâr-ı leyl-i elyel münhezim olub. Rû-be-râh-ı beyâban-ı adem abda (idi.) Af-tâb-ı âlem-tâb dar-ı sancâk (senâcîk) u (senâcîk u) e'lâm-ı şevk-engiz-i İslamı izhar ve sıyt u sada-yı anâdil-i nev-bahar gibi girîv-i gül-bângi Allah Allah ile dehşet-endâzâne kubbe-i devvar olub. Bir taraftan Tiblen ve tevâbii dahi muktezâ-yı ta'bir-i lisanları üzere nâm-ı Cihan-âfrîn perverd-gârı ber-averde-i zebân-ı ikrar idüb. İnâyet-i Kâr-sâz-ı meded-resâne tevekkül-i tâmm ile zaman-ı intişar-ı beyâz-ı fecr-i sâdıkda taburun üzerine hücum itdiklerinde bu hucum-ı bedîhiyyü'l-vuku'dan kulûb-i hâife-i a'daya kemâl-i dehşet ve fart-ı rû'b-ı haşyet müstevlî olub. Karavulları davranub, gözlerin açınca ve tamam subh-ı sâdık arz-ı dîdar idüb, herkes müteşahhıs ve mütebeyyin olunca zikr olunan gâziyân-ı bîperva gâfilân-i bed-likâyı â'dâdan yedi sekiz bin mikdarı eşrâr-ı dûzûh-kararı küşte-i tîğ-ı âb-dâr ve müsta'celen firistâde-i dâru'l- bevâr itdiler.

NAZM

Der ân hamle der ân menzil der ân dem

Besî râ sāhtend cân ber cehennem

Begüştend ve befiristend ez rezm-gâh

Çû şîrân ü hizberân ber ser-i râh.⁸⁴

Ol mübâreze-i bedihiyyü’z- zuhûrda envâ-i ganâim ve üserâdan ol kadar fey-i nâ mahsur vâye-i guzât Hayderiyyü’s-sebat olmuştur ki, tabir-i dâhil-i hisab olmak muhalâtandır. Bu esnada düşmen dahi came-hâb-ı âsâyışden ser-ber-averde-i girîbân-ı ikdâm olub. Dest-i ihtimâmı peyveste-i kabza-i tîğ ikdâm-ı intikam idince cümle cenk-âverân-ı müslimin fil-hâl sâlimen ve ğânimen ubûr-ı nehr-i mezbur ile mûğtenim ü mansur olub. Gürûh-ı mekrûh a’dânın bazı cerî-tıynetân ser-bâzı takib-i ceyş-i mansûru’l-livâya mübâderet kasd eyleyüb. Sâbık takdir-i ilâhi kulûb-ı karînü’l-vesvâs ve havâtır-ı pür-vehm ü hirâslarına bu vechile havf-endâz şiddet ü ye’s olur ki bu gelen taife-yi Hüda-perestin hâlen serv-i sergerdesi olan Mehmed Pâşâ [s. 87] bir müdebbir ü şecî ve ser-bâz ve daima galebe ve uğur açıklığı ile meşhur-ı âlem bir ser-efrâzdır. Bîhûde hücum u hamle idenlerden olmayub elbette kârın başa iletmek şânından idüğü mücerreb ü ma’lum-ı cihanyandır. “ Onların gerüde medârları ve nice yâr u kafadarları olmamak ihtimali emr-i ba’id olub. Şöyleki cür’etnüma-yı ikdam u takaddüm olursak bir belây-ı azime dûş olub. Belki cümlemiz tahlîs-i cân itmek muhakkaktır.” deyüb, hiçkes bi-emr-i Hüda pîrûyi-i guzât-ı bîpervâyâ ictira idüp (idemeyüb.)

NAZM

Hemi kerdend ric‘at bâ dil-i şâd.

Velî berhâst ez îşân bâng-i feryâd.

Ez iyn sû na’re-i eşşükrü lillâh.

Vez ân sû sayha-i sad âh-ı cângâh.

Ezîn sû ser-firâzân ber tekâver.

Ve ez ân sû payimâl-i huftê bî-ser.

Çünîn kerdend rezm-i gâlibâne.

Ki hayran şüd ber u çeşm-i zemâne.⁸⁵

⁸⁴ Bu yer ve zamandaki saldırıda pek çoğunu cehenneme gönderdiler. Diğerlerini savaş alanından kaçırıp kovaladılar. Yolun başını tutmuş arslanlar gibi.

⁸⁵ Hepsî de gönülleri neşe dolu olarak dönerken karşı taraftan bir feryat yükselmeye başladı. Bu taraftan şükür vellesi diğer taraftan ah u vâh sesleri. Bu taraf atlarının sırtlarında başları yukarıda, karşı taraf ayaklar altında başsız yatmakta. Bu şekilde savaşta galip gelip, muasırlarını hayran bıraktılar.

Bundan ziyade ceng-i muzafferâne ve neberd-i rüstem-sıfatane nice mümkün ve müyesserdir ki bu kadar işti'âl-i nâyire-i cidal esnasında iki gazinin, çemen-sitân pejmürde-i lehîb-i şehâdet olub. Üç dört mikdarı şeh-suvâr meydan-ı cür'et dahi ifrât-ı kûşîş ile ihlâk ü ızrar-ı düşmenden kesel-nâk-i fütur olmağla zaaf-âlûd ve müsterhiyyü'l-âzâ oldukları cihetten beste-i kayd-ı giriftârî olmuşlardır. Amma taraf-ı bî-şeref düşmenden küşte küşte zebûn-i mazhar-ı azâb-ı hûn olanların aded-i bî-mededi onbin nisâbınâ vâsıl idüğüne yakın hasıl olmuşdur. Zehî tevîk-i ilahi hûşâ tâli'i hümayun-ı padişahî.

NAZM

Nedîde kes ez îñ be rezm-kârî.

Çünîn sa'd-ahterî vü bahtiyârî.

Ki bâşed küşte z'îşânde hizârân.

Ve zîn sû bâ selâmet cümle yârân.⁸⁶

Ol iki şehidin dahi birisi nemçe serbazlarından birine musallat olub. Ziyade cengine muhtac olmakla atından inüb renc-i hasma meşğul iken semend-i tünd-hırâmı çeb-endâzlık idüb. A'nân-rîz-i beyâbân oldukda gürûh ile düşmenân hücum idüb, biri dahi kezâlık [s. 88] istîlây-ı hâb-ı gaflet dâ'ıyyesiyle reyyân-ı selsebîl-i rahmet ve âsûde-i riyâz-ı cennet olmuşdur. Pes ângâh birkaç gün mürurından sonra mukarreban-ı hazret-i serdar-ı nâmdardan ve harem-i hâss-ı padişahîde neşv ü nemayab-ı itibar olmuş Osman Ağa nâm merd meydân-ı vegaya bir niçe bin merd-i neberd-azmayı hemri-kâb idüp. Tiblen Gabor dahi keزالik kendi tevabi-i mücerribü'l- etvarından Eğri Üştüvan nâm reisü'l- fürsânına bir miktar Macar levendin koşup, tavr-ı sabık üzere bir mevsimi gafletlerinde bir mevsim-i (bir semt-i gayr-i me'mulden) gayr-i ma'hudden ubûr-ı nehir ittüklerinde didene-i fırka-i naciye-i sabıka üzere zümre-i facire-i bagıyeyi sabah karanlugunda bed'en bâ savb-ı fazl-ı Kerim müsebbibü'l esbâb ile evvelkiden ziyade katl ü esir ve nehb ü ğanâyime zafer-yab oldular ki tayin-i miktarı haric-i daire-i hisabdır. Hatta mezbur Osman Ağanın bir memluki arzu-yı irtidad ile tabura kaçarken bir mazîk seng-lahe pâ-halîde oldukta kâfir meyan-ı şebde mezburun debdebe-i akdam u

⁸⁶ Bu kavga dünyasında onun kadar bahtiyar ve yıldızı uğurlu kimse görülmemiştir. Karşı taraftan yüzlercesi ölmüşken beri tarafta cümle yaralı selamette dönmüştür.

azâsından dağdağa-i havf u bîme düşüp biribirin basup niçe yüz melain dahi bu veçhile fütade-i hendekten nâ-bedid-i esfel-i safilin olmuştur.

Ve bu muharebede olan nusret ü azimet (ganimet)tahkikinden rivayet iderler-ki edna gazi beş altı kafir serbâzı kat'ü ihlak idüp. (Niçesi) beşer altışar mebde-i şûr u şer melainden ebteri biryerden beste-i tınâb ahz idüp pîş-gâh-ı otag-ı serdar-ı muzaffer-i gerdûn-ferre ihzar ve ol (meclisi) kâm-kârın avatıf-ı salat ve cevaiz-i hasenatına mazhar u sezavâr oldukların görmüşlerdir. Hakkı'l insaf zikr olunan Osman Ağa mahalli mezburda bir mesaf itmiştir ki “kem min fietin kaliletin galebet fieten kesiraten bi-iznillah”⁸⁷ mazmun-ı şerifi müşahede-i uyun-i merdan ve mahsus u malum-ı ezhân ve havatır-ı rüstem-neberdân olduğu bî-rayb u gümândır.

Hasıl-ı kelam ve netice-i meram u peyam oldur ki Hazreti serdar-ı [s. 89] Muzafferu'l livâ İslamyânın saffet-i niyyet ve pakî-yi akide vü taviyyeti ve kıblegâh-ı teveccüh-i Rabbü'l erbâbda kemal-i huşu ve hudû ile kıyam-ı ber-devamı ve hayır-hahi-i zıllûllah âli cenâbdan fart-ı avn-i Hüda rehber ü sürüş-i nusret ve himem-i evliya yar u yaver olup. Her ne semte irsal-i asker ve her ne mahalde müsademe-i beraber lazım gelmiş ise bifazlihi Teâlâ mansur u muzaffer ve her maslahat-ı din ü devlet eshel-i vücuh üzere müyesser ü mukadder olmuştur.

(ŞİİR)

Ve'l-hamdü lillâhi ala amîmi keremihi.

Bi-adedi 'atâihi ve ni'amihi.⁸⁸

NAZİM

Kesira ki tâli' büved yâri o.

Şeved 'ızz ü nusret nigehtarı o.

Sipeh-büd çû başed be-nehc-i sedâd.

Şeved cây-ı asker be-vefk-ı murâd.

Çû dared dil-i saf serdar-ı ceyš.

Şeved bahtiyari hemi kâr-ı ceyš.

⁸⁷ Nice az topluluk var ki Allah'ın izniyle sayıca üstün topluluklara galip gelmişlerdir.

⁸⁸ Bütün keremi sebebiyle verdiği nimet ve ihsanlar adedince Allah'a hamdolsun.

Nazar ber ser est ü be-ruh-ı revan.

Ne ber kalıb u u'zv u ber üstühan.

Nazar ber dil est ü be-girdarı o.

Ne ber suret est u ber asarı o.

Çu salâr-ı asker nîkû-kâr büved.

Hüda yaver u baht-ı o yâr büved.

Be-baht-ı saîd ve be-fazl-ı Hüdâ.

Şüd elhamdülillah zafer rûnûma.

Her ândem ki kerdend cenk-âveri.

Bekerd asker avn-i Hak yâveri.

Her ân-demki kerdend dû asker hücum.

Şüdend ehl-i din galib-i hasmı şüm.

Neşüd der çünin rezmhayı sütürg.

Be-cüz avn-i ân zü'l atâ-yi büzürg.

Beşüd galib-i mutlak islamiyan.

Beher nevbet-i azm-i nasraniyan.

Şüd ikbal ü nusret kafadâr u yâr.

Zafer ber adüvv geşt encam-ı kâr.⁸⁹

VASF-I HAMİS : Devlet-i padişah-ı islam “halladellâhü mülkehu ila yevmi'l kıyâm”⁹⁰ darb-ı dest kahr u zûr-müşti-zecr ile düşmen-i dîni sulh ü emane münkad eyleyüp. Temam pâdâşkârların ve şevket-i İslâmiyeyi iş'ar idüp galebe ve

⁸⁹ Bir kimse ki tali'i kendisine yardı, izzet ve muvaffakiyet peşinden gelir. Doğru yola yönelmiş bir başbuğ gibi, askerini tam yerine yerleştirir. Komutan tertemiz bir gönle sahip olduğu için, bütün ordunun işi de yolunda gider. Feraset baştadır ve yola ruh ile çıkılır. Göz ne beden kalıbının üstündedir ne kemiklerde. Gören göz kalptedir. Görmek onun işidir. Görmek şekille değil eserle belli olur. Komutanın işi doğru olduğu için, Hüda ona yardım etti, bahtı da kendine yar oldu. Uğurlu bahtı ve Allah'ın fazlıyla zafere ulaştı. Ne zaman savaş girse, Hakkın yardımıyla askeri ona yâr oldu. İki taraf birbirinin üzerine yürüdüğünde Ehli Din uğursuz hasmına galip geldi. Böyle büyük bir kavga ihsan sahibi Büyüğün yardımı olmadan olmazdı. Ne zaman Hristiyanlar hücumla kâltılsa Müslümanlar üstün geldi. Zafer ve ikbal müslümanlara gülünce düşmanın işi tersine döndü.

⁹⁰ Allah mülkünü kıyamete kadar daim eylesin.

isti'lâ yolundan müsâlahaya rıza gösterüp. Der-i adlinden âlem âsûde-hâl ve aleyân müreffehü'l- bâl olduğunu mübeyyindir. [s. 90]

Anadil-i şîrîn-edâ, dilkeş-nevâ ve mürğ-zâr(merg-zer-) asâr, fîkarât-halet-engiz ahbar, silm u sulh u emân ile safa-bahş-i mesâmi'ı huzzâr ve bu vechile sahihü'l müfâd üzere dem-sâz-ı terane-i sürûr-efzâ kahr-ı küffar olmuştur ki zaman hemîşe bedi'ü't- te'sîr hazret-i vezir-i kişver-gîr ile Nemçe denilen düşmen-i müstaidü't- tedmîrin mazhar-ı azâb-ı hûn ve tabanca-i kahr-ı guzzat ile çehre-i halleri nîl-gûn ve ahvalleri diger-gûn olmak âsar-ı sîma-i bed-nümâ cemiyetlerinde nümayan oldu. Reva budur ki bu zaaf-ı kalple müptela-yı hafakan-ı ızdırap oldukları halde melaine teslyt-i tavarık-ı ekdârde ihmal olunmayup. Henüz bu maraz-ı endâm-sûz ile şikest ve saha-i gabrâ gibi payimâl ü pest iken akdam-ı muhallisu'l meram ile hücum-i bî-bâgânemiz ol tebzedde-gân-ı bîm ü hirase pey-der-pey, dert-ber-derd ve merg-ber-merg ola ki, ve ağsan-ı şecere-i habise-i “ mülteffetü's-sâk bi's-sâk ”⁹¹ ittihad ü ittifakları sad-pare-i nîkal ü nîfak ve perişani-i cidal ü şikak olmağı içün sarsar-havale-i diraht-i hazan-zede-i vîfakları kılup.

Tefrik-i endam felaket-medarlarına te'sir maslahatı mülâhazasıyle bîh u bin bî-temkinlerin büride-i erre-i ciger-şikâf tedmir itmekte bazû-yı tekayyüd-i mücahidin der-kâr olmak gerektir ki henüz huşk-i diraht tedarüklerine reşha-i intibah sereyan itmeden “ke şeceratin habîsetin'üc tûsset min fevkı'l-arzı mâ-leha min karar”⁹² mazmunı misdak-ı halleri olmakla pelîdân-ı anîdin nihâl-i emelleri mahrûm-ı berg ü bâr ve şentıyyet-ül asâ ittihatları perakende ve tar u mar olmağla behane ola, deyü savab-dîd uzmâ-yı ukâlâ ve mücma'un aleyh (müctemeun aleyh) rüesa ve umera görmekle sahayif-i sabıkada vücûh-ı tefâsili mezkur olan zahm-ı belayı ol mecruh-tenan çehre-fikâr merhem-tedbir ile def' itmedin. Ve mûmya-yı tedarük ile ber 'ü şîfa peyda kılmadın. Seyf-i meslûl-i gazayı imza içün hemandem ol serdar-ı [s. 91] nafizu'l- emr-i bî-perva asakir-i memdudü'l- liva islâmyânı memâlik-i muzhiru'l-livâ-ı 'anede-i abedetü'l-esnâma havale niyeti ile azm ü sebât-encâmı ber-pâ ve râyât-ı şâ'sâ'a-pâş nusret ü ikdâmı serv-i serfirâz bâğ-ı behçet gibi zînet-i sahra kıldı.

Ve bu azîmet-i münticü's-saadete bu yüzden mühimme-perdâz-ı (tedbîrât müstasvibü'l-ârâ oldı.) nusret mansûru'l-liva oldı ki düşmen-i dîn-i bed-âyine bu kadar sunûf-ı kahr u kîne ki sudûr u zuhur buldı. Ve imdâd-ı kerîm kâr-sâz-ı hakiki ile her merre-i müsâdeme

⁹¹ Bir ayak diğerine dolaşmış.

⁹² Toprağın yüzeyine tutunmuş kökü sağlam olmayan kötü bir ağaç gibi.

ve nevbet-i musâdefede envâ-'ı feth u zafer ve kahr u galebe ki vücûda geldi. Hemân melâîn-i bî-dîne göz açdurmayub. Ziyade ızzar ile tâciz mahalli ve fırsat-ı tekâmîl-i tezlîl zamanıdır, sînîn-i sâbıkada ve esfâr-ı ezmine-i mâziyede bahane-perdâzân, fütur-âlûd askerîn rûz-ı kasımdan sonra sahralarda ikamet ve fasl-ı şitâda hucum u hareket 'asîrdır dedikleri mağlata-i bî-meâl fasidü'l-ma'nâyâ vücûd verilmeyüb. Ve âsâyış-gâh-ı müsâmaha ve tevânîye nîgeh-endâzî-i te'allül ü tekâsül reva görülmeyüb.

Asâkîr ve cüyûş-i neberd-âzmâ bu vech üzere müretteb ü müheyya ve esliha ve âlât-ı rezm-i vega bu tarz-ı dil-pezîr ile âmâde vü berca iken, reva budur ki ta nasb-i 'ayn-ı Câsâr müstehakku'l-bevâr olan mevâzı' pâymâl-i senâbiki'l-huyûl ü ricâl olub. Ve cevânib-i erba'a-yı kura u nevâhîsi yağma-kerde-i merdân-ı cidâl ve târâc-zede-i mücâhidîn-i ferhunde-fâl ola, sipeh-sâlâr-ı İskender himmetin i'tidâl-i hevâ cür'et ü celâdeti ve te'sîr-i eşi'at-i hurşîd-i mehâbeti berekâtıyla râh-ı gazada berf u bârâna (iltifat) ve serma vü germaya tevcîh-i enzâr u niyyât olunmayub. Nemçe kıralı olan Çasâr-ı aşufte-rüzgârın dâru'd-darb-ı hazâyin ü emvâlî ve mâye-i tecemmül ü ihtîşam ecnâd ü ricâlî olan mahalle doğru azîmet ve kadem ber kadem hareket sadedinde ibtidâen terğîb-kerde-i muânîdîn ve hirâs-endâzi-yi kulûb-i hâife-i müşrikîn için vezîr-i Süleyman-şevketin kethüdâ-i pâkîze sıfatı ve râtik u fâtık mehemmâtı [s. 92] olan "Lâ feta illâ Ali lâ seyfe illâ Zülfikar"⁹³ ma'nasına (meâline) mâ-sadak ve seza-vâr cenâb-ı maslahat-perdâz bahîru'l-iktidârın beş altı bin mikdârı dilîrân-ı mikdâm ve hübüv-i bî-bâk-i hîrâm ile talî'atü'l-ceyş ve mukaddemetü'l-cünûd idüb.

Ketîbe-i cenîbe-i süvârân-ı Tiblenden Hîrvât-ı üstüvân dedikleri nasrânî-i nusret-vezîri dahi ol mikdar levendiyle rû-be-râh-ı karargah-ı adüvvi gümrâh ittiklerinde mezburlar henüz mahall-i me'mura resîde vü peyveste olmadın, tâife-i mezellet dîdene-i "durîbet aleyhimü'z-zilletü ve'l-meskenetü"⁹⁴ den ma'dud iken bir tarikle mültahak-ı dîn-i pâk, mazhar-ı levlâk olub sîret-i kadîmesin terk itmekle kâmine-i ehl-i İslâmı zâhire kılan Yahudî Ahmed Paşa taraf-ı düşmen-i dîn ile bâzı makâlât-ı (mu'amelât) hafîyye üzere olmakla bu mahalde küffâr-ı dûzüv-karara bu yüzden irsâl-i ahbâr-ı dârâ (ider ki) için, "Halen serdar-ı Osmanyânın kasd u azîmeti ve arzu-yı taviyyeti size ızzar u ezadır (âzardır.) Bu esnalarda tarh-ı kâr, zârdır. Lâkin bilesiz ki rûz-ı kasım dedikleri mevsim-i kâsimu'z-zuhur garîb olub. Tavâyif-i Osmanyânın zemân-ı teferruk ve perîşânîleri idüğü tavr u kadîmdır. Lâbüdd asker ol zemanda hübüv-i tünd-bâd-ı şitâ ile reh-rev-i

⁹³ Ali' den üstün genç Zülfikârdan ileri kılıç olmaz.

⁹⁴ Üzerlerine zillet ve meskenet mührü vurulmuştur.

çengelistan-ı “teferrakû” şağar olmaları mukarrer olub. Belki kuvvet-i bâzû, cür’et-i vezîr-i diyanet-penâh, metanet-i destgaha tâb-âver muaraza olmağa mecalleri olmayub. (olub) Leşker-keşân-ı İslamı avdet ü nehzatları maddesinde (ızhar) ide geldükleri sû-i edeb-i mûrisü’t-te’abı hâlen ve dahi meskûk-i tıbâ’ mukarrerü’n- nizâ’ kılmaları yani tekîf-i rücû’ ve nakl-i edevât-ı mübareze için ızhar-ı şereh ü vülû’ itmeleri belki ref’-i hıyâm-ı hâr-gâh için her gâh idegeldikleri vaz’-ı ma’hud üzere seng-endâz küstâhî-tırâz olmaları karar-dâde-i ehl-i haberdır. Hususan Çeh vilayetinden gelen asker dahi meştalarına gidüb ve Tıblen dahi yalnız kalub. Ser-reme-i şirzimesiyle mukavemette beyyinü’l acz [s. 93] olması bilâ-şüphe mukarrerdir. Hemân birkaç gün suret-nümâ-yı sabr u ârâm ve taburunızda pâ-ber-cây-ı nişest ü akdâm olmak gereksiz. Ve hâlen güzîde bahâdırân-ı dilaver-nihad ile kethüdâ-yı vezîr-i kâm-dâr (kâmrevâ) üstünüze revâne olub. Bir fikr-i dakik ve hüsn-i tedbir ile zafer bulmak için siz dahi bir tedârük-i dâfi’u’l-mekâyide sâ’î olasız.” deyü gafilân-i bî-tayakkuzu bu vechile mütenebbih idüb. Ve nifak-ı cibillî hasebiyle melâ’îne kuvvet-i kalb virüb.

Lakin hazret-i vezir sahib-i tedârük ü intibah cevânib-i erbaada maslahat-perdaz ve kârgüzar casuslar ve peyâm-âver-i sahihü’l-haber mu’temid âdemler koyub mübtelâ-yı nevm-i gaflet olmamağla ve reşhây-ı inâyet-i ilahiye ile bîdâr-dîl ve sahib-i basîret olduğu cihetten resne vü sübât-ı gufûl ü tekâsül dîde-i ser ü çeşm-i zamir-i enverine yol bulmamağla fi’l-hal münafık u mehînü’l-mille ve’d-dînin irsâl-i taraf-ı düşmen itdügü haber-i müş’irü’z-zarardan âgâh ve habîr ve alâ- tarîku’t-tahkîk vâkıf-ı sırr u zamîr olub. ‘Ale’l-fevr cenab-ı kethüda-yı sadakat-şîâr hem-rikab olan merdânla gerüye avdet ve karargah-ı kadime ric’at ferman eyledi. Hakkâ ki azîm isabet olunub. Eger gaflet tekaddüm itmiş olsa tedbîr üzere ser-kâr-ı maslahata vaz’-ı kadem istihâle (-pezir) olduğundan gayri ihtimâl iftizâh-ı asker halecân-engîz-i dûr-bînân-ı sahib ü nazar idi.

Nifak-endîş pür-teşvîş mârrü’z-zikr fâsidü’l-fikrin vücûh-ı bed-hâhı padişâh-ı rûy-i zemîn ve sünûf-ı bed-sigâlî cünûd-ı muvahhidîn tefâsılı karîn-i sübût oldukta muktezay-ı şer’i hatîr üzere cezâ-yı kârî ve sezâ-yı etvâr u girdârı (icra) ve gayret-i diniyye ve hamîyyet-i İslamiyye levâzım-ı sâye-i (saltanatı) zıllullâhîde (zıllı ilahide) kemâ hüve hakkuhu ber-câ kılur. Ol kazıyye tafsîli müstakil bir bahis-i tavîlü’z-zeyl ve hikaye-i taaccüb-fermâdır. Ol seferlerde mahrem-i esrar ve dahil-i daire-yi müşavere-yi girûdâr olan kibar-ı nâmdar asker-i [s. 94] zafer-şîârdan istima olunmuşdur ki ol şahs-ı pür-naksın cezâ-yı sezası ve imâta-i ezâ-yı vücûd-ı nâ-revâsı mecmû’-ı küffara bir kahr-ı

zımnı ve bir zecr-i külli olmuşdur ki hemânen melâ'înin bir dîde-i bî-nûrî kör olub, âna mu'âdil erbâb-ı la'înden bir serhad-nişîn ve sûretâ ser-halka-i mücahidîn var idi ki mezburu ehl-i vukuf ve sahib-i rey itikadıyla bazı vükelâyı sade-levh idhâl-i daire-i müşavere kılub. Cemi'-i esrar-ı lazımu'l-kitmânı huzurunda izhar itmekle ol dahi cânib-i cinâyet-meâbân-ı kefereden bu mukabelede vazife-hor olduğu cihetten fi'l-hal maksûd u murad-ı İslâmiyân-ı taraf-ı muhâlifîne iş'âr u ihbar idüb. Nice rahne-i ızdırab îrâs itmişken ol hâr-ı gülzar-ı saltanat izale olundukda düşmen-i bed-likâ-yı zift-sîmâ-yı nâ-bekârın dîde-i havelnâki sûzen-i kahriyla bit-tamam ihraç olunub. Çehre-i abûsü'l-manzar devletleri bî-ferr u nûr kalduğun tahkik ideler. “âmedîm bimâ nahnu fîh” ittifâk-ı tedâbîr-i sâbıkaya karar virülüb.

Temâm-ı itmâm-ı maslahat ve kâfire kahr u ihanet sadedinde fesede-i askerden bazı hâne-perver ve sâye-nişîn olan rahat-perestler arzû-yı insiraf ve ümîd-i vüsûl-i evtanla manendi ervâh-ı habîse cism-i askere müteaddî-i hulûlî ve tavayif-i sipahı râh-ı râstdan idlâle ve girîve-i fesade tahvîl için hemhal deyü vugûl olmuşlardı. Yâni ordu- gerdân-ı İslami ayağa bindürüb uğlûta-i sufeha-firîble ru'esâ-i cuyûş-i muvahhidîni muhayyemgâh-ı iclâlden berdâste-i daru'l-emân evtân itmek için rûy-ı tasallut ve zûr-i gavgâdan hengâme-engîz tahvîf olmalarına tahrîk-i silsile-i ığvây ü vesvese-âmîz itmiş idi.

EL KISSA : Evbâş-ı nihâdân-ı haşirden bir nice bî-ser ü pâ mebd-i ifsâd ve mübdi-'ı şûr u şer habîs ü ebterler şerere-i nâire-i zararlarıyla kat'ı dem ü bâl bîkrân-himmet ve iş'âl ü ihrâk-ı harmen-i hıdmet mülâhazasıyla tûde-i has ü hâr gibi [s. 95] müctemi ü müttehid olub. Ve cümlesi bir yere gelüb önlerine gelen çadırları yıkarak ve müsadif oldukları ehl-i ırz-ı sâmâna seng-endîz ihanet ü nefrîn olarak otağ-ı merz-keş (hırz-keş) ve sâyebân-ı vezir-i âlî-mikdara doğru bir garib hey'et ü heybet-fezâ-yı bî- edebâne üzere hücum idüb gelicek, sîmâ-yı hareketlerinden istidlal olunur ki eyyâm-ı sâlîfede sipeh-keşlerini bu makûle küstâhi-i iftizah-engîz ile serkâr-ı hidmet-güzar iden sebeb-i tâ'vîk ve bî-vakt ü zemân yerlerinden kaldırub. Dîn-i İslama rahne-zen tefrîk oldukları gibi bu def'a dahi bu sahibü'l-iclâl bâhirü'l-ikbâli sâir vüzerâ-i zemân-ı sâbık ve serdârân-ı pâ-beste-i avâyıka kıyâs idüb. Feryâd-ı mağlata-i nâ-müessir ile ol tavr-ı şâmih sâhib-i kadem-i râsîh cenâb-ı âlîlerin merkez-i karargahından ib'âd ü tahrik mülâhazasında olub. Rûz-ı kasımdan sonra erbâb-ı huzur u hazarın (huzzarın) meşâkk-ı sefer ile münasebeti yokdur, deyü ordu-yı şevket-arzuyu perişan ve ricâl-i hurubi

tenâvül-i serîd-i rahat için sârifü'l-'anân azm-i evtân itmek fikrindedirler. Velî bî-haberler ki niyet-i hâlise-i seraskere fazl-ı Hüda yâr u yaver olıcak, anlar neye kadirler.

NAZM

Tevfîk -ı Hüda yar olıcak zümre-i eşrâr,

Bin hud'a vü zûr eylese hiç kâr-ger olmaz.

Bir servere kim, rehber ola fazl-ı ilâhi,

Dünya âne seng-i reh olursa zarar olmaz.

Derhal cenâb-ı vezir-i pesendîde tedbîrin kethüdây-ı âsaf-semîri pîrâmen-gerd-i muhayyem-gâh-ı iclal olan sedene-i kâr-güzâr encüm 'ıdâd-i bâhirü't-te'sîri ve sâir hazîne-dârân zî-cür'et ve kemer-bestegân-ı hıdmet pâ-der-rikâb dest-der-tığ-ı âteş-tâb için âreste vü pîrâste gurûh-ı enbûh-ı bî-hisâb men'u ref'ı (küstahi-i) kavm-i güm-kerde-âdâb için rûy-ı meydân-ı şitab itdiler. “ Ve ey terk-i âr u nâmus iden muhannes-nihâdan-ı nâ-bekar, bu ne vaz'ı [s. 96] nâ-münasib ve kâr-ı nâ-hencardır ki irtikab-ı ihtiyar itmişsiz. Farz idelim hakk-ı nimet-i padişâh-ı İslamı ferâmuş idüb gayret-i aliyye-i diniyyeyi verâ-i zahra ilkâ ve havf-ı Kird-gâr-ı Cihan-âfrîn ve şerm-i Rasûl-i Rabbi'l-alemîni endâhte-i matrah-ı “nesyen mensiyyâ”⁹⁵ kılmışsiz. Emsâl ü akranınızdan hicâb ve dîn ü âyini muhalif-i tavr-ı Hüda-perestân iken rakabet-i Al-i Osmanı saadet-i uzma bilüb, kendü kavm ü hîşâvend-i hem-mezheb ü hem-kîşine sell-i seyf-i udvân iden raht-ı gayret-keş-i Tiblenyane fikr-i özl ü cevap itmez misiz. Bu zamanı sâir zamana ve bu serdar-ı ferîdü'd-dehri sâir uzmâ-yı tesâmûh-verzâne kıyas itmeyüb. Ya bu girdar-ı nâ-savabdan ferâğ ile herbiriniz pâ- keşîde-i dâmen sükûn olun veya sa'ye-i iclâl-i padişâhîde hakkınızdan gelünüb, mücâzât-ı sû-i sani'inizi bulun.” deyü âmâde-i redd ü zıt ve ol Me'cüc-i (Ye'cüc) fitne için tığ-ı âhenînden tarh-endâz sed olduklarında ber müktezâ-yı mânâ-yı “el hâinü hâif”⁹⁶ ol zümre-i berhem-zede-i mekkâre ve muhâlif-i ale'l-fevr tarîk-ı dalaletten sârif ve bir cümle (hamle) ile cümlesin ihtifaya girîzan idüb, bâ-sırrıhim kûşe-i felakette mu'tekif oldular.

NAZM

Der âmed (be-meydan) belîdân çû merdân be-tığ.

Be-gerdûn bi-peyvest bâng-i diriğ.

⁹⁵ Tamamen unutulmuş.

⁹⁶ Hain olan korkaktır.

Çünân geşt îşân zi havf-i azab.

Çû ez bîm-i ukâb ceyş(cins)-i gurâb.⁹⁷

Bu esnada Tiblen Gabor dahi levendân-ı sâhib-i zûr ile ol mahalle gelüb izale-i keyd-i şürûra azîm hıdmet ve kifayet-i zuhur eyledi. Ve zikr olunan buğât-ı sâ'î-i bi'l-fesâda telmîh u tasrîh tarikiyle ta'rîz u tevbih idüb: “ Hizar efsûs ey bî-ırz u nâmuslar ki biz anlar ile millet-i vahide iken ve beynimizde karâbet-i nesebiye ve sıhriyye ve nice alaka-i hafiyye ve celiyye sebkı ol tarafa meyalân u incizaba müsaid iken yine şehinşâh-ı ruy-ı zemîn ve ser-şehriyârân-ı şevket-rehînin dâiye-i ubudiyyet ve alâka-i rikıyyetiyle başımız meydana koyub, [s. 97] sayf ü şita ve masîf ü meştâ bilmeyüb kend-i ekârib ü hîşân ve akârib-i kîşânımız ile ne yüzden tırâd u nizâl ve sîtîze vü cidâl üzere olduğumuz re'y'ül-ayn müşahede ve muâyene idiyorsuz. Biz hilâf-ı âde gayret-keş-i İslâmyân ve bu vech üzere bî-dirîğ-sâz zahm-i cân olub. Siz baştan ayağa müstağrak-ı ihsân ve bî-şüphe mağz u üstühvânınız dahi perverde-i ni'am-ı Celîle-i Osmânyân iken revamıdır ki bu kadar zamandan beru husûl ü itmâmına it'âb-ı nüfûs ve itlâf-ı hazâin ile kûşîş ü ihtimâm olunan maslahat-ı lâzımü'l-vuku-'ı diniyye ve mülkiyye temâm sûret-pezir-i hitâm ve peyveste-i mertebe-i encâm olacak mahalde bu yüzden ihtiyar-ı hüce-i (hünce-i) muhannesî kılub. Hem hüdâvend-i ni'mete çep-endâz muhalefet ü inâd ve hem fırsat-ı itmâm-ı kârda rahne-fiken fesâd olasız. Şimden geru nâmerdân-ı bî-hamiyyete mültehak olub, hûd ü bergüstevâne bedel mu'cir ü lisâm-ı zenâne ile hırâmân seyr-i mahalle-i şerm-sârî vü hacâlet ve decâce-i muhıllat-ı mahallât bîve zenân felaket-nâk gibi kûşe-gird-i kûy ve bir zen-i mezellet olmakdan gayr-ı ne hâlete lâıyk olursuz.”

NAZM

Sad hayf ü sad efsûs ber ân hile vü nîreng.

Ber bâd-ı fenâ refî diriğ-i ân ser ü ân neng.⁹⁸

Mazmûn-ı üzere münasib cerb-i zebânî ve tahrîk (ta'rîk)-i ezân dâiye-i fesâne-sencân tevânî kıldı. Ukalâ-i avâkıb-bîn ve dekâyık-şinâstan bazı ümerâ ve rüesâ dahi ol mahalde şitâbân-ı pîş-gâh-ı vezîr-i saf-ârâ olub ref-ı akîre-i vâveyla kıldılar. Ve “ Bu

⁹⁷ Serseri akılsızlar ellerinde kılıç yiğitler gibi meydana çıkınca bitmeyen ah u vahları göğe erişti. Azap korkusundan geriye dönüp kaçtılar. Şahinin belasından karga sürüsünün korkup kaçtığı gibi.

⁹⁸ Yüz kere eyvahlar ve yazıklar olsun bu hile ve düzenbazlığa. Bu başın ve bu utancın ahları fenâ rüzgarıyla uçup gitti.

musibet-i ciger-sûz ve âteş-i derd-efrûza tahammül ne mümkündür. Hevâiyyân-i bî-ser ü sâmandan bazı vega-perest ve şeka-peyvest herze-kârlar bu fesâd-ı rûsvây-zâyı hemîşe kendülere pîşe idüb. Tamâm husûl-i merâm mevsiminde arzu-yı râhât u ârâm ve ümid-i vusûl-i menzil ü makam ile yek-digerini tahrîz-i ale’ş-şeka ve ıdlâl ü iğva kılub, daima serdâr u sipeh-keşleri şerrâre-i [s. 98] şûr ile dağ dağ ve pür-ateş ve bu ihtilâl-i perişanî-fezây birle hıdmet-i aliyye-i diniyyeyi müşevveş itmeyi mû’tâd ve mâ bih-il-iftihâr fuâd itmişlerdir. Ba’del-yevm bu iftizah-ı rûsvây-fezây tahammülümüz kalmayub. Her zamanda bî-edebân-ı kavmin âsâr-ı levî ile mazhar -ı şemâtet-i kavm (levî) olmakla pür-ızdırâb ve müşahede-i sû-i halleriyle bî-tâb olmuşuzdur. Elbette mebde-i fesâd ve menşe-i bağı ü inad olanlar bulunsun. Ve ol havene-i bî-avnin haklarından gelünsün. Ve illa bu defa dahi müsamaha olunub. Hareket-i şenâat-eserlerine tîğ-i bî-dirîğ-ı hûnîn sedd-i sedîd-i âhenîn kılınmaya. Bâd-ı fesatları tehyîc-i lücce-i keder ve iş’âl-i nâire-i zarar itmek mukarrerdir.” deyü, ilhâh-ı tâmm ve ikdâm-ı mâ-lâ-kelâm idicek, fi’l-hal sipeh-sâlâr-ı sahib-i istiklal at arkasında tarh-ı cem’iyyet ü dîvân idüb.

Miralay ve sâir kâr-fermâ bir yere gelüb. Muharrik-i silsile-i şürûr olan şîrzime-i mugayyirü’l-ümûru yegan yegan pîşgaha ihzâr-u siyaset ve ukûbetleri vücûbunda ısrar itmeleriyle bu makûle dîn ü mübîn ve devlet-i aliyye-i sedâd-âyîn muhaliflerini istihkâk u isti’dâdları mertebesi üzere mazhar-ı kahr u zecr itmeleriyle herkes ü nâkes haddini bilüb. Emr-i mutâ’-ı İlâhi ve hükm-i lâzımü’l-ittibâ-’ı padişahî kemâ hüve’l-vâcib şeref-nüfûz bulub. Galebe-i taraf bende vü fermân-berânde olmaduğın ve te’sir-i kelâm cânib-i fermân-fermâye mahsus olduğın düşmen haber alucak cân-ı müstahakku’l-hizlânlarına âteş-i ızdırâb düşüb. Bir serdar-ı asâkir-i İslamiyye ki bu vechile zabt-ı asker eyledi.

Her ne mertebede fırka-i kibrâne kasd iderse bilâ şübhe icray-ı murad u tenfîz-i emr ideceği mukarrerdir deyü urûk u a’sâb tedarüklerine infisâm-ı vehm ü bîm reh-yâb olub. Fazl-ı Kerîm kâr-sâz ile derûn-ı müşrikîne müstevlî olan derd ü endûh-i bî-hisâb, haberi vâsıl-ı kâr-güzârân-ı âli-cenâb oldukda hazret-i serdâr-ı kâm-yâb, “Veffakahullahu ile’s-sedâd ve’s-savâb, lâ-zâle bâbühü’l-âlî mev’ilen li külli şeyhin ve şâbb.”⁹⁹

[s. 99] Hemân-dem Tıblen Gabor vesâir müşkil-âmûzân-ı ümûr ve tecrübe-sencân-ı a’sâr u dühûr ile istişâre-i kâr ve mükâleme-i nehzat u karar idüb. Eger bu def’a bilâ tereddüd velâ tel’asûm ol berhem-zede-gân acz ü ıztırââ ızhâr-ı “ haşem ü haşm-i

⁹⁹ Allah onu doğru yolda yürümeye muvaffak eylesin. Yüce kapısı geç ihtiyar herkes için bir sığınak olduğu sürece

teceşşüm ” olunub. Finâ-i fena-pezâr-i memâlik-i pür-mehâlik düşmene âteş-endâz karar olarak diyar-ı müste‘iddü’-d-demârlarına dühul olunursa ve dârü’l-enn-i İslâmda karar olunduğu üzere mülk-i harbîde âram ihtiyârı makul görünüb. Lâ mahale rûz-ı kıyamete dek elsine-i cihanyânde metlûv ü mezkur ve nihayet zemîn-i mağribden aksây-ı diyar-ı Çîne varınca şâyî‘ ü meşhur olucak bu kazıyye-i bü’l-aceb olacağı azhar mine’n-nûrdur. Ve melâ‘ın-i bî-dînin ehl-i İslam ile silm ü sulha meyl ü hevesleri derûnî ise bâ‘de’l-kahr ve’l-galebe vech-i mesnûn ve tavr-ı selef-i rahmet-meşhûn üzere kendülerden sebk-ı taleb ve rağbet ile akd olunub. Ümmet-i hayru’l-berıyye devlet-i kâhire-i alıyyeye enfâ‘ ve evlâ ve hamıyyet-i islamiyyeye enseb ve ahrâ görüldüğü tarz-ı pesendîde-tırâz üzere elçiler ve sefîr-i haber-pejûh (olacak) vekiller ahvaline zabıta-i hendese tertîb olunur.

Cümle netâyic-âra sâibe-i üli’n-nühâ bu medâr üzere karar bulucak, Çâsâr-ı müstehakk’ul-bevârın sikke-hâne-i hazâne-i nasîbü’l-müslimîn olan mahall-i ma’hûde doğru revâne olub. Zûr-bâzûy-i seyf-i hande-rûy ile çehre-i abûs-i kefare-i (bî) behreyi figâr ve hâh u nâ-hâh emân-cûy ve mazeret-hâh olurlarsa fe-bihâ ve illâ (tarika-i) ahz-i disâre bezl-i mâmelek-i iktidâr itmek niyyetiyle cânib-i dârü’l-harbe atf-ı ‘anân-ı azîmet ve imâle-i zimâm-ı bîkrân-ı himmet kıldılar.

NAZM

Nîkû şevd ez kudret -i o kârhâ.

Yenkâd dehrî tâyi‘an ev kârihâ.¹⁰⁰

Kerîm-i amîm İzid-i Kird-gâr gaza-ferma ve mûcize-i bâhire-i kâfile-sâlar-ı enbiya ve kerâmet-i pîr-i mücahidîn ü etkiya ve Aliyyü’l-Murtazaya tevekkül ü istinâd ve herhalde inâyet-i hüdaya itimâd ve duâ-yı hayr-ı Zıllûllâh-ı Alî ve rehber ü rehnümâ-yı ecnâd idüb. [s. 100] Derûn-i mülk-i müşrikîne azîmet ve Love nâm harbî kaleden hareket olundu. Ve kat-ı menâzil ve tayy-i merâhil iderek Karmûsbâne dedikleri mahalle ki Çâsârın meâdin-i azîmesi ve darbhanesi olduğu mevzi’-i ma‘rufdur. Bi-avnilllahi teâlâ ve te’yîdihi alayını umûmen asâkir-i nusret-meâsir (meabir) ile vusûl ü duhûl müyesser olub. Hazret-i serdâr-ı nâmdar, murteza-iktidâr, veffakahullahü Teâlâ ilâ sunûf’ il-mesâr ve’l-mebâr Janufça nâm kafir şehrinde deveci denilmekle ma‘ruf bir kafir vilayetinin boybeyi ve evvelki hâkimi saraylarında bî-bâk ü bî-pervâ kendi gülşen-serây cennet-

¹⁰⁰ Onun kudretiyle işler düzelir güzelleşir. Dehrin içinde olanlar ister istemez ona boyun eğer.

âbâdında karar buyurdukları gibi nüzûl ü ârâm buyurub. Tiblen Gabor dahi Karmusbânede bir nâmdâr-ı dûzuh-kârârın hınzır hanesinde vaz'ı huyûl ü hıyâm ve ol cây-gâhı kendüye makarr u makam bildi.(eyledi)

NAZM

Nişestend âncâ çû şîran-ı ğâb.

Kader der yemîn ü kaza der rikâb.

Ne efkâr-ı düşmen ne pervâ-yı hasm,

Ber eflâk peyveste ibrâ-yı hasm.

Zehî zûr-bâzû zehî kerr u fer,

Ki ber mülk-i hasımet (hazret) pey-â-pey (biyâbî) zafer.

Tû bâşî ez sû'î sanî'aş emîn.

Şeved düşmen ez kahr-ı endûh-gîn.

Şevî tû ser-efrâz-ı bâlîn-i nâz.

Şeved o zi nâr-ı belâ der-güdâz.¹⁰¹

Sâir asâkir-i islam ve uzamâ-yı ümerâ-yı kiram ve efrâd-ı ecnâd ve mürettteb çeşmân-ı kâm-dâd ve fârisân-ı sahib-i ciyâd encüm-adâd ve pehlevânân-ı Rüstem-nihâd (nejad) dilaver-nihâdın be yek ihtiyar ittikleri kurra ve nevâhî ve kasabât ü büldân-ı harbîde menzil ü mekân ittihaz ittiler. Ve ol emâkine devr-i ademden ilâ hazihi'l-ân ehl-i islamın senâbek-i huyûl-i nakş-endâz güzar olmamış iken 'ızz ü (yümni) te'yid-i ilahi ve sâye-i seadet-i zıll-i ilahide herkes kend-i vatan ve kadîmi makarr u meskenlerinde karar itdikleri tarz üzere bî-bâk ü bî-perva kat'- (nat') endâz süknâ ve tarh-efgen sürûr u safa oldular.

Ol sefer-i sûtûde-eserde fürsân-ı meydân-ı tek ü tâz olan yârân ser-efrâzıyla tarh-ı meclis-i musahabet olundukca bu sükkerî halvâ tahkik ile [s. 101] lezzet-bahş râyika-i (zayika-i) izân olurlar ki kendimiz bileli ve cenîn-i canımız dîde-güşâ-yı vücûd olub. Sinn-i temyîze bülûğ ideli herbirimiz çeşîde-i sad hüzn ü derd ve keşîde-i hizâr germ ü

¹⁰¹ Ormanın aslanları gibi orada oturdular. Kader sağlarında ve Kaza ise yolda. Ne düşman derdi, ne hasım korkusu. Felekte asılı, hasımın kurtuluşu. Bazen pazu kuvveti bazen saldırıp geri çekilme. Sonunda ise düşman ülkesinde zafere ulaşma. O zaman onun şerrinden emin olursun. Düşman ise kahırdan endişeye kapılır. Sen naz yastığında başını dinlendirirken düşmanın belâ ateşinde erir gider.

serd olub. İle'l-ân bu sırr-ı bü'l acebî görmek değil istîmâ' bile hiç kesin hâtırından güzâr itmemiştir ki fasl-ı şitada Nemçe kırılı denilen hanedân-ı azîm sahibi melu'n-i pür-dalâletin hâkk-ı vasat-ı mülküne sefer olub. Uğlûta-i rûz-ı Kâsım kadîmî illet-i insirâf-ı behane-perdâzân-ı rahat-perest iken hâlen mevsimü'l-kahr-ı zemherîri, faslu'r-rebi'-i pür-tenvîre beraber bilüb, darb-hane-i kafir olan mahal ki hemânen numûne-i nihan-hane-i dâru'l-hazânedir. Makarr u mesvâyı mücâhidîn ola bir hâlet ile ki cevânib-i erba'asını kılâ-ı düşmen ihâtâ kılub, çâr-ciheti mâlâmâl fî'e-yi şirk-endûz fitne-(hud'a)fen iken kuvvet-i baht-ı padişah-ı İslam ve yümn-i teveccüh ü tedbîr-i serdâr-ı ferhunde-zât sûtûde-nâmla havâtır-ı müslimîne ihtimâl-i havf u bîm-i dehşet-endâz ve kulûb-i mücâhidîni vesvese-i keyd-i ehl-i cahîm mükedder-sâz olmaya.

Zehî fazl-ı bârî zehî avn-i hakk.Hatta âsâyış-gede-i evtânda karar olunduğı üzere bazı ten-perverân câme-hâb u esbâb-ı esâs ü esvâb tertib idüb. Hall-i kemer-bend ve ihrâc-ı şalvar u pûşîdenî birle esbab-ı kuvvet-i kalb ve izhâr-ı metânet mümteni'u's-selb ittiklerin hikaye kılurlar. Hakku'l-insaf az zaman değildir ki bu rişte-keş cevâhir-i hurûf olan abd-i fakîr câmi'u's-sahâyif (râkımü's-sütûr bu hengâme-gâh-ı devr-i kühen-sâlde kıssa-i pür-hisse darb ü harb-i neberd-cûyân-ı âleme) tevcih-i sâmi'a kılub. Güher-senc-bâsıra dahi meydân-ı kütüb-i tevârih ve nüсах-ı şeh-nâme-hây-ı menâkıb-ı eslâfda niçe meclis-i ceng ü cidâl ve âsâr-ı tırâd u nizâl temâşâsıyla karînü'l-ayn olub. Bu âna dek bu keyfiyyet-i mahkiyye üzere sahn-ı mülki düşmende bî-perva kışlamak tarîkı üzere vaz'-ı kadem-i karâr olunmak hususu hergiz ne gûş-zed-i fakir-i bî-mikdâr olmuş ve ne bu vaz'-ı garîbin sebk-ı misâli istîmâ'ıyla ziyâfet-i sâmi'a kılmış âdeme tesadüf olunmuştur.

Bu ne [s. 102] hâl-i bü'l-aceb ve sırr-ı garîb ü ağrebdir ki bu serhadd-ı Engürüse bin tarihinden berü alem-keş-i isti'la olan sipeh-keşân-ı mansûru'l-livânın keyfiyyet-i hücum ü kudumleri bin yıldan beri mesmû' u ma'lumdur ki fasl-ı tâbistâne maksûr olub. Vezir-i a'zam ve serdârân-ı ekrem nice yüz bin sipâh-ı cür'et-penâhla mülk-i düşmene duhûl hengamında değil fi'l-cümle karîb oldukları zamanlarda cümle bir yerde müctemi' ve müttehid iken ve pîrâmen-i orduya zencirler çekülüb. Etrâf-ı muhayyem-gâh tûb ve tüfenk ve âlât-ı cenk tertîbiyle ve kat kat karavullar ve nigâhbânlar ta'yiniyle mahfûz u mazbût olub. Karargâh-ı sipâh bir mu'ayyen hısn-ı hasîne dönmüşken yine eser-i havf ü dehşet zâil olmayub, bir mertebe vehm ü bîm ile mütezazel olduğu kâbil-i inkar değildir.

Amma bu lutf-i Hüdâ-dâdın şükri nice müyessserdir ki temâm-ı istîlâ sermâ mevsiminde zâd u zevâ‘ide-i asker nâ-peyda ve melce’ ü makarr olmağa seza olan cây-gâh dest-res-i karîn-i taassür ü imtinâ iken küffâr serhadd-i mülk-i düşmen değil bu makûle pâyitaht-ı Çâsâr ve karargâh-ı re‘îsü’l-eşrâr olan diyârın çâk-ı vasatında bî-mehâbâ tarh-efgen-i esâs-karâr olduklarından gayri kendi mülk ü mevrusların tasarruf ider gibi “ meymeneten meysereten ” mülk-i a‘dâdâ icrâ-yı muktezâ-yı hâhişlerinde der-kâr olub. Nice müddet bu hal üzere bî-vehm ü bîm ol emâkinde mukîm olalar. Ve hiçbir taraftan keder-zede olmayub sıhhat u âfiyetle makâm-ı kadimlerine geleler. “Sübhanе’l-kâdiri’l-kayyûm” bu lutf-ı ilâhî devlet-i aliyye-i pâdişâhîde teveccüh-sedîd ve tâli’-ı sa‘îd-i serdâriye mahmûl olmamak olmaz. “Şekerallâhu sa‘yehü’l-âlî ve şerrefehü bi ‘avnihi’l-müte‘âlî”¹⁰²

EL KISSA : Serdâr-ı asker-i İslâmın bu makûle ceyş-i bî-tabîşla mevzı’-ı mezkurda hall-i hıbâl-i eskâl ve ilkâ‘ı edevât-ı hall ü tîrhâl idüb, tamam-ı fasl-ı şitâ münkazî olub, erba‘în ü hamsîn peyveste-i rütbe-i hitâm ve resîde-i serhadd-i encâm olunca ol makamda sebât u ârâmâ karar [s. 103] erdiklerin ve çâr-cihet mülk-i düşmene akıncılar salunub. Melâ‘înin hânûmân u meskenlerin dest-hûş-i zebâne-i âlem-efrûz ve mülk ü mâl ü ehl-i ı’yallerin zîb-âğûş-i dilâverân-ı ciger-dûz itmek için ser-i semend-i azme tâlîk-i ‘anân olub. Şedîdü’ş-şekîme dilaverler ve kaviyyü’l-himme şîr-i nerler taraf taraf pûyân u devân olub mânend-i sabâ çâr-cihet-i âleme tâzân olduğu haberi vâsıl-ı sem‘-i sanâdîd-i küffâr oldukda reâyâ vü berâyâ ve sâir ekâbîr ü fukara kırallarına varub, dâmân-dâd u feryâda teşebbüs idüb. Dest-feze-‘ı vâveylâ ile girîbân-ı sâmânların çak çak idüb.

Velvele-i müş‘irü’t-ta‘zîb ile nâle-pâş sitem-te’sir olurlar ki: “Ey kiral-ı bâhirü’d-dalâl! Bu kadar mâh u sâldir ki Al-i Osman leşkeri diyarımızdan pâ-keşîde ferâğ olmayub. Zîr-i akdamlarında pâyimâl olduk. Hussusan bu def‘a sîne-i memleket bilâ-karîne bir leked-i râhat-fersâ ve bir zahm-kâri-i mümteni‘u’l-müdâvâ urdular ki hizâr Bukrât ve Câlînos ve Aristo ve Batlamyus merhem-i tedbîr ile (ilâc-ı) derd-i inziâcımızda çare-yâb-ı felâh olmak ihtimâli emr-i muhaldır. Hâlen gâr-ı havel-nâk-i kahramânîden bir özge ejderhâ-yı heft-ser, mehîb-i peyker bâlâ-keşîde-i istîlâ ve âteş-feşân-ı kahr u belâ olub. Nehîb-i savletinden kârımız derd ü ‘anâ ve hâlimiz (âhu) vâveylâdır. Şöyleki bu tılsım-ı hakîmâne ya‘ni behâne-i musâlaha-i âcizâneye teşebbüs olunmayub. Sene-i

¹⁰² Allah sa’yini meşkûr etsin ve onu yardımıyla şereflendirsın.

âtiyede yine biz dahi bu vech üzere helâhil-pâş kahr olursa bu mahalle kudûmi lazım değil, istimâ'-ı kasd-ı hucûmu serâser cümle memâliki harab ve zümre-i salîb-perestânı küşte vü bî-tâb itmek mukarrerdir. Hemân mülk ü mâlden belki sinn ü sâlden vaye-gîr-i imtidâd olmak melhuzun ise Al-i Osman serdarından irsâl-i peyâm-ı inkıyâd ve sulh u emâna vaz'ı esâs murad itmek gereksin. Zahir saltanat u isti'lâdan murad himaye-i bilâd ve sıyâne-i reâyâdır. Hâlen sen bizi hırâsete kâdir olmayacak, lâzım gelir ki itaatten [s. 104] hurûc idüb başımız tedârüküne mübâşeret kılavuz. El garaz ya ehl-i İslamla sulha azîmet kıl ve illâ taraf-ı sultan-ı mü'minîne teba'ıyyet ve âna bende ve raiyyet olacağımızı mukarrer bil. Hususan Engürüste olan reâyâdan istimâ' üzereyüz ki Bidun serdarı olan vâli-i mülk-ârâ reâyâ-perver ve adalet-güsterlikle âleme âvâze-i şevk ü safa salub, hem-kîş ü hem-mezheb olduğumuz tavâyif-i süst-âyînin ol taraf-ı pür-şerefte huzurı ve sâye-i vezîr-i âlî-mikdârdâ intizam-ı na-mahsûrî müşahede-i âmme-i âlemyân iken biz bu mülahazadan rûgerdân olamazız.” deyü azîm velvel-i tefrika- (teferruk) engîze âheng ittiklerinde kırâl-ı mütegayyirü'l-ahvâlin aklı başından gidüb. Lâkin habâset-i cibilliyye ve hamiiyet-i cahiliyyesi hasebiyle tecellüd-i gayret-âlûdi rû-pûş-ı ızdırâb-ı vücûd iderek envâ-ı fikr ü endîş mümiddü't- teşvîşe düşüb. Bilâhere tercîh-i re'y-i sulha karar verdiler.

NAZM

Çûn nebâşed der tû pervâ-yı direng.

Dîger ez dil bertaraf kün nâm-ı ceng.

Çûn tû netvânî dil-âzâri-i gayr.

Ber zebân kün nükte-i e's-sulhu hayr.¹⁰³

Sahâyif ü sâbıkada mestûr olduğu vech üzere serdâr-ı benâm ve asâkir-i İslam zikr olunan madenlerde kışlayub. Kendi vilayetlerinde olduğu tarz u tavr üzere herkes meşğûl-i ziyâfet ü işret ve müheyyâ-sâz-ı safa vü sohbet iken taraf-ı kırâl Çâsârın sulh u âşnâyâ tâlib olduğu haberi gelüb. Cânib-i saltanat penâhîden rızâ-yı cevâz-ı musâlaha mahsûs-i düşmen olmadan kendi semt-i mâkûslerinden sebk-ı taleb zuhurı mücedded silsile-i sürûr olub.

¹⁰³ Madem sende istirahat endişesi yok. Öyleyse gönlünden artık savaş adını çıkar. Madem başkalarını incitecek gücün yok. O halde “Sulhda hayır vardır.” sözünü dilinden düşürme.

EL KISSA : Maslahat-ı musâlaha mükâlemesine Tıblen Gaboru tevsît itmişler. Bizi Al-ı Osmanla barıştırmak gereksin, deyü Tıblene mektub ve nâme göndermişler. Ve hâlen mükâleme-i tefâsîl-i ahvâl-i sulha üç ay vâde kılunsun. Ve asker-i islam bu mahalden kendü vilâyetlerine kalkub, biz dahi taburumuzu ref' idelim. [s. 105] Üç aydan sonra elçiler ve vekiller tedârük idüb hıdmet görülsün deyü Tıblene yazmışlar. Pes bu minval üzere itmâm-ı kâr-ı pesendîde-âsârın mukaddemâtına şurû' olunub. Nefs-i Karmûsbânede vâki' kal'a-i harbînin ve darbhânenin içine girülüb. Bir هفته mikdârı vezîr-i âlî-mikdâr hafazahullahu 'an-il-ekdâr mükâleme-i sulh için ol mahalde karar buyurub. Hatta kat'ı nukûd için üçyüzaltmış aded destgâh mevcut olduğun bizzat kendüler add ü hikâye buyurmuşlardır. Ve zikrolan eyyâm-ı üsbû'da mübarek sâât içre sulha dâir olacak hâlât mükâleme olunub. Ve mev'ud olan üç ay geldikde ne yüzden mübâşeret-i musalaha vü müvâlâta âheng ve ne tarîkle teşebbüs-i esbâb-ı terk-i ceng olunmak münasib idüğü murâd üzere zebâne gelüb. Ve lâzım olan mektublar ve temessükler ol mahalde alınub virülüb. Ba'dehü 'izz ü iclâl ve rehnümây-ı baht-ı ferhunde(ferruh) fâl ile yemin ü yesârdan mazhar-ı eltâf-ı İzzid-i Perverdigâr olarak zikr olunan Karmusbânededen nakl-i hıyâm-ı kıyâm ve ref'-i âsâr karar olunub. Safâ-yı hâtır ve ferâğ-ı bâl ile âheste âheste âlât-ı ceng ü peykâr ve edevât-ı rezm ü kâr-zâr cem'u tertîb ve tahmîl-i metâyâ nakl u tahvîl olundukdan sonra kadem ber kadem cânib-i dâru'l-İslâmâ atf u 'anân-ı insirâf u ric'at ve sâlimen ve gânimen taraf-ı makarru'l-iclâle tevcîh-i kâfile-i nehzat kılındı.

Ve cemi'i ahmâl ü eskâl ve hayme vü har-gâh ve esbâbü'l-intikâl bilcümle ve bilkülliyye berdâşte-i dest-i himmet olub. Haml-i sakîl makûlesinden bir şey-i hasîs terk olunmayub. Rezîl ü nefîs her ne var ise gerek mülk-i düşmenden rubûde-i çengâl (cenk) âverân ve yağma-(ve gerek)gerân taraf-ı İslamdan i'dâd olunan esliha ve âlât-ı rezm ü gavgâdır. Bir mühennâ ahz u istishâb ve ganâyim-i bî-hisâb ile kâm-yâb-ı iyâb ve canib-i Engürüse şitâb olundu. Ol azîm tûblar ki vasat-ı tâbistanda nakl ü tahrikleri düşvâr [s. 106] idüğü âşikardır. Esnâ-yı şitâda sahn-ı gabrâ âyîne-i âlemyânâ mümâsil olduğu halde bi-avnihi Teâla ednâ himmet-i vezîr-i sahib-i tedbîr ile bî-zahmet ü keder dâru'l-emn-i İslâma nakl u îsâli müyesser oldu. Kılâ'-ı harbî ve derbend ü (cibâl ü) şevâhık u mazîk ve cây-ı kesîrü'l-'avâyık meyânındaki asâkir u ahmâl u eskâl güzâr kıldı. Fazl-ı İzzid-i Müteâl birle bir âdeme zarar-ı nefîs ve mâlî mütereddid olmayub (terettüb itmeyüb.) Belki ez-în-taraf tenhâ vü hâlî gidenler ez-în-cânib hem yanları memlû ü mâlâ-mâl ve nukûd u lâlî geldiler.

NAZM

Büşrâ le kad hasale'l-ikbâlû ve'z-zafer.

Ve'l-müslimûne ale'l-küffâri kad zaher.¹⁰⁴

Sıhhat ü selâmetle bu kadar maslahat gördükden sonra yine Budine asker ü serdâr muzaffer vâsıl olduğu hisâb olundukda rûz-ı Kâsımdan ellidört gün mürûr itdüğü müte'ayyin olub. Yani iki ay diyâr-ı düşmende kışlayub karar itmiş olurlar. Sübhânâllah bu ne himmet-i İskender-pesenddir ki ol memâlik berf ü bârân ve sülûc ü sermâsı hadd-i i'tidâlden bîrûn olub, hiç âher diyâra kıyas mümkün olmadığı mukarrerdir. Te'sîr-i şiddet-i zemherîrden fil-mesel külhan-sûzân muncemid olub, zebâneler şûşe-i yah gibi nümâyân vakt-i telâhuk-ı hacet-i kaddâheden şerrâre yerine yah-pâre çehân olur denilse muhtemelü't-tasdîk bir haberdur.

Hal bu minvâle muvafık iken bu makûle ceyş-i merâm ile mülk-i sa'bû'l-mürûr düşmene bî-pervâ duhûl ve bu kadar eyyâm u leyâlî meks ü ârâmdân sonra sâlimen ve gânimen âfiyetle makarr-ı kadîme vüsûl, hakkâ ki hayret-endâz-ı ukûl-i fuhûl ve teaccüb-fermâ-yı ashab-ı kabûl olmamak ne mümkündür. (A)Herkes ki şinîd güft sübhanallah.

EL KISSA: Seadet ü ikbâl ile hizâyı Bidûnde vâki' olan Peşte sahrasına asâkir-i İslam vâsıl olucak hazret-i destûr-i kerîmü's- şân şükr-güzârî-i lütf ü ihsân için ta'kîb-i (tatyîb-i) havâtır-ı merdân, gazâ-verzân, rızâ-cûyâna müheyyâsâz-ı esbâb olub.

[s. 107] Bilâ ihmâl sahra-i Peştede at arkasında tertîb-i dîvân eyledi. Ve herkese muvâfık-ı hâl nevâziş ü eltâf idüb. Kiminin fark-ı isti'dâdına per-i şâhin-i tahsîn bir ser ve kiminin dûş-i istihkâkına hıla'-i fâhire-sâ-pâş ve âferîni derber kılub. Ziyâfet-i âmme niyeti ile cümleye bir ihsân eyledi ki kıyamete dek sipâh-ı râtibe-hârân şükr-güzâr itmi'nân oldılar. Yani mecmu' âhâd ü ecnâdı bir vehlede icâbet-i azm-i evtanla şâdumân idüb. İle'l-ân sipeh-keş ü serdar olanlar bu makûle zemân-ı icâzette pûzer nâmıyla bir hazîne-i azîme ahzini mu'tâd eylemişlerdi. Ve sipâh dahi bu vaz'a me'lûf ve her biri bu ahz-i bî-ma'na zımnında bazı hıyel ü hıyânet-engîze revâc vire gelmekle zarar-ı dîn ü devlete râcî nice tezvîr u müsamahât icra itmekle her sene vakt-i izn-i rücû'da i'tay-ı mâl ü gence münkâd olmuşlar idi. Ammâ erbâb-ı umûm ricâl nefs-ül-emirden olub, şâh-râh-ı sıdk u sedâddan (gayrı) tarîka ilkâ-ı râhile-i fesâd itmek şanlarından değildir.

¹⁰⁴ Müjdeler olsun ikbal ve zafere ulaşıldı. Müslümanlar kafirlere galip geldi.

Ol makûle bî-çârgân-ı âlûfte-nihâde bu resme tekâlîf-i mâliye ne mertebede gîrân gelüb. Temâm-ı itmâm-ı mâ-vecebe aleyhden sonra harac virmek renginde yüzer akçesin feda itmek nakd-ı canından ayrılmak kadar var idi. Yine edây-ı cerîmeye müheyya iken cenâb-ı vezîr-i adalet-penâh maâzallah tâifey-i sipâhdan pûzer ü bedeliye nâmıyla ihdas ittikleri bid‘at-ı menfûru’l-ukalaya imâle-i dest-i himmet neden hâtıra gelür deyüp. “Bil-bedâhe tebşîr-i aff vü ihsânıyla gonçe-i kulûb-i askeri şükûfte ve handân ve râh-ı zıllullah-ı âlî-câha ızhar itdüğünüz hizmet ve za‘n u ikamette ulü’l-emr-i bâ-intibaha gösterdiğiniz inkıyâd ü teba‘iyyet sizin tarafınızdan bana câize vü riâyet kifayet ider. Ben dahi ile’l-ân emsâl ü akrânımız alageldikleri rûsûm ü mu‘tâdeyi size hibe ettim. Bana virecek nukûd-i mevfûru sipâhilerinize ve i‘dâd-ı esliha ve [s. 108] efrâs-ı ciyâde sarf idüb sene-i âtiyede işâret itdüğüm zemânde vaktiyle müsâraa idesiz. Ve hizmet-i pâdişâhiye müretteb ü mükemmel gelesiz.” deyü buyurdu.

Pes bu lûtf-i bedîhiyyü’l-vürûd gayr-i ma’hûdi zümre-i sipâh u cünûd müşâhede idicek herbiri pâdişâh-ı vakt olmuş kadar mesrûr olub. Bu tarikle devâm-ı devlet-i şehriyârîye dua itmişlerdir ki girîv-i âlem-gîr-i duâ ve gülbang-i sâpâş tahsîn ü senâ, velvele-endâz sakf-ı semâ, ve pür-tantana-sâz-ı arsa-i hadrâ-yı Hüdâ-yı binâ olarak ferih u fahûr-ı hoş-dil ve mebrûr-ı azîmet-nümâ-yı evtân ve müteheyyi-i emr-i sultân oldular. Bu hasene-i müstahsene bâd-ı saba gibi çârbağ-ı âleme feyiz-bahş-ı intişâr, dil-sûz-i duâda istihâr olucak âmme-i nâs derûn-i dilden muvâzıb-ı şûkr ü sipâs olup. Cenâb-ı Destûr-i Kâm-yâbın semâhat-ı hâtır-firîbi resîde-i sımâh-ı geda çeşmân-ı nâdiriyyü’l-‘atâ eş‘abiyyü’l-kirâm (kerem) oldukda remed-i hased ile kör-dil ve hafakân ü elem ile pür-gam olub. Serdâr-ı İslâmiyân bu kadar zamandan beru sâir sipeh-keşân-ı âlî-şânın alageldikleri emvâl-i kesîreyi bu vech ile sipâha ihsân caiz olucak. Zâhir budur ki anlar dahi bâş u cânâ kalmayub bu azîmetle tehiyye-i mehâmm-ı kâr-zârda nice mertebe sa‘y ü himmetler idüb “el insân abîdü’l-ihsân”¹⁰⁵ medlûlü üzere merre-i uhrâda cân ü dilden şitâbân ve bî-dirîğ-sâz nakdîne-i dil ü cân olmaları vâzih u nümâyândır deyü azîm havf u hirâs belki kanût u ye’s azâbına düştüler. Dâim belâ vü mihnet ola kâfire nasîb. (Nazm)

EL KISSA: Asker-i İslam âzim-i makarr u makam olduklarından sonra hazret-i vezîr muhassalü’l-merâm Peşte sahrasına nüzül buyurub. Nehr-i Tuna yah-beste olub mecrâsı pergâle-i sülûc ile asîru’l-‘ubûr olmakla rûzî çend ol mahalde ârâm buyurdular. Pes

¹⁰⁵ İnsan yapılan iyiliğe kul köle olur.

ângâh temâmi-i rûy-i âbî-yi mînâyı yâh istî‘âb idüb. Emr-i mürûr u güzâra hâciz ü mâni bertaraf olub. [s. 109] saadet ü ikbâl ile dârü’l-adl-i izzet-meşhûn Bidûne teveccüh buyurub. Nesk-sâzi-i destûr-i âsâyîş-i ‘ibâde ve mühimme-perdâzi-i umûr-i intizâm-ı bilâde meşğul oldular. Bu esnada sulh u salah umûruna cânib-i Çâsâr müsta‘iddü’l-bevârdan muayyen ü me’mûr olan cemî‘i Macar ülkesinin zâbiti Pilatinus esterhâzi meflûş nâm kibr-i bî-hûşla ki ol taraftan re’isü’l-vükelâdır. Mükâtebe tarikı üzere ahvâl-i sulh ne şekle konulmak gerektir deyü haberleşüb anların vükelâsı bu canib-i vâcibü’l-iclâlden irsal olunan vükelâ ile mükâleme-i umûr için Sun nâm mahalde mülâkî olub. Sefîrân-ı peyâm-resân-ı tarefeyn mahall-i mezbûrda âğâz-ı müşavere sadedinde Bağdad gâilesiyle melâ‘în-i bî-dîn istiğna vü nâz yolundan zeban-dırâz olub. Bazı kelimât-ı nâdir berabere âheng idüb. Barışmak mülâhaza ise Vac kal‘ası emân içinde sulha muhalif alınmışdır deyü istirdâd hevasında ve Estergon semtinde bazı kurrada kasr-ı yed ittirmek hevesinde oldukların izhâr iderler. Ve andan gayrı elçi ibtida taraf-ı saltanattan anlar cânibine irsâl olunmak dâvîlerin gösterirler ise “heyhât tadrubu fî hadîdin bârid”¹⁰⁶

EL KISSA: Zû‘m-i fâsidleri üzere kelâm-ı kâsidü’l-ma‘nâlârın bu kâlîba ifrâğ idüb mukaddemâ bizim elçimiz varmış idi. (hâlen) Nevbet sizindir bu def‘a sizin elçiniz gelsün ve Vâç ve kurâ-i mezkûre hilâl-ı musâlahada feth olmuştur. Anın derunında (reddinde) Osmâniyâne şeyn ü âr lâhık olmaz. Eger bu tarîk üzere câiz olursa ceng ü cidâl mübeddel-i emn ü emân olsun. Ve illâ Nemçelerimiz hâzır u müheyyâ ve behâne-cûy-i gavgâdır. Kırılın taraf-ı âherde olan a‘dâsını def‘ itdiler. Ve hâlen âzâde düşmekle iki elleriyle kabza-i tığâ teşebbüs itmişlerdir. Min ba‘din zabtları vüs‘umuzda olmayub kendi mülkimizi dahi pâyimâl itmeleri muhtemeldir. Vech-i âher ile anlar sulha razî olmadılar deyü [s. 110] herze-pâş ve yâve-hây olurlar. Ve mezbur Esterhâzî maktûşun reisi nâmına olan Taşî Gâşpâr nâm bî-dîn ü dûzuh-karar Gıspârı bu kelimâtı tâbir ü takrîr için irsâl idüb. Ve müddeâların lisân-ı müsta‘iddü’l-bükm ve’l-hasr mecâriyle nivişte kılub. Ol dahi “Zâde fi’t-tanbûri nağmetün”¹⁰⁷ vezni üzere Vâc maddesinde safâyı hâtırla virilmezse Nemçelerimiz beş on gün içre ‘ıyâzen billahi te‘âlâ istihlâs iderler deyü mağrûrâne ve bî-edebâne bazı ‘ibârât-ı nâdir-berâber ziyâde kılub ve tahvîf ü tehdîd yolundan biraz terzîka çeküb. Bu nâmeyi cenâb-ı vezîr sellemehüllahü’l-Azîzü’l-

¹⁰⁶ Heyhat soğuk demiri döğüyorsun.

¹⁰⁷ Tanburda bir name daha oldu.

Kadîr tercüme itdirdi. Gavr-ı hâli iktinâh buyurduklarında mezbûr Tâşî Gâşpârı huzur-ı devlet-medâra ihzâr idüb.

Hazret-i serdar-ı nâmdar bir garîb ü mehîb tavr-ı acîb ve tarz-ı âlem-firîb üzere yemîn ü yesâre nigâh-ı kahremânî salarak hırâmân müttekâ-i iclâl ve vaz'-ı kadem safa-i ikbâl içün bî-bâk ve mesnedgâh-ı istiklâl oldukda heybet-i rüstemâne ve sâtvat-i düşmen-keşâne-i bî-behânesi âleme bir şükûh-ı tâb-fersâ ilkâ itti ki taraf-ı muhâlifîn-i şirk-endûzden gelen hîme-i cahim-efrûzi dağ dağ (ve zahim-nâk ü bî-dimâğ) eyledi. Ba'dehü dehen-keşâ-yı hışm ü kahr olub rûy-i mel'ûna bu vechile sîlî-zen-i 'itâb ve şerrâre-pâş-ı hitâb oldu ve dedi: "Gâfil mebâş ey yâve-senc kallâş ki sizin gavr-ı hâl ve kühn-i mâ-fi'l-bâliniz tafsîl üzere mâ'lûmumdur. Bu tarz-ı yâve-tırâza sülûkden taraf-ı sâbit-kademân-ı pâ-ber-cây-ı İslama ta'bir ü teşnî' maksûd ise (A) "Bir kulağımdan girer ol bir kulağımdan çıkar." Bi- fazlihi Teâla devlet-i pâdişâh-ı rub'-ı meskûnde sizin bağrınız hûn ve hâliniz diger-gûn ve kâr u bârınız ser-nigûn itmek emr-i sehildir ve kâr-ı cüzîdir. Sene-i mâziyede vâki' olan sefer-i mübârekde bâzûy-ı himmete rüsûh u iştidâd ve kuvâyı mücerrebeye tamâm kuvvet-i sedâd (inşidâd) hâsıl oldu. [s. 111] Hâlen reh-nümâyâ ihtiyâcımız yokdur. Kûşe be kûşe diyârınızı geşt ü güzâr itmekle enhâ vü aktârı ve her seng-lâh u (seng-gâh u) hâr u zârı bizzat hâtır-nişânımdır. Ve semt-i hareket ve tarîkâ-i azîmet dahi tecrübe ile münkeşif ü münfetiḥ (müttezih) olub keyfiyet-i hücûm karar-dâde-i tab'-ı bî-halecânımdır. Çünkü bu yüzden teklîfât-ı bâride-i mümteni'ü'l-husûl takdîmi ile imtinâ'ı sulha dâir nâza başladınız bilesiz.

Ve kasd u fikrimden âgâh olasın ki devlet-i pâdişâhîde asker hâzır u müheyyâdır. Yârın bürgün geldikde asker-i İslâmiyyeyi kendi çeşm-i bî-nûrunla gör ellibin mikdârı Tatar gelicek idi. Geçen senede bizi gâh nihâne-i (bahane-i) el-emân ile gâhi arz-ı müsâlaha vü peymân ile avk itdürdiğiniz gibi bu sâl-i ferhunde-fâlde âlûde tevânî vü ihmâl idemezsiniz. Ol seferde istishâb itdüğümüz arrâbe vü ahmâl, tecemmülât-ı zâd ü zevâde vü esgâl ile rû-be-râh olmayub. Sebük-bâr-ı revasiye pû-yân olub. Seksenbin mikdârı helal-hor, hakk-ı nîmet-şinâs bendegân-ı padişah ile memâlik-i pür-mehâlik küffâra bi-emrillahi teâla duhûl iderin ne müşâverede kimsenin inzimâm-ı re'yine zaruret var. Ve ne rehber ü rehnümâyâ hâcet var. Emr-i Hâlık-ı Perverdigâr ile sâyf ü şitâ dinilmeyüb meymeneten ve meysereten diyâr-ı müstahakku'd-demârınızı pâyimâl-i bîkrân-ı cihâd idüb, bir taraftan girüb taraf-ı âhardan çıkub ve dîn-i mübîn ve şehinşâh-ı rûy-i zemîn uğruna size bir iş iderin ki devr-i kıyâmete dek dâsitân ve şöhre-i cihân ola.

Evvela bu teklifiniz sû-i edebdir ki ezmine-i sâlifeden hiç birinde (zemânda) âli Osman tarafından elçi ve armağan mesmû‘ olmamıştır. Sâniyen hiç bu âna dek pâdişâh-ı islâm ‘alâ eyyi hâl feth u zabt itdüğü kılâ u kurâdan birin red itdüğü vuku‘a gelmemiştir. Vaç kal‘asının bir taşına bin bâş feda belki içine kan değil can dolmayınca kemter giyâhî “mahrûsun [s. 112] ez dest-i a‘dâ”¹⁰⁸ dır. Vejtûh boğazında vâki‘ olan sulhten berü azametlü padişah-ı cihâna gelüb giden Karahâli dahi buna kıyasdır. Bizim havfle (hîle vü) hud‘a ile münâsebetimiz olmayub kârımız mütevekkilen alâllâh şâh-râh-ı sedâd üzeredir. Mâlumun olsun ki ol iki eliyle kılıca yapuşan Nemçe kafirleri hiç zahmete girmeyüb bu cânibe tâir kılmasunlar. Cenâb-ı Hüdânın bu kemter mahluku ve padişâh-ı rûy-i zemînin edna bendesi oraya üzerlerine hemân vardım vakitlerine hâzır olsunlar bizim işimiz hakla ve kesr-i nefisledir, ibtihâc ü gurur ile değil. Kılıçlar gılâfından çekmekde (çıkmağda) aczinize delil iki eliniz ile yapışduğunuzdır. Cenâb-ı Hüdâyı Be-çûndan ümidvârım ki iki eliniz ile zor idüb çıkardığınız kılıcınız kendi boynunuza uğrayub jenk-âlûde-i saykal-nâ-dîde süyûf-i müş‘irü’l-hutûf gelûy-i miyânınız doğraya. Hâlâ zû‘m-i fâsidiniz üzere midir ki Bağdad seferine biraz asker gitmekle tedârük-i leşkerde hazret-i pâdişâhı dîn-i İslâmın aczi ola.

Bi-fazlillâhi teâlâ Al-i Osmân pâdişâhı ki ser-i şâhân-ı cihân ve kesr-i cibâh ve tergîm-i ünûf (ülûf)-i gerden-keşânde gâlib-i mutlak-ı nıgehbân-ı tâcdârân idüğü şems-i tâbândan zâhir ü ayândır. Bi emrillâh-i teâlâ beş altı cânibe yüzbin ve dahi ziyâde asker göndermek ânın kuvvet-i kâhire ve satvet-i bâhiresine nisbet emr-i kemter ve kâr-ı muhakkardır. Geçen sene benim kâr u girdârımı ve sıdk-ı güftârımı ve râh-ı hüdâvend-i âlî-mikdârda kûşış ü iktidârımı ve asker-keşlikde tedbîr ü âsârımı gördünüz ismâ‘u ihbârâ hâcet kalmamıştır. Çûn musâlahada istiğnâ vü teâllül yüzünden teklîf-i muhâle teşebbüs itdünüz. İnşaallahü teâlâ mazmûn-ı müddeâmızı an-karîb îzah u ayân itmek mukarrerdir. Gelecek asker-i zafer-rehberi kendin gör ve nehr-i Tuna üzere ejderha-vâr keşîde-bâlâ olan cîsr-i muallâdan ubûr u murûr itdiklerinde engüş-i [s. 113] hayrânî-fezâ ile add idüb kübrây-ı kibrâne haber götür.”

¹⁰⁸ Düşman elinden korunmuştur.

NAZM

Tû hâzır bâş ber âyin-i perhâş.

Resed cengâverân ber ceyş-i evbâş.¹⁰⁹

Deyüb bu mazmûnı mutazammın kinâye ve tasrîh yüzünden hezâr gûne tevbiûh u telmîh buyurub.

Harîf dahi müşmeizzen meclisden rânde-i dûr-bâş istinkâf kılındı. “Bürheten mine’z-zemân”¹¹⁰ asker-i İslam dahi gelüb alay ber alay envâ-ı tertîb ve sunûf-i zînet ü zîb ile Peşte köprüsünden güzâr ittiklerinde mel’ûn büt-perest gurûh-i İslâmyânı dîde-i acâyib-bîn ile seyr idicek reng-i rûy-ı bîm-nâki tağyir (tağayyür) pezîr-i ızdırâb olub. Dehşetü’l-kudûm askerden tel’asûm ü telâşeye düşüb. “El-ernebü in sâdefe leysen yetelâşâ”¹¹¹ huzûr-ı hazreti hayırhâh-ı dîn ü devlete tekrar cephe-sâ-yı ibtihâl oldukda tabasbus-ı rûbehâneyi behane-i inkıyâd idüb. Tıblen Gaboru tedbir içün bazı mukaddemât-ı zaîfe-i vesvese-âmîze teşebbüs ve bu tarîkla tefrika-i asker tefekkürünü arzla takayyüd ittikte hazret-i vezir-i âgâh-zamîr fil hâl akl-ı dûr-bîn ve firaset-i sedad-âyîn ile iz’ân idünüb. Ol bâbda hıznîr-i ruhsat-yâfte-i kasd-ı tedbîr (tedmîr) olmayacak icâzet-i insırâfla memleketlerine avdet idüb hazret-i âsaf nizâmü’l-mülk sâhib-i intibâhın kasd-ı bî-bâgâne ve himmet-i merdânesin ve bî-nihâye asker müheyyâ olub. Ubûr-ı cisir ittikleri vükelâ-i küffara bir bir beyân u takrir idicek mel’ûnun vehâmet-i hevâ-yı nefis-i mesmûmı ol gurûh-i zâifü’l-kalb vâhime-pereste muharrik-i safra-yı havf u haşyet ve müheyyic-i hummâ-yı muhrika-i felâket olub.

Bu esnada hazret-i vezir-i bî-pervâ ale’l-fevr Uç (Vâç) tarafına ilgâr idüb. Tâmir ü tecdîd lazım olan mevâzı’ın ihkâm u teşyîdi mühimmâtın görüb ve muhârizan-ı kal’a-yı mezburaya istimâlet virüb ve her birin bir tarikla taltîf ü tatyîb [s. 114] buyurub ve kendi mu’temedün-aleyh ve mevsûkun-bih adamlarından birer nâmdâr-ı bahadırları muhafaza-yı hısna tahsîs ü ta’yîn ve yeniçeri ve sekbân tâifesinden müstevfî tüfek-endâz perhâş-tırâzı temkîn idüb. Yine ilgâr ile Bidûne avdet ve teşrîf-i mesned-gâh-ı saâdet buyurdular.

Ez în cânib Tâşî Gâşpâr mârru’z-zikr Bidûne gelince ve bu haberler ol cânibe varınca melâ’în-i hâviye-mekîn vükelâ-yı cânib-i İslâm ile muâmele-i bâridâne üzere olub.

¹⁰⁹ Sen savaş merasimine hazır ol. Ayak takımına haddini bildirmek için cengâverler gelmiş bulunuyorlar.

¹¹⁰ Bir müddet sonra.

¹¹¹ Tavşan eğer arslanla karşılaşrsa hemen telâşe kapılır.

Vaz‘ı müstağniyânelerin hâlel-pezîr-i endâm meyelân itmiş değil iken sefir-i haber-pejûh-i mekrûh-i merkûmun kudûm-i hengâmında vâki‘ olan halden haberdar olmakla ol subh-dem ferruh-fâlde.

(NAZM)

Sepîde dem-i haşr, bî-mecâl şâh-ı zalâm,

Zi (dest-i) ceyş-i şâh-ı seher afv vü‘l-emân mîhast.

Zed âf-tâb-ı ‘ilim, ber der-i hisâr-ı (sipehr) şehir,

Sipâh-ı melik-i (habeş) sulh-râ, bi-cân mîhâst.¹¹²

Taraf-ı Çâsârın vükelâsı cânib-i İslâmyândan müşavere-i sulh u emâne me‘mûr olan vükelâ-i âlî-şâna haber gönderdiler ki: “Bu kadar zamandır eyyâmımız bîhûde güzâr eyledi şimden gerû bu kâr-ı ferhûnde-encâmı itmâm için bir yere gelüb mîsâk ve tarh-endâz-ı vifâk olalım.” dirlir. Meger Çâsâr-ı küffâr bizzat Tâşi Gâşpârın haberlerin istimâ‘ ittikde akl-ı meâş ve idrâk-i vesile-i zarîr-i (zarar) per-hâşdan fil-cümle hissedâr olmakla vehâmet-i âkıbet kâr mülâhazasıyle bî-ihtiyâr vükelâsına tavsiye-i ta‘cilde irsâl-i ahbâr idüb. Ol sebebdan anlar dahi reh-güzer-i makâle reşhâ-pâş i‘tizâr (iğtidar) olmak lazım gelmiş idi.

Muhassal-ı kelâm irâdet-i Melik-i Allâm asâkir ü reâyânın âsâyış ü ârâmına teallük itmekle şehristân-ı sulh u emâne hasbe‘l-me‘mûl âyin-i bend-i istihkâm ve nesik-sâz-ı intizâm oldılar. Ve sevâlîf-i a‘şâr u dühûrda hergiz hâtır-nişân-ı dakika-sencân olmayan vech-i vecîh üzere bir mükellef ve girân-sâye elçi ile der-i devlet-medâr sultana seza ve şâyân hedâyâ vü armağan gelüb envâ‘ı şevket ve mertebe-i [s. 115] kudret-i şehinşâhî dîde-i idrâklerine nümâyân itdirülüb. Rû-be-râh-ı dâru‘-s-saltana-i muallâ-mekân kıldılar. Yüzden ziyade mu‘ayyen ve meşhûr beyzadeler elçi yanınca dâmen-i dermeyân hıdmet-künân-ı revân olmuşlardır. Ümûr-dîde pîrân-ı kühen-sâl sahîhü‘l-makâl mücerribü‘l-ahvâl, “ temâmi-i ömrümüzde bu makûle muhteşem ve kâmrân elçi geldiğin görmek değil istimâ‘ıyle ziyâfet-i sâmi‘a kılmadık.” deyü tahkîk u beyân iderler. Hakkâ ki bu sulh u salâhın dekâyık ahvâlini berâverde-i zebân itmeğe hâme-i hâzır-cevâb ruhsat-yâfte-i idâre-i kelâm olsa bâzı esrâr-ı hafıyye ve âsâr-ı aliyye (ilmiyye) kaleme gelmek mümkün idi ki akıllar hayran ve âkiller dilhan ola.

¹¹² Haşrin sabah aydınlığı ile karanlığın şahı mecalsizdir. Seher Sultanının askerinden afv u eman istemektedir. İlmin aydınlığı şehrin kale kapısına vurdu. Habeş Melikinin ordusu –karanlık- barışı candan istemektedir.

NAZM

Ukûl-i kâsıra haml itmeğe hoş âmede tâ

Ânın çün eyliyemez gelen süst (şüst) hak edâ

Minnet-i bî-hisâb Cenâb-ı (Müsebbib-ül-esbâbâ) ki hâtır-hâh-ı ukalâ ve arzû-yı dîl ü tab' zevi'n-nühâ üzere ahkâm-ı (silm ü) sulh u emân hal-kâri-i fazl-ı hüda ile pîrâye-pezîr ünvân ve revnak-yâb-ı şevket ü şân olub yümn-i teveccüh-i hazret-i şehriyâr-ı dâd-güster ile serhadd-ı memâlik-i mansûre ma'mûr ve âbâdân ve çârcihet gülşen-serây-ı dünyâda hezâr gûne (gevher) şükûfe-i hoş-bûy-ı emânî (ve âmâl) şükûfte ve handân oldu ve'l-hamdülillahi evvelen ve âhiren ve bâtinen ve zâhiren.

NAZM

Hatâ vü sehîv birle vakt-i tahrîr,

Galatlar düşse ger nevk-i kalemden.

Beyân-ı lutf ile tashîh kılmak,

Ba'îd olmaya ashâb-ı keremden.)

5. Bu Günkü Dille Özet

Yazar hicrî 1038 de Banyaluka’da kadı olarak göreve başlamıştır. Önceleri buralarda anarşi ve karışıklıklar hüküm sürer ve zengin fakir, yönetici, reaya ve hatta kendi köşelerinde kendi hallerinde yaşayanlar bile huzura hasret iken Hazreti Vezirden sonra köy, kasaba, hancı, yolcu eyaletin her yerini asayiş, huzur, mutluluk ve yaşama şevkiyle dolduğunu görmüştür. Öyleki vahşi hayvanlar arasında bile emniyet ve huzurun eserleri görünüyor güvercinle atmaca, şahinle huma kuşu, kurtla kuzu, aslanla ceylan yanyana dostça yaşamaya başlamışlardır.

Yazara göre nasıl insan vücûdunun sağlık ve selâmeti akıl ve iz’ının yerinde olması gerekir ki hayatını güzelce devam ettirip Allah’ın verdiği nîmetlerden faydalanabilsin. Aynen öyle de dünyanın sulhü ve selâmeti, insan topluluğunun huzuru ve mutluluğu için içlerinden birinin akl-ı küll olan Allah’ı temsilen hepsinin üstünde Sultan olması gerekir. Yani vücutta akıl ne ise bir ülke ve devlette de Sultan odur.

Adaletiyle meşhur İran Hükümdarı Enûşirvan bir gün ülkesi ve ahalinin durumunu hakkıyla öğrenmek için bir hileye başvurur. Yalandan hasta olduğunu söyler. Hekimlerden birine de bir rapor hazırlatır ki o raporda hükümdarın derdinin dermanının bir virane evden alınacak ve üzerine efsun okunduktan sonra tahtının altına konulacak bir kerpiç parçasının olduğu söylenmektedir. Bu işle görevlendirilen casuslar ülkenin her tarafını gezdikleri halde tek bir viraneye bile rastlamazlar. Çaresiz Hükümdara gelerek istenilen şekilde bir eve ve dolayısıyla kerpiç parçasına ulaşamadıklarını söyleyince Enûşirvan büyük bir minnet duygusuyla Tanrı’ya şükreder.

Ümmetin Şefaâtçısından (s.a.) rivayet edilen bir hadiste : “Allah semayı üç şeyle süslemiştir; Güneş Ay ve Yıldızlarla. Yeri de üç şeyle süslemiştir; Ulema, yağmur ve adil bir sultan ile.” buyurulmaktadır.

Eski zaman hükümdarlarından Erdeşir-i Babek de : “Bir hükümdar adaleti terkederse raiyyeti de ona itaatı terkeder.” şeklinde ibretli bir söz söylemiştir.

Yine büyük topluluklar tarafından rivayet edilegelen meşhur bir söz vardır ki; “Hakimiyet ancak dirayetli yetişmiş adamlara sahip olmakla elde edilir ve sürdürülür. Adam yetiştirmek ise mala ve paraya bağlıdır. Mal ve para ise ancak ülkenin imarı ile olur. İmar ise adalet ve iyi yönetimi gerektirir.” mealindedir.

Selefin büyüklerinden nakledilen bir sözde ise, “ Hükümdarların en hayırlısı ameli ve niyeti güzel olup askerine ve halkına adil davranandır.” denilmektedir.

Eserdeki birinci vasıf, Hazreti Vezirin üstün ahlak ve sıfatlarını, dine ve ibadete ulema ve meşayihe olan düşkünlüğünü ve fakir fukaraya karşı son derece eli açık ve cömert olduğunu anlatmaktadır.

Vezirin takvasına gelince, konağında büyük küçük hatta hizmetçi kim var ise farz namazlarında mutlaka cemaate katılırlardı. Sünnet ve nafileler dahi kusursuz ve kısaltmasız eda edilirdi. Vezir ise mutad olarak vitr-i vacibi gecenin üçte ikisi geçtikten sonra kalkar ve sünnette olduğu gibi kıları.

Cihada niyetlenildiğinde bizzat kendileri, cihad için hazırlanan atları gözüyle görüp kontrol etmek için ahıra iner sonra kendi odasına çekilirdi. Hizmetçiler abdest hazırlıklarını gördükten sonra onu kibleye yönelmiş olarak Rabbiyle başbaşa bırakır odasından çıkarlardı. Sözüne güvenilir yakınlarından rivayet edildiği gibi, gece karanlığı bitip sabah aydınlığı başlayana kadar Allah’ın huzurunda durup yalvarıp yakarmayı kendisine adet edinmişlerdi. Rahatına düşkün gafiller gibi asla gecelerde uyumaz başını altın işlemeli yastığa ve sırtını yumuşak pamuk yataklara koymazdı. Gayet uyanık olur, çok az uyur ve daima ibadet havasında abdestli bulunurdu. Uyku ve yorgunluk çok bastırarak olursa yasak savma kabilinden hafif dalar ve uykuyu geçiştirirdi.

Onun bulunduğu mecliste kimseyle alay edilmez, manasız şeyler konuşulmaz, mizah yapılmaz ve kahkaha ile gülünmezdi. Mukallitliğe, şaka ve oyuna yer verilmezdi. Sohbetleri dine devlete ve millete faydalı konularla ilgili olurdu. Eğer dinleyenleri rahatlatmak ve kalplerini coşturmak gerekirse selefte ait tarih, evliya ve büyüklerin menkıbeleri okunur çoğu zamanda cihadın faziletlerine ait parçalar mütalaa edilirdi.

Ağzından asla kötü bir söz sadır olmazdı. Oturuşu kalkışı kibirden gururdan ve gafletten uzak, daima müteyakkız ve vakûr bir duruş sergilerdi. Sünnet olan tebessümden aşırısına onda kimse rast gelmemiştir.

Dünyalık süs ve gösterişe asla değer vermez, sırf düşmana korku salacak at ve silaha önem verir hazırlık yapardı. Cömertlik ve ikramda ise Bermeki sülâlesi kadar şöhret sahibiydi ki ümmetin salihleriyle fakirlerinden buna mazhar olmamış kimse kalmamıştı. Ayak bastığı her yerde salihleri velileri sorar, hatırlarını mutlaka hoş eder dua ve

nasihatlarını alırdı. Gece ve gündüz huzuru müttaki ve salihlerden asla hali olmazdı. Ulema ve süleha eğer onun huzuruna teşrif etmemişlerse Saadetli Vezir mutlaka onları medreselerinde ve dergâhlarında ziyaret eder izzet ve ikramlarda bulunurdu.

Mülkünde bir mahalden geçerken ağlayan inleyen veya hal ve hareketi ile umumdan ayrı görünen kim görse mutlaka ilgilenir ve hatta onunla özel görüşerek derdine derman olmaya çalışırdı. Sadece işleri Budinden idare etmekle yetinmez, her yana gizli açık mektuplar göndererek büyük küçük, alim cahil herkesten memleketin ve raiyyetin ahvali hakkında bilgiler almaya çalışırdı.

İkinci vasıf, Cenâb-ı Vezîrîn cesareti, celadeti, adaleti, heybeti, at binme ve kılıç kullanmadaki meharetiyle eşkıyanın takibi, tenkili ve memleketin korunması konularındaki gayretini anlatmaktadır.

Teheccüdden sonra sabah namazına kadar dua ve niyâz ile iştigal iderler ardından mutlaka Kur’andan bir miktar okurlar ve gündüzün başlamasıyla birlikte devlet işleriyle uğraşmak üzere makamına geçerlerdi. Evvelâ sülehay-ı ebrar ve ulemadan kimler varsa onların hatırını sorar dualarını alır ardından saray hizmetlileriyle görüşür dertlerini dinler gerekli emirleri verir, sonrada dert ve dilekleri bulunan iş ve ihtiyaç sahiplerini grup grup kabul eder ve dinlerdi.

Sarayındaki işler bittikten sonra son derece soylu atlar ve etrafında cengâver yiğitler olduğu halde sahralara doğru süzülürdü. Ata binme ve silah kullanıp cenk etmede eşsiz bir kahramandı. Bu kahramanda sevilen ve beğenilen bütün güzel sıfatlar hepsi birden toplanmış gibiydi. Abid, zâhit, cengâver, cömert, şefkatli merhametli. Hasılı bütün büyük insanların güzel sıfatları onda cem olmuştu. Akıl ve feraset itibariyle aldığı tedbirler ve yaptığı işler akılları ve akıllıları hayran bırakırdı.

At ve silah kullanmada Rüstem ancak onun çırağı olabilirdi. Kol gücüne gelince devlerin bile yerinden kımıldatamadığı dağ gibi ağırlıkları parmağının ucuyla tutar ve bir top gibi ovaya fırlatırdı. Bir gülyabâniye şöyle elinin ucuyla bir sille vuracak olsa kemiklerini hurdahaş edip canını cehenneme yollayabilirdi. Elbürz dağlarına bir tekme vuracak olsa o yekpare taştan müteşekkil dağlar toz olup dağılırdı.

Şavaşın kızıştığı anda Haydar-ı Kerrar gibi askerinin ortasında durur önünde dağ gibi düşman olsa yerinden bir adım geriye atmazdı. Düşman karşısında hiçbir korku ve

endişeye kapılmazdı. Düşmana saldırı ve cengâverlikte ona Mürtezâ-yı Sanî denilse seza idi. Ordusu içinde ondan ileri kahraman bulunmazdı.

Onun yayı Rüstemi İrâninin yayı gibiydi ki ondan başkasının onu germeye gücü yetmezdi. Tüfenk kullanımında bütün cihanı kendine hayran bırakmıştı. Uzağa dikilen enküçük bir cismi bile atınca vururdu. Hızla giden at üzerinde bile barutu ve kurşunu tüfeğe kor ve şaşılacak şekilde bir el çabukluğu ile nişan alıp hedefi vururdu. Yine hızla giden at üzerinde yaptığı atışla uçan ördeği vururdu. Keza bir adamın başına imtihan için konulan yumurtayı adama hiçbir zarar vermeden yaptığı atışla parçalardı.

Cihan Fatihi İskender Çin ülkesine kadar olan yerleri aldığıında Çin Hükümdarı hemen ona itaat etti. Ne türlü vergi ve harac isterse verileceğini ve onun bir vekili olarak ülkesini yöneteceğini ona bildirdi. Bu davranıştan hoşlanan İskender ona cüz'i miktarda bir vergi tayin etti. Çin Hükümdarı bu kadar hoşgörü bizi küstah eder diye karşılık verdi . Sonra ona büyük bir ziyafet hazırladı. Ziyafet meydanına kalabalık askerini savaşa hazırlanmış bir ordu gibi yığdı. Bu durumdan İskenderin telaşlandığını gören Çin Hükümdarı onu teselli etti. Başka hükümdarlar gibi mal ve askerinin çokluğuna aldanarak İskender gibi talihi yaver bir cihangirle mücadele edecek kadar bahtsız olmak istemediğini söyledi. Maksudının sırf ona askerinin gücünü ve sayısını göstermek olduğunu anlattı. Karşısına çıkan herkesi yenen bir hükümdara karşı çıkmaktansa itaat etmenin en selametli yol olduğuna inandığını ifade etti.

Üçüncü vasfı zulüm ve bidatı kaldırması, şer ve fesadı def etmesi ve tamir ve tahkime muhtaç kale ve hisarları onarmasıdır.

Akıl ve nakil ile sabittir ki bütün zulüm ve bozulmaların sebebi rüşvettir. Ehl-i İslam içinde ondan daha tahripkâr bir nesne bulunmaz. Bütün halk bir araya gelseler devletin düzenine rüşvet kadar zarar veremezler. Adil vezirin başka hiçbir hasenesi olmasa yalnız rüşvetten perhizi ona iyilik olarak yeter. Bütün ahali şunu bilir ki gök kubbe dolusu rüşvet teklif edilse bu zata din ve kanun hilafına tek bir şey yaptırılmazlar. Bu teklife göz ucu ile bakmayacağı gibi bunu yapanın da hasmı canı olur. Hazreti Vezir bu vasıfta olunca çevresinde rüşvete karşı bir arzu ve istek kalmamıştır.

Rüşvetin kötülüğü hakkında pek çok hadis-i şerif ve meşhurların sözleri vardır. Özeti olarak denilir ki; zulüm bir şeyi olması gerektiği yerin dışında bir yere koymaktır. Bir çiçeği taze kalması için su dolu bir kavanoza koymak yerine ateşe atmak gibi. Aynen bunun gibi kılıç kullanmaya ve askerliğe yatkın ve kabiliyetli birini ilmiye sınıfına

almak veya çiftçilikle haşır neşir olmuş adamları asker sınıfına dodurmak zulüm ve vebaldir.

Hazreti Vezîr Budin, Peşte, Estergon, Erdel, Sigetvar, Belgrad, Vâc, Kopuşvâr, Hatvân ve Cankurtaran başta olmak üzere irili ufaklı pek çok kaleyi bunlar arsında ve nehirler üzerinde bulunan köprüleri kalelerde bulunan camileri tamir ve tahkim etmiştir.

Budin kalesi tamir ve tahkim edildiği gibi kulelerinde eskiden beri bulunan ancak pas ve bakımsızlıktan kullanılamaz hale gelmiş olan toplar yeniden imal edilmiş gibi pırıl pırıl cilâlanıp yeniden atışa hazır vaziyette yerlerine yerleştirildiler.

Geçmiş yıllarda belki de yüzyıl önceki harplerde iki tarafatan birbirine atılan top daneleri toprağa saplanmış vaziyette hertarafta bulunuyordu. Bunları toplamak ve çıkarmak hiç kimsenin hatırına gelmemişken ileri görüşlü Murteza Paşa bunları bulanlara belli bir mükafaat vadedince işi gücü olmayan kimseler bunları her yanda arayıp bulup ona getirdiler. Bu şekilde sayısız top mermisi elde edilmiş oldu. Özellikle kâfir daneleri çok sağlam ve zağlu idi. Bu tedbir bile din ve devlete büyük bir hizmet oldu.

Dördüncü Vasfı Hazreti Adem'den bu yana İslam ayağı değmemiş ülkelere hem de küffar kralının başkentine ordusuyla girip yüzlerce kafir kalesinin bulunduğu ve her taraftan top atışlarının yapıldığı bir hengamede o ülkede kalarak kışlası ve bu cesaretle olduğunu göstermesidir.

Hazreti Vezir Bosna Eyaletinde görevde iken İran Şahı Bağdat'ı almıştı. Bunu duyan kafirler bundan ümide kapılarak Osmanlının himmeti İran üzerine yönelmişken saldırmanın tam zamanıdır diyerek hazırlıklara başlamışlardı. Tiblen Gaborun haber verdiğine göre Nemçe askeri 80.000 zırhlı süvariden oluşuyor ve 40 dan fazla balyemez topu yanında taşıyordu. Ona göre Osmanlı askeri ile kendi kuvvetleri Fîlek kalesini iki yandan kuşatarak iki dost kuvvet orada birleşip Nemçe ordusuna saldırmalıydı. Aksi takdirde araya giren Nemçe askeri iki kuvveti birbirinden ayırarak zayıf düşürebilirdi. Tiblen Gaborun haber verdiğine göre Nemçe askeri 80.000 zırhlı süvariden oluşuyor ve 40 dan fazla balyemez topu yanında taşıyordu. Ona göre Osmanlı askeri ile kendi kuvvetleri Fîlek kalesini iki yandan kuşatarak iki dost kuvvet orada birleşip Nemçe ordusuna saldırmalıydı. Aksi takdirde araya giren Nemçe askeri iki kuvveti birbirinden ayırarak zayıf düşürebilirdi. O sırada Budinde serdar olan Mehmed Paşa Bosnadaki Murteza Paşaya haber salarak yeterli askerle yardımına gelmesini istedi. O da emrindeki

seçkin birliklerle Macaristana geldi. Ayrıca Erdel Kralı Tiblen Gabor da Osmanlı kuvvetlerine katıldı. Kafir Kralı daha önce Acem Şahına bir mektup göndererek “Sen şarktan be garptan Osmanlı mülküne saldırıp baştan başa çiğneyelim.” mealinde bir mesaj iletmışti. Bunun üzerine Osmanlı Sultanı da Budin Paşasına emrederek “Eğer Kral Budin üzerine gelecek olursa Tiblen Gabor askeriyle imdada gelsin yok eğer Erdel üzerine yönelecek olursa sen askerinle ona yardıma koş.” demişti.

Peşte ovasından kalkan Osmanlı Ordusu Vâc kalesi yakınından geçip Novigrad hisarı altına indi. Bu sırada kaleden top atışları meydana geldi. Kale karşılık olarak kuşatılmıştı ki Tiblen Gabordan mektup geldi. Nemçe askerinin saldırıya hazırlandığını söylüyordu. Ayrıca Çek vilayetinden Mançığıl denen Hersek komutanının emri altında bir kuvvetin yardım için gelmekte olduğunu haber veriyordu. Eyalet askeriyle Tiblen Gaborun askeri onun teklifiyle Dirgel denen palanga yakınında birleşerek Nemçe ordusuyla kısa süreli bir çarpışmaya girdi.

Nemçelilerin kastı iki dost kuvvetin birleşmesine mani olmak idi. Amaçları açıkça bir yandan Erdel mülkü ile Budini ele geçirmek öte yandan Eflâk ve Boğdan saldırıp bütün Macaristanı Osmanlıdan koparmak idi.

Tehlike büyük olunca Murteza Paşanın emrinde Semendire, Bosna ve Kilis alay beğleri de savaşa seçkin askerleriyle katılmışlardı. Savaş kuşluk vaktinden ikindiye kadar devam etti. Bu taraftan beş on kayıp ve yaralıya karşılık, Nemçe tarafından yüzlerce ölü vardı. Akşam herkes karargaha dönünce Çek tarafından imdada gelen Hırvat-ı Üştüvanla 6000 Macar Levendinin gelmesine kadar beklenilmesine karar verildi. Bu durumdan çekinen Nemçeliler mektup göndererek hileye başvurdu. Her iki ordunun da birer konak geriye çekilerek barış görüşmelerine başlanılmasını teklif etti.

Hazreti Vezir bir konak geriye çekilme teklifini uygun görmedi ve Sican kalesine doğru gece yarısından sonra hareket edince Osmanlının kararlılığını gören Nemçeliler ülkelerinin içlerine doğru kaçtılar. Geride bırakılan gözcüler ve casuslar Nemçelilerin bu haberini getirdiğinde Hazreti Serdar bu hilekârların sözüne güvenilmez aramızı ancak kılıç ayırır deyip peşlerine düşmek istedi. Ancak Tiblen Gabor Hırvat-ı Üştüvanın beklenilmesini talep etti. Bu talep iştişare edilerek askerin ileri gelenlerince uygun görüldü.

Hazreti Serdar bir gün Eğri Beylerbeyi Mehmet Paşaya bir görev verdi. Buyak kalesinde bulunan küffar zaman zaman yakından geçen yolcu ve askere saldırıyor ehl-i

İslama zarar veriyordu. Nasıl saldıracaklarını da ona söyledi. Bir hileye başvurarak onların kaleden dışarı çıkarak peşlerine düşmelerini sağlayacaklar ve sonra da pusuya düşürrek imha edeceklerdi. 400-500 kişilik bir kuvvetle denilen taktiği aynen uygulayan Mehmed Paşa verilen görevi başarıyla tamamladı. Askerin yarısının geceden gelerek pusuya yattığının farkında olmayan ve kale önünde sağa sola kaçan az bir askeri kolay bir av sanan küffar kalelerini terkedince birer birer avlandılar. 200 den fazlası kellesini kaybederken 100 e yakını esir oldu. Daha sonra aynı dinden ve milletten olmaları hasebiyle İslam askeri içinde bulunan Macarların bu esirleri kurtarmak isteyecekleri ve bununda bazı sorunlara yol açacağı mütalaa edilerek bu esirlerin de kafalarının vurulmasına karar verildi. Hazreti Serdar tarafından uygun görülen bu tedbir bir kefare taburunu bozmak kadar İslam askerine moral verdi. Zira Nemçe Kralına tabi Macar süvarilerin gözdesi ve Filek komutanı da bu muharebede ölenlerden idi. Alınan bu tedbiri Tiblen Gabor dahi istihsan etti. Çek tarafından gelen Hırvat-ı Üştüvan ve Mançığıl-ı Hersekin karşılaşmaları muhteşem oldu. Gerçek şu ki İslamın azılı düşmanlarını bu dine hizmetkar ve Padişaha boynu tasmalı birer kul haline getirmek ve kendi dindaşlarına can düşmanı eylemek sadece bu cihan padişahına nasip olan bir mazhariyettir.

Hazreti Serdar Çeh tarafından gelen 20000 askerle beraber Nemçe askerinin peşine düşülmesini istedi. Her ne kadar bazı serhad kumandanları biz onlar kadar yaman ve iyi ve etkili silahları olan asker ve ordu görmedik dediyse de ordu harekete geçti. Nemçe ordusu Dâğ nam bir nehrin öbür yakasına geçmiş hendekler kazmış, metrisler açmış î toplar dizmiş ve savaş vaziyetini almıştı. Bir taraftan İslam askeri öbür yandan Tiblen Gabor nehri beklenmedik yerlerinden geçerek düşmana saldırdılar. İslam askerinin yok denecek kadar az kaybına mukabil düşman geride 10000 e yakın ölü bıraktı. Ele geçen ganimet ve esirin ise haddi ve hesabı yoktu.

Beşinci vasıf Hazreti Vezirin din ve İslam düşmanlarına galebe ederek onları barışa mecbur etmesini ve bütün mülkünü huzur ve barış içinde tutmasını anlatır.

İslam askeri 1000 tarihinden bu yana Macaristan topraklarında bayrağını dalgalandırmasına rağmen sefere her zaman yaz aylarında çıkmıştır. Üstelik yüz binlerce askerle bu topraklarda bulunulduğu bir sırada ve ordu karargahının etrafına zincirler çekilip top tüfenk marifetiyle kat kat karakollar, gözcüler ve muhafızlar dikildiği zamanlarda bile korku ve endişe zail olmazdı. Halbuki bu Vezir zamanında

hem kış ortasında hem de askerin ve yiyeceğinin azlığı hengamında küffar ülkesinin ortasına kadar girilmekte kendi ülkesindeymiş gibi korkusuzca dolaşmakta ve hiçbir zarar ve ziyan görülmeden deri dönülmektedir. Bu Allah'ın bir lutfudur.

Kış ayları bitip de yazı erince bu sefer akıncılar küffar ülkesine girerek altını üstüne getirdiler ve her tarafa korku saldılar. Küffar halkının ileri gelenleri çaresiz krallarına çıkarak İslam elinden çektiklerini feryadı figanla anlattılar. “Ya bizi bunların elinden kurtar ya da bizim de gidip Osmanlının tebası olacağımızı bil.” dediler. Taraf-ı Kral Çasar bu durumda barış istemek zorunda kaldı. Tiblen Gabordan aracı olmasını istediler. Barış görüşmeleri için üç ay süre verilmesini ve her iki tarafın da kendi ülkelerine doğru geri çekilmesini teklif ettiler. Halbuki bu sırada İslam askeri Karmusbânede kralın darbhanesine girmiş ve sikke basan 366 adet tezgaha el koymuş idi. Sulh şartları konuşulup sağlam güvenceler alındıktan sonra ordu yavaş yavaş bütün ağırlıklarıyla beraber Budine doğru harekete geçti elde edilen en küçük bir mal ve ganimet dahi terkedilmedi. Bu kış ortasında her yerin buz kesilip donduğu bu mevsimde kimsenin burnu kanamadan eyalet merkezine avdet edildi.

Nemçe tarafı çok geçmeden barış için bazı olmayacak şartlar ileri sürmeye başladı. Sulh zamanında ele geçen Vâc kalesini geri istedi. Barış elçilerinin önce Osmanlı tarafından hediyelerle gelmesini arzu ettiği mesajını ilettiler. Hazreti Serdar buna kılıç tehdidiyle cevap verdi. Kendi 80 000 askerine ilave olarak 50 000 Tatarla beraber kendisini beklemelerini ve cesaretleri varsa karşısına çıkmalarını tenbih etti. Vezirin kararlılığını gören Nemçeliler durumun ciddiyetini ve İslam askerinin gücünü hesaba katarak isteklerinden vaz geçtikleri gibi çok değerli hediyelerle içlerinde beyzadelerin de bulunduğu yüzden fazla elçiyi Budine göndererek barış imzaladılar. Gelen heyetin ve hediyelerinin ihtişamı gözleri kamaştırıyordu ki görenler hiç böylesine bir ihtişama daha önce asla şahit olmamıştık diyorlardı.

SONUÇ

Eserde anlatım ve tasvirlerde mübalağaya kaçılmış olmakla beraber, çizilen Vali Paşa portresi fetih ve yükseliş dönemi Osmanlı Yöneticisi tipine oldukça uymaktadır. Bu vasıftaki yöneticilere, valilere, komutanlara, kadırlara ve ilim ehline sahip olmayan bir devlet bu kadar geniş bir coğrafyaya asla sahip olamaz, olsa elinde tutamaz.

Yazarın ta başta ifade ettiği gibi “ Cennet kılıçların gölgesi altındadır.” Yani dünyada dahi huzur ve güven istiyorsan elinde kuvvet ve kılıç olmalıdır. Ancak onunla zalimin zulmüne engel olunur. Dertliler, kederliler, zulüm ve baskı altında inleyenler ancak kılıç ve kuvvetin gölgesi altında nefes alabilirler.

Dünyanın düzeninde, mutlaka insanların başında bir yönetici olacaktır. Yoksa ortalığı anarşi ve karışıklık kaplar. Kuvvetli zayıfı ezer. Haklar ayaklar altında payımal olur. Yönetici ise Allahın yeryüzündeki vekili ve halifesi olmalı bu şuur içinde insanların işini deruhte etmelidir.

Çizilen Vali Portresine gelince; bir derviş kadar zühd ve takva sahibi olup gece namazlarından daima abdestli bulunmaya, sünnet olan tebessüm ölçüsünde güler yüzle insanları karşılamadan, dakikasını bile boş geçirmeden tezekkür ve tefekkür içinde bulunmaya kadar ibadet ve kulluğa düşkündür. Tek işi savaş sanatı olan bir cengaver kadar atıcılıkta ve binicilikte mahirdir. Cihada çıkılacağı esnada bizzat ahırına inerek atlarını eliyle tımar ve sefer hazırlıklarının tamam olup olmadığını kontrol eder. İlim ve gönül ehlinin değerini çok iyi bilir. Onları her vesileyle onurlandırır. Hallerini hatırlarını sorar. Ziyaretlerine gider. Eyaletinin her tarafında casusları vardır. Hem halkının hem de düşmanının ahvalinden haberler getirirler. Halktan derdi olanlar mutlaka dinlenir. Yardıma ihtiyacı olana yardım edilir. Askerine karşı eli açıktır. Oların kahramanlığı ve fedakarlığı mutlaka ödüllendirilir. Rüşvetin en büyük düşmanıdır. Kimseye hak etmediği bir mansıbı asla vermez. Bir anlık öfkeyle iş görmez. Can düşmanı da olsa daima af yolunu seçer.

Eyaletinin imarı önemlidir. Mevcut olan kaleleri tamir ve tahkim eder. Uyanık muhafızlar diker. Topların bakımını yapar, kundaklarını yağlar, barut ve mermi hazırlar ve savaş için her an atışa hazır tutar. Seferden geri kalmaz, kış aylarında bile ordusunun önüne düşer her tarafı düşmanla çevrili topraklara girer ve hatta kışı orada geçirir.

İstişareye önem verir. Emrindeki, Macarlar gibi gayri Müslimler de olsa ortak düşmanla savaş söz konusu olunca, oturur, istişare eder. Düşman üzerine kuvvet gönderdiğinde onlara taktik verir.

Kısaca yönetici, Murteza Paşa gibi olmalı onun gibi cesur, onun gibi inançlı, onun gibi tedbirli, onun gibi şefkatli merhametli, halkına düşkün olmalıdır. Halk veya raiyet, Allahın yöneticiye emanetidir, ona ihanet etmemeli, Allah'ın yeryüzündeki halifesi olarak onun ahlakıyla ahlaklanmalıdır. Onun gibi cömert, merhametli, affedici, adil ve hallerine nighban olmaya çalışmalıdır.

KAYNAKÇA

- AKÜN, Ömer Faruk; İslam Ansiklopedisi, Nergisi Maddesi, Milli Eğitim Basımevi, Eskişehir 1977, s.194-197.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, Osmanlı Arşivi Dâire Başkanlığı. Yayın No:5, Ankara 1992.
- CEVDET, Ahmet; Kısas-ı Enbiya, Haz. Mahir İz, T.T.K. Yay., İstanbul 1973.
- CİN, Halil; Akgüngüz, Ahmet; Türk-İslam Hukuk Tarihi I, Aka Yay., İstanbul 1990.
- ÇALDAK, Süleyman; T.DV. İslam Ansiklopedisi, Nergisi Maddesi, Cilt 32, TDV Basımevi, İstanbul 2006, s.
- DURANT, Will; İslam Medeniyeti, Çev. Orhan Bahaeddin, T.D.V. Yay., İstanbul 1996.
- Evliya Çelebi, Seyahatnâme, Hazırlâyan Tefik Temel Kuran, Necâti Aktaş İstanbul 1996
- FERİT, Develioğlu; Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitâbevi., Ankara 1995.
- İbnü'l –Esir; El-Kamil Fi't-Tarih, Çev. A. Özaydın, C. IX. İstanbul 1988
- KÖPRÜLÜ, Fuad; Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, T.T.K. Yay., Ankara 1976.
- ..... Türkiye Tarihi, İz Yay., İstanbul 1993.
- ..... İslam Medeniyeti Tarihi, T.T.K. Yay., Ankara 1977.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat; Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomâtik). Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1998
- ..... Tarih Araştırmalarında Usûl, Kubbe Altı Neşriyat, İstanbul 1998
- MUALLİM NACİ; Lügat-i Naci, Çağrı Yay, İstanbul 1995
- NİZAMU'L-MÜLK; Siyaset-Name, Çev. M. A. Köymen, Damla Yay., Ankara 1982
- ORTAYLI, İlber; Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı, Turhan Yayınevi İstanbul 1989
- ..... Kadı, C.XXIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001

PAKALIN, M. Zeki, Osmanlı Târîh Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C: III; MEB, Yay, Ankara 1993.

SERTOĞLU, Mithat; Osmanlı Târîhî Lügatı. Enderun Kitâbevi Yay., İstanbul 1986.

ŞEMSEDDİN SAMÎ; Kâmûs-ı Türkî, Çağrı Yay, İstanbul 1996

TOGAN, Zeki Velidi; Umumi Türk Tarihine Giriş, Kum Yay., İstanbul 1981.

TURAN Osman; Selçuklular Târîhî ve Türk İslam Medeniyeti, İstanbul 1966.

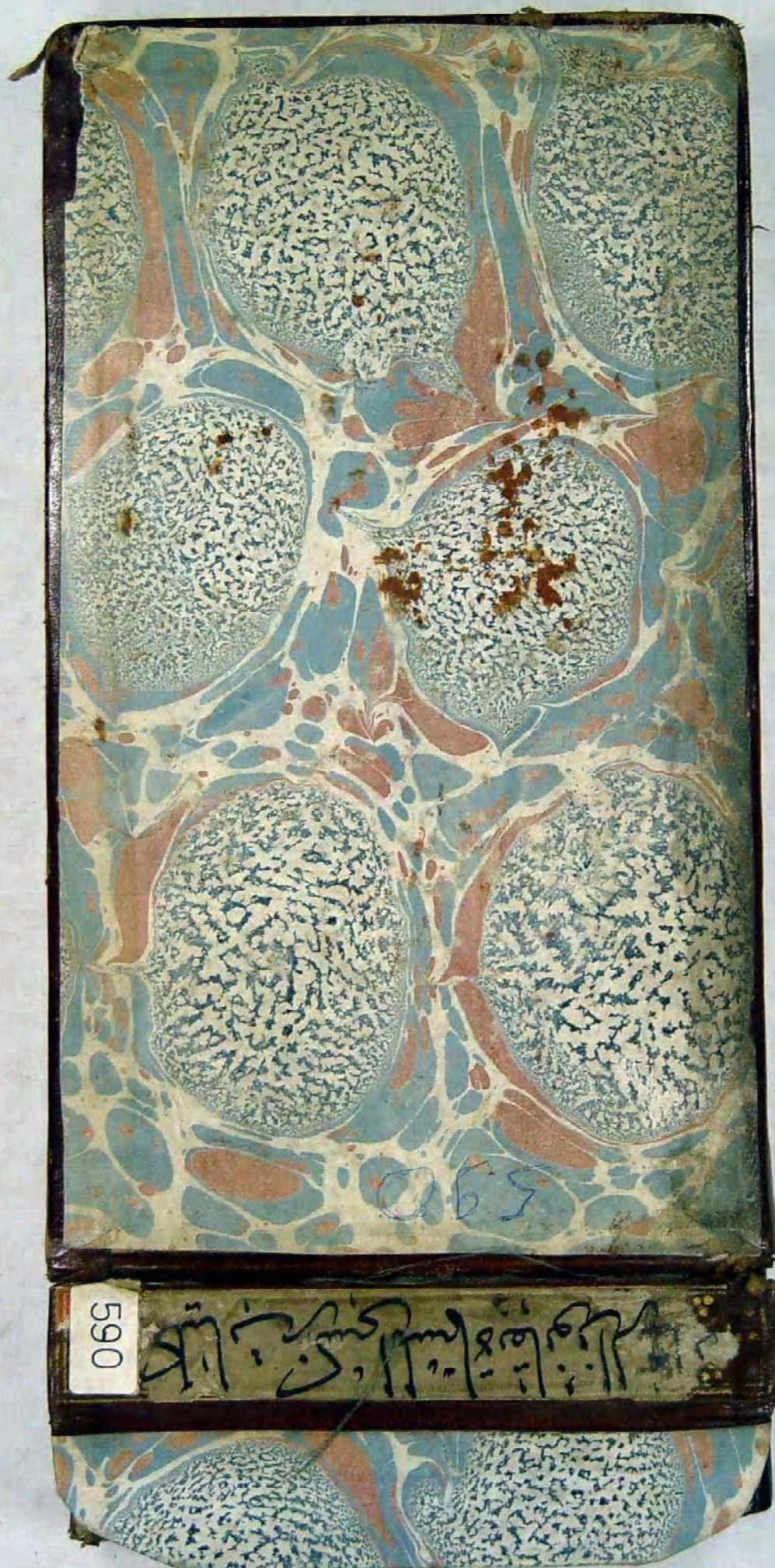
Türkiye Yazmalar Toplu Kataloğu; T.C Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane, CD 3, Ankara 2005

UZUNÇARŞILI, İ, Hakkı; Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal, TTK, Ankara 1988.

.....; Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı, TTK, Yay, Ankara 1988.

.....; Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı . TTK. Yay, Ankara 1988.

EKLER

590

کتاب الفقه الاسلامی

Kütüphane	3
Kayit No.	590
Rasit No.	8112
Kayıp No.	

یادداشت
تاریخ

[illegible][illegible]

مستحقه ازود، بملکن تاریخ تجردی العالیه و مستحقه سلسله اهلای مستحقین
الغریب 'سخت گردین ایلیان العساف' و دوق دفعه از قواقع و مصالحه
سابقه توبه تنبیه و اذعان اربوب هرگز بقوت اهل الحوائج برسانیم
عالیه اذنا صدمه و نایدوکی غافل نشان و اعلان شده 'الماصل بیلک
تا بقید عقده سابع فتنه بارشای صریح اگر و سرسره زنا اولوب' مگر
بیله سده جمیع مساکین بر بجزیره رحمت سستلی و توفیق شود و سنجید
انچه مستحق اینها قهر کبری کند، اهل سرسختی انشای بکن، اهل ازاد
و زان سلسله بکن ابروی نیل و خوشختی این سینه ایلار معلی معساکله
کوچه صومعه تپیده جسد اهل السلسله مع فدا اهل السلسله خشنده، بعضی
دقایق جنبه مستحکم العیاج سنجید اولوب اوقیان صولت
صاحب بر آسمت سلیمان سلطنت زود و بار و زور ایلار اهل اقامت
و بر خلیف دلا اندوخته و شیر فرو و شکوف کوشش یک بوت بازوی
پادشاه اسامی بر طریقه دبدبه جان و دنیا نایاب ابلای که
از ضرب کباب لهر میزند بر پهنه کله کسره مهر چشمان و سلاغ
وسیع کجا و دواغ املد یک کرات نایب جبرتا و بر میثاقی حاله و بدست و
سالمانی و قش و پیش اندازند شرکاء و باشا و اجات برین جبهه میو بی
بالغیر و نیز مستحق از امان العیاج محضه و کار و نایمان و دوشه عرش
بیان و جان نهدی چاه و طریقه لاریه سرفروزه و تیکه دست لیم
اولملی تحقیق و اودی 'القصیه کیت و قیج و هم و حکم کجا' و در و قدوم
مالیجیرت جلی سلطنت پیروز و دلاست شاهدان شوکندن و و لایست
اولمکنک اول و نیز معراج خات همنان بالست پرست و دله ای که درود
دهش و حال و عده و حیثیات اسباب ابعده ان خطباتک جلیط و بدله
و وفق و بخت و مشورت و کار و عمارت و ازباج اکر و زمان بخار انکار

آیین شاهی رخسار معجزه سیاق شد رجال دولت احسانا ازین عالم کمال خدایار
شیا و زاریا و مرزبانان و دیوانیان و این چنین شش پهلوانی رخ قلعه خدی نهاده
واقع لوب ازین صفت از آن ظهور نمودند و نام او را یو کا فر همدادی
استند از تو لوبوت کوه دودنه حصان بریزد و او را ایستاد و بجا نهد بر فرو
چو اینها بر سر طبلان گوی بر تاج در دودنه آید و الا ایستاد و بجا نهد بر فرو
گوشتان این چنین قلعه و قشایر و عصاره بریزد و زنده بر تاج بریزد بیا بیا
بشارت جنگند و او را بکند و او را که بشارت را بر و صلح بوندن کتوب و آدم
کلید نخچیر را بری بوندن و تاقیو کو نام قلعه پیرا مستند
زوال اندید لایه کیزد و بر تیک دوزخ میجیم بختی مشر و جوی بوند
البتا که از راه لغیرینه جنگال کمال آید و تاقیو کو بیک کتوب است
احم شیر تشر و از آن از لشکر ایستاد و بجا نهد و او را صلح
و اندیزد و بوندن قلعه و تاقیو کو و او را بوندن و او را بوندن
مقام و وعده شد امر جلد و خصوصاً او را بوندن و او را بوندن
و ارسال و او را بجا نهد نام سر کتوب هر یک و دیو کتوب و بر تیک کتوب
کریه و او را بوندن و او را بوندن و او را بوندن و او را بوندن
نام تاقیو کو را بر تیک کتوب و او را بوندن و او را بوندن و او را بوندن
کا و صمدی از دودنه کشند و او را بوندن و او را بوندن و او را بوندن
عسکی ایستاد و او را بوندن و او را بوندن و او را بوندن و او را بوندن
بر عهده و او را بوندن و او را بوندن و او را بوندن و او را بوندن
اساسی بوندن و او را بوندن و او را بوندن و او را بوندن و او را بوندن
شکر و او را بوندن و او را بوندن و او را بوندن و او را بوندن
قربانیت الشان را بجا نهد و او را بوندن و او را بوندن و او را بوندن
ایوب فی نفس الامر بوضوح سلطان و تاقیو کو و او را بوندن و او را بوندن

[illegible]

گرفت است تو در خواب غفلت و بیدار شد بدین سبیل رحمت و تسکیده
بیا من حجت را بگذار. پس بگوید که تو را چه کند و تو را چه کند و تو را چه کند
حضرت سر بردارد و از دست خود خاسته پادشاه خود نشو و نما را بپوشد
از پیش پادشاه می‌آید و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند و تو را چه کند
پادشاه می‌گوید که تو را چه کند و تو را چه کند و تو را چه کند
استوار زمام بر پیشانی پادشاه برده و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
او را در بر سر خود غفلت کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
و بدین نوع تا به سبیل رسید و از راه پادشاه پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
بدان با صوبه رفتن حکم سبیل را پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را
دوب و غدا به ظلمت پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
حقیر بود عثمان تا به پادشاه پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
بر صفت سبیل خود پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
انجام دادند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
چیز بود و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
اولش بود و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
او را تا نایب نایب که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
سبیل خود و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
عزالت سبیل خود و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
حقیر از پادشاه که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
کم من تو را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
مردان و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
فی ریب و کاف و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند

بر مدبر و شیخ و سر باز و او را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
پیوسته و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
ای که در کرب و معلوم چنان می‌گذرد که پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
و قضا دارای او را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
انجام ندادم او را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
ایستاد تحقیق در دین و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
ایستاد تحقیق در دین و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
بانی و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
از شیوه و از آن که پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
درم غایب و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
سقط از پادشاه و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
نار و عداوت و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
اولش بود و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
ایله اهل اسلام و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
مستحق اهل اسلام و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
اما اولش بود و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
عدد پادشاه و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
نهی تو را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
مزاران و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
نهی پادشاه و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
استادان پادشاه و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند
عنا پادشاه و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند و پادشاه را می‌گوید که تو را چه کند

المال من مخرج اليد به بالخير يكثر ما سبوت قنادر الكهنة يا اهل
اسلام صل على خيرتي قبل لا اطلب سلطانا بين عبيتي راكبا يره ويحب
الا جاني من غيري قبل ان اطلب سلطانا بين عبيتي راكبا يره ويحب
اذن وكونك برون سروي اولان والى ملك ان دعاك برون وكونك برون
عالم ان اسحق وصفا عاليت حكيت هم مذهب اوله من طائف
ستة آيتك اوله بر شونده حضورى وسيا ويزير عايقه داره
استقام حضورى مشاهدا على ان يكون برون سروي وكونك برون
اوله برون حضورى وكونك برون سروي وكونك برون
الاجرة على ما شئت ان كيدوب لكن جانت جنت وحيث جانت
حسبنا على برون كودى وكونك برون سروي وكونك برون
الادبى بعد الشورى وكونك برون سروي وكونك برون
انفسه چون جانت وكونك برون سروي وكونك برون
چون نوتق وكونك برون سروي وكونك برون
سابقه وكونك برون سروي وكونك برون
كونك برون سروي وكونك برون سروي وكونك برون
اورد وكونك برون سروي وكونك برون
اكن طوقه وكونك برون سروي وكونك برون
سلطنت باهيدان رسا وكونك برون سروي وكونك برون
سنت معك سروي وكونك برون سروي وكونك برون
الامر سروي وكونك برون سروي وكونك برون
بزي الامانات برون سروي وكونك برون سروي وكونك برون
وما لا كالتا سروي وكونك برون سروي وكونك برون
بوعلمان كود وكونك برون سروي وكونك برون

وبركك برون سروي وكونك برون سروي وكونك برون
وسك برون سروي وكونك برون سروي وكونك برون
بسيه برون سروي وكونك برون سروي وكونك برون
شديد الكبر وكونك برون سروي وكونك برون
اللوب ما سويها اجبت عالمه تان اوله برون سروي وكونك برون
سنا وكونك برون سروي وكونك برون سروي وكونك برون
قزالبه برون سروي وكونك برون سروي وكونك برون
ودا وكونك برون سروي وكونك برون سروي وكونك برون
الغريب ليا وكونك برون سروي وكونك برون سروي وكونك برون
جود وكونك برون سروي وكونك برون سروي وكونك برون
بزا وكونك برون سروي وكونك برون سروي وكونك برون
بركك برون سروي وكونك برون سروي وكونك برون
دا سويها برون سروي وكونك برون سروي وكونك برون
اخلا وكونك برون سروي وكونك برون سروي وكونك برون
سويها برون سروي وكونك برون سروي وكونك برون
بسيه برون سروي وكونك برون سروي وكونك برون
كها برون سروي وكونك برون سروي وكونك برون
بزيه برون سروي وكونك برون سروي وكونك برون
نقد برون سروي وكونك برون سروي وكونك برون
ايجان برون سروي وكونك برون سروي وكونك برون
اولى برون سروي وكونك برون سروي وكونك برون
لانا برون سروي وكونك برون سروي وكونك برون
بوا وكونك برون سروي وكونك برون سروي وكونك برون

چو درت^۱ از کس مدینه علم و روش بر آرد مانند بر آرد احوال
مخالفه حسد خصم و شین و کجی و سبک از طایفه سندن سستی
تفنگ از آن بر خاشاک از تنگنا یونیم^۲ نه اوجا بر آید و عورت
و شریف سندن^۳ عادت چو در طایفه اوجا طایفه شش مار
انگازد و در کجی و در طایفه اوجا طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
و کلا در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
خدا در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
تقدم حکام و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
سید و دم حسد چو اوجا طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
بجایست نقطه در وقت بزم و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
سیر چو اوجا طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
صلح و امان و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
ایضا چو اوجا طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
کارب چو اوجا طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
طایفه چو اوجا طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
بر خاشاک و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
فی حدیث و کلام و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
الان در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
شیرستان و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
انقسام اوجا طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
سنان و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
سلطان و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار

صبر آن فایده بدید و در کمال کمال و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
بر این بر خاشاک و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
سفر کای و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
جهت و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
بر هفت من از سنان و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
سبب بر ست کرد و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
زنگ و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
سکران و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
حسرت و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
بشیر و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
بشیر و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
شکر و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
دور و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
رخصت و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
عورت و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
با کاز و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
جسارت و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
صغر و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
حضرت و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
لام و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار
نقد و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار و در طایفه وار

ÖZGEÇMİŞ

1963 yılında Tokat/ Zile’de doğdu. Orta ve Lise tahsilini Zile ve Amasya’da tamamladı. 1986 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Kamu Yönetimi bölümünden mezun oldu.1987 yılında Kaymakam adayı olarak göreve başladı. Çankırı, Denizli, Batman, Artvin, Afyon ve Kastamonu illerinde görev yaptı. 2005 yılında Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Bilim Dalında Bilimsel Hazırlık ve 2006 yılında Yüksek Lisans derslerini verdi. Halen Kayseri Vali Yardımcısı olarak görev yapmaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır.

İletişim Adresi:

Kayseri Valiliği

e-mail:fahrioluk@kayseri.gov.tr

Tel: 0 352 222 00 58 / 0 505 466 46 48